RETTENS DOM (Første Afdeling)
10. marts 1992 *

Indhold

Sagsfremstilling II-1164

Retsforhandlinger II-1174

Parternes påstande II-1176

Realiteten II-1177

Retten til kontradiktion II-1178

1. Manglende upartiskhed ved udarbejdelsen af beslutningen II-1178

2. Ændring af de oprindelige klagepunkter II-1182

3. Beslutningen baseret på elementer, der er proceduren uvedkommende II-1185

Konstateringen af overtrædelsen II-1186

1. Bevismæssige konstateringer II-1186

A — Aftalen om mindstepriser II-1186

a) Den anfægtede retsakt II-1186

b) Parternes argumenter II-1188

c) Rettens vurdering II-1189

B — Systemet med regelmæssige møder II-1191

a) Den anfægtede retsakt II-1191

* Processprog: italiensk.

b) Parternes argumenter II-1192

c) Rettens vurdering II-1193

C — Prisinitiativerne II-1195

a) Den anfægtede retsakt II-1195

b) Parternes argumenter II-1202

c) Rettens vurdering II-1205

D — Foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne II-1207

a) Den anfægtede retsakt II-1207

b) Parternes anbringender II-1208

c) Rettens vurdering II-1209

E — Mængdemål og kvoter II-1213

a) Den anfægtede retsakt II-1213

b) Parternes anbringender II-1216

c) Rettens vurdering II-1221

F — Sammenfatning II-1230

2. Anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1 ..... II-1230

A — Retlig kvalifikation II-1230

a) Den anfægtede retsakt II-1230

b) Parternes anbringender II-1233

c) Rettens vurdering II-1237

B — Konkurrencebegrænsende virkning II-1240

a) Den anfægtede retsakt II-1240

b) Parternes anbringender II-1241

c) Rettens vurdering II-1241

C — Påvirkning af handelen mellem medlemsstater II-1242

a) Den anfægtede retsakt II-1242

b) Parternes argumenter II-1243

c) Rettens vurdering II-1243

D — Omstændigheder der begrundede sagsøgerens adfærd II-1244

1) Krisens økonomiske baggrund II-1244

2) Anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 3 ..... II-1246

3) De gunstige virkninger af de foranstaltninger, som producenterne har truffet . II-1248

4) Princippet om solidaritet og fordeling af byrder II-1250

5) Illoyal konkurrence II-1251

6) Ligheden med lovlige karteller vedrørende råstoffer II-1253

7) Den juridiske, politiske og sociale sammenhæng i Italien II-1254

3. Sammenfatning II-1257

Forsamlingsfriheden II-1257

Begrundelse II-1258

Bøden II-1259

1. Forældelse II-1259

2. Overtrædelsens varighed II-1260

3. Overtrædelsens grovhed II-1261

A — Kommissionens nye bødepolitik II-1261

B — Begrundelsen for bøden II-1264

C — Overtrædelsens iboende grovhed II-1266

D — Hensyntagen til overtrædelsens virkninger II-1268

E — Utilstrækkelig hensyntagen til den økonomiske krise II-1270

F — Hensyntagen til formildende omstændigheder II-1271

G — Sammenfatning II-1272

Genåbning af den mundtlige forhandling II-1273

Sagens omkostninger II-1274

I sag T-14/89,

Montedipe SpA, Milano (Italien), ved advokat med møderet for Den Italienske Republiks Corte di cassazione, G. Celona, advokat P. M. Ferrari, Rom, og ved advokaterne G. Aghina og F. Capelli, Milano, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokat G. Margue, 20, rue Philippe II,

sagsøger,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved ledende juridisk konsulent A. McClellan og juridisk konsulent G. Marenco, som befuldmægtigede, og med valgt adresse i Luxembourg hos R. Hayder, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Wagner-Centret, Kirchberg,

sagsøgt,

angående en påstand om annullation af Kommissionens beslutning af 23. april 1986 vedrørende en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 (IV/31.149-Polypropylen, EFT L 230, s. 1),

har

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS RET I FØRSTE INSTANS
(Første Afdeling)

sammensat af præsidenten, J. L. Cruz Vilaça, og dommerne R. Schintgen, D. A. O. Edward, H. Kirschner og K. Lenaerts,

generaladvokat: B. Vesterdorf
justitssekretær: H. Jung,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter at parterne har afgivet indlæg under den mundtlige forhandling, der fandt sted fra den 10. til den 15. december 1990,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 10. juli 1991,

afsagt følgende

Dom

Sagsfremstilling

1 Nærværende sag vedrører en beslutning fra Kommissionen, der pålagde femten polypropylenproducenter en bøde for overtrædelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Det produkt, der er genstand for den anfægtede beslutning (herefter benævnt »beslutningen«), er en af de vigtigste termoplastiske polymerer, som sælges »in bulk«. Polypropylen sælges af producenterne til videreforarbejdning og omdan-

nelse til hel- eller halvfabrikata. De største polypropylenproducenter fremstiller over hundrede forskellige produktkvaliteter og dækker således en lang række forskellige anvendelsesformål. De væsentligste grundkvaliteter benævnes rafia, homopolymerisater til sprøjtestøbning, copolymerisater til sprøjtestøbning, slagfaste copolymerisater og folie. De virksomheder, beslutningen er rettet til, er alle førende producenter i den petrokemiske industri.

2 Det vesteuropæiske marked for polypropylen forsynes næsten udelukkende fra produktionsanlæg i Europa. Før 1977 blev markedet dækket af ti producenter, nemlig Montedison (der ændrede navn til Montepolimeri SpA og senere til Montedipe SpA), Hoechst AG, Imperial Chemical Industries plc og Shell International Chemical Company Ltd (kaldet »de fire store«), der tilsammen havde en markedsandel på 64%, Enichem Anic SpA, Italien, Rhône-Poulenc SA, Frankrig, Alcudia, Spanien, Chemische Werke Hüls og BASF AG, begge Tyskland, og Chemie Linz AG, Østrig. Efter udløbet af de patenter, som Montedison var indehaver af, kom der i 1977 syv nye producenter på det vesteuropæiske marked: Amoco og Hercules Chemicals NV i Belgien, ATO Chimie SA og Solvay & Cie SA i Frankrig, SIR i Italien, DSM NV i Nederlandene og Taqsa i Spanien. Den norske producent Saga Petrokjemi AS & Co. påbegyndte sin virksomhed i midten af 1978 og Petrofina SA i 1980. De nytilkomne producenter havde en officiel produktionskapacitet på tilsammen ca. 480 000 tons, hvilket indebar en betydelig forøgelse af produktionskapaciteten i Vesteuropa, der i en årrække ikke kunne opvejes af stigningen i efterspørgslen. Dette medførte en ringe udnyttelse af produktionskapaciteten, men udnyttelsesgraden steg gradvist fra 60% i 1977 til 90% i 1983. Ifølge beslutningen har udbud og efterspørgsel siden 1982 stort set svaret til hinanden. I størstedelen af referenceperioden (1977-1983) blev polypropylenmarkedet imidlertid betragtet som værende præget af enten lav rentabilitet eller betydelige tab, navnlig som følge af høje faste omkostninger og stigningen i prisen på råstoffet polypropylen. Det fremgår af beslutningen (8. betragtning), at Montepolimeri SpA i 1983 havde en andel på 18% af det europæiske polypropylenmarked, mens Imperial Chemical Industries plc, Shell International Chemical Company Ltd og Hoechst AG hver havde en markedsandel på 11%, Hercules Chemicals NV knap 6%, ATO Chimie SA, BASF AG, DSM NV, Chemische Werke Hüls, Chemie Linz AG, Solvay & Cie SA og Saga Petrokjemi AS & Co. hver mellem 3% og 5% og Petrofina SA ca. 2%. Der foregik en omfattende handel med polypropylen mellem medlemsstaterne, idet hver af de ti EF-producenter solgte produktet i de fleste, om ikke alle, medlemsstater.

3 Montedipe SpA var en af de producenter, der leverede polypropylen til markedet før 1977. Selskabet var indehaver af patenter, som udløb i fleste europæiske lande mellem 1976 og 1978. Selskabet var den største polypropylenproducent med en markedsandel på mellem 14,2 og 15%.

4 Den 13. og 14. oktober 1983 foretog tjenestemænd fra Kommissionen i medfør af artikel 14, stk. 3, i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81, herefter benævnt »forordning nr. 17«), samtidige kontrolundersøgelser hos følgende virksomheder, der fremstillede og leverede polypropylen til Fællesskabets marked:

— ATO Chimie SA, nu Atochem (herefter benævnt »ATO«)

— BASF AG (herefter benævnt »BASF«)

— DSM NV (herefter benævnt »DSM«)

— Hercules Chemicals NV (herefter benævnt »Hercules«)

— Hoechst AG (herefter benævnt »Hoechst«)

— Chemische Werke Hüls (herefter benævnt »Hüls«)

— Imperial Chemical Industries plc (herefter benævnt »ICI«)

— Montepolimeri SpA, nu Montedipe (herefter benævnt »Monte«)

— Shell International Chemical Company Ltd (herefter benævnt »Shell«)

— Solvay & Cie SA (herefter benævnt »Solvay«)

— BP Chimie (herefter benævnt »BP«).

Der blev ikke foretaget kontrolundersøgelser hos Rhône-Poulenc SA eller Enichem Anic SpA.

5 Efter disse kontrolundersøgelser fremsatte Kommissionen i henhold til artikel 11 i forordning nr. 17 begæring om oplysninger, ikke blot over for de anførte virksomheder, men også over for følgende virksomheder:

— Amoco

— Chemie Linz AG (herefter benævnt »Linz«)

— Saga Petrokjemi AS & Co., der nu er en del af Statoil (herefter benævnt »Statoil«)

— Petrofina SA (herefter benævnt »Petrofina«)

— Enichem Anic SpA (herefter benævnt »Anic«).

Linz, der er et østrigsk selskab, anfægtede Kommissionens ret til at anmode herom og nægtede at efterkomme begæringen. Kommissionens tjenestemænd foretog herefter i medfør af artikel 14, stk. 2, i forordning nr. 17 kontrolundersøgelser hos

Anic og hos Saga's britiske datterselskab, Saga Petrochemicals UK Ltd, samt hos Linz' salgsagenter i Det Forenede Kongerige og Tyskland. Der blev ikke over for Rhône-Poulenc fremsat begæring om oplysninger.

6 Kommissionen konkluderede på grundlag af de oplysninger, der blev tilvejebragt i forbindelse med kontrolundersøgelserne og begæringerne om oplysninger, at de pågældende producenter fra 1977 til 1983 ved en række prisinitiativer i strid med EØF-traktatens artikel 85 regelmæssigt havde fastsat målpriser og udviklet et system med årlig kontrol af salgsmængder med henblik på at fordele det til rådighed værende marked ud fra aftalte mængder eller procentsatser. Kommissionen besluttede derfor den 30. april 1984 at iværksætte en procedure i henhold til artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 17, og i maj 1984 fremsendte den en skriftlig meddelelse om klagepunkterne til de nævnte virksomheder med undtagelse af Anic og Rhône-Poulenc. Alle de virksomheder, meddelelsen var rettet til, svarede skriftligt.

7 Den 24. oktober 1984 mødtes den af Kommissionen udpegede høringskonsulent med de juridiske rådgivere for de virksomheder, som havde modtaget meddelelsen om klagepunkter, for at aftale den nærmere procedure for den høring, der skulle finde sted som led i den administrative procedure. Høringen skulle påbegyndes den 12. november 1984. Under dette møde meddelte Kommissionen endvidere, at den under henvisning til den argumentation, virksomhederne havde fremført i deres svar på meddelelsen om klagepunkter, straks ville fremsende yderligere bevismateriale vedrørende iværksættelsen af prisinitiativerne som supplement til det bevismateriale, som de allerede var i besiddelse af. Kommissionen fremsendte således den 31. oktober 1984 til virksomhedernes juridiske rådgivere en række dokumenter med kopi af prisinstrukser, som producenterne havde meddelt deres salgskontorer, og tabeller, som gengav dokumenternes indhold. Af hensyn til beskyttelsen af forretningshemmeligheder fastsatte Kommissionen visse betingelser for fremsendelsen af disse dokumenter. Navnlig måtte virksomhedernes salgsafdelinger ikke gøres bekendt med dokumenterne. Advokaterne for flere af virksomhederne afslog imidlertid at efterkomme betingelserne og tilbagesendte dokumenterne inden høringen.

8 På baggrund af de oplysninger, der var fremkommet i de skriftlige svar på meddelelsen om klagepunkter, besluttede Kommissionen at udvide proceduren til også at omfatte Anic og Rhône-Poulenc. Der blev derfor den 25. oktober 1984 til selskaberne fremsendt en meddelelse om klagepunkter svarende til den meddelelse, der var fremsendt til de øvrige femten virksomheder.

9 Den første høringsrunde fandt sted fra den 12. til den 20. november 1984, hvorunder alle virksomheder blev hørt med undtagelse af Shell (der havde nægtet at deltage i enhver høring), Anic, ICI og Rhône-Poulenc (som fandt, at de ikke havde været i stand til at forberede sagen).

10 Under høringen afslog flere virksomheder at tage stilling til de punkter, der var rejst i de dokumenter, som var fremsendt til dem den 31. oktober 1984. De gjorde i denne forbindelse gældende, at Kommissionen væsentligt havde ændret sin argumentation, og at de i hvert fald burde have lejlighed til at fremsætte skriftlige bemærkninger. Andre virksomheder hævdede, at de ikke havde haft tilstrækkelig tid til at gennemgå dokumenterne før høringen. Advokaterne for BASF, DSM, Hercules, Hoechst, ICI, Linz, Monte, Petrofina og Solvay fremsendte en fælles skrivelse herom til Kommissionen den 28. november 1984. Hüls meddelte ved skrivelse af 4. december 1984, at selskabet tilsluttede sig dette synspunkt.

11 Kommissionen fremsendte derfor den 29. marts 1985 en ny række dokumenter, der omfattede prisinstrukser, som virksomhederne havde givet til deres salgskontorer, vedlagt tabeller vedrørende priserne, samt et sammendrag af beviserne vedrørende hvert af de prisinitiativer, med hensyn til hvilke Kommissionen havde dokumenter. Kommissionen opfordrede virksomhederne til at svare herpå, dels skriftligt, dels under en ny høringsrunde, og meddelte, at den frafaldt de betingelser, der var fastsat i første omgang, vedrørende overgivelse af dokumenterne til salgsafdelingerne.

12 Kommissionen svarede ved en anden skrivelse af samme dato på de af advokaterne fremførte argumenter, hvorefter den ikke havde givet en præcis, retlig definition af det påståede kartel i overensstemmelse med traktatens artikel 85, stk. 1, og den opfordrede virksomhederne til at fremkomme med deres skriftlige og mundtlige bemærkninger.

13 Der fandt en ny høringsrunde sted fra den 8. til den 11. juli 1985 og den 25. juli 1985. Anic, ICI og Rhône-Poulenc fremsatte her deres bemærkninger, og de andre virksomheder (med undtagelse af Shell) kommenterede de punkter, der var rejst i Kommissionens to skrivelser af 29. marts 1985.

14 Udkast til referat af høringerne med den nødvendige dokumentation blev fremsendt til medlemmerne af Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål (herefter benævnt »det rådgivende udvalg«) den 19. november 1985 og til virksomhederne den 25. november 1985. Det rådgivende udvalg vedtog sin udtalelse ved sit 170. møde den 5. og 6. december 1985.

15 På grundlag af denne procedure vedtog Kommissionen den 23. april 1986 den anfægtede beslutning, der lyder således:

»*Artikel 1*

Anic SpA, ATO Chimie SA (nu Atochem), BASF AG, DSM NV, Hercules Chemicals NV, Hoechst AG, Chemische Werke Hüls (nu Hüls AG), ICI plc, Chemische Werke Linz, Montepolimeri SpA (nu Montedipe), Petrofina SA, Rhône-Poulenc SA, Shell International Chemical Company Ltd, Solvay & Cie og Saga Petrokjemi AS & Co. (tilhører nu Statoil) har overtrådt EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, ved:

— for Anic's vedkommende, fra omkring november 1977 eller 1978 og til sent i 1982 eller begyndelsen af 1983

— for Rhône-Poulenc's vedkommende, fra omkring november 1977 og til udgangen af 1980

— for Petrofina's vedkommende, fra 1980 og mindst til november 1983

— for Hoechst's, ICI's, Montepolimeri's og Shell's vedkommende, fra omkring midten af 1977 og mindst til november 1983

— for Hercules', Linz', Saga's og Solvay's vedkommende, fra omkring november 1977 og mindst til november 1983

— for ATO's vedkommende, senest fra 1978 og mindst til november 1983

— for BASF's, DSM's og Hüls' vedkommende, fra et tidspunkt mellem 1977 og 1979 og mindst til november 1983

at have deltaget i en aftale og samordnet praksis, der havde sin oprindelse i 1977, og hvorved de producenter, der leverer polypropylen på Fællesskabets område:

a) kontaktede hinanden og regelmæssigt (fra begyndelsen af 1981 to gange om måneden) mødtes på en række hemmelige møder for at drøfte og fastlægge deres forretningspolitik

b) fra tid til anden fastsatte 'målpriser' (eller minimumspriser) for salg af produktet i hver af EF's medlemsstater

c) vedtog forskellige foranstaltninger med det formål at lette iværksættelsen af sådanne målpriser, omfattende (hovedsagelig) midlertidige produktionsbegrænsninger, udveksling af detaljerede oplysninger om deres leverancer, afholdelse af lokale møder og fra udgangen af 1982 et 'kundeledelsessystem' med henblik på gennemførelse af prisforhøjelser over for bestemte kunder

d) indførte samtidige prisforhøjelser for at virkeliggøre disse mål

e) delte markedet ved at tildele hver producent et årligt salgsmål eller en årlig 'kvote' (1979, 1980 og i det mindste en del af 1983) eller, i mangel af en endelig aftale for hele året, krævede, at producenterne begrænsede deres salg i hver måned på basis af salget i en foregående periode (1981, 1982).

Artikel 2

De i artikel 1 nævnte virksomheder skal omgående bringe den nævnte overtrædelse til ophør (såfremt dette ikke allerede er tilfældet) og skal for fremtiden afstå fra enhver aftale eller samordnet praksis med samme eller tilsvarende mål eller virkning, herunder enhver udveksling af oplysninger af en art, der normalt betragtes som forretningshemmeligheder, hvorved deltagerne direkte eller indirekte informeres om andre individuelle producenters produktion, leverancer, lagre, salgspriser, omkostninger eller investeringer, eller hvorved de kunne overvåge tilslutning til udtrykkelige eller stiltiende aftaler eller samordninger vedrørende priser eller markedsdeling i EF. Enhver udveksling af generelle oplysninger, som producenterne måtte deltage i (f.eks. via Fides), skal være udformet således, at der ikke meddeles oplysninger, hvoraf individuelle producenters adfærd kan udledes, og navnlig skal virksomhederne afstå fra indbyrdes at udveksle enhver yderligere oplysning af relevans for konkurrencen, der ikke er omfattet af den generelle informationsudvekslingsordning.

Artikel 3

For den i artikel 1 fastslåede overtrædelse pålægges nedenstående virksomheder følgende bøder:

i) Anic SpA, en bøde på 750 000 ECU, eller 1 103 692 500 LIT

ii) Atochem, en bøde på 1 750 000 ECU, eller 11 973 325 FF

iii) BASF AG, en bøde på 2 500 000 ECU, eller 5 362 225 DM

iv) DSM NV, en bøde på 2 750 000 ECU, eller 6 657 640 HFL

v) Hercules Chemicals NV, en bøde på 2 750 000 ECU, eller 120 569 620 BFR

vi) Hoechst AG, en bøde på 9 000 000 ECU, eller 19 304 010 DM

vii) Hüls AG, en bøde på 2 750 000 ECU, eller 5 898 447,50 DM

viii) ICI plc, en bøde på 10 000 000 ECU, eller 6 447 970 UKL

ix) Chemische Werke Linz, en bøde på 1 000 000 ECU, eller 1 471 590 000 LIT

x) Montedipe, en bøde på 11 000 000 ECU, eller 16 187 490 000 LIT

xi) Petrofina SA, en bøde på 600 000 ECU, eller 26 306 100 BFR

xii) Rhône-Poulenc SA, en bøde på 500 000 ECU, eller 3 420 950 FF

xiii) Shell International Chemical Company Ltd, en bøde på 9 000 000 ECU, eller 5 803 173 UKL

xiv) Solvay & Cie, en bøde på 2 500 000 ECU, eller 109 608 750 BFR

xv) Statoil, Den Norske Stats Oljeselskab AS (der har overtaget Saga Petrokjemi), en bøde på 1 000 000 ECU, eller 644 797 UKL.

Artikel 4 og 5

(udelades)«.

16 Den 8. juli 1986 blev det endelige referat af høringerne med de af virksomhederne ønskede rettelser, tilføjelser og udeladelser fremsendt til disse.

Retsforhandlinger

17 Sagsøgeren har herefter ved stævning indleveret til Domstolens Justitskontor den 6. august 1986 anlagt nærværende sag med påstand om annullation af beslutningen. Tretten af de fjorten andre virksomheder, beslutningen er rettet til, har ligeledes anlagt annullationssøgsmål (sagerne T-1/89 — T-4/89, T-6/89 — T-13/89 og T-15/89).

18 Ved særskilt dokument indgivet samme dato har Montedipe i medfør af artikel 83 i Domstolens procesreglement anmodet Domstolen om i henhold til EØF-traktatens artikel 185 at udsætte gennemførelsen af Kommissionens beslutning. Ved kendelse af 24. september 1986 (sag 213/86 R, Montedipe mod Kommissionen, Sml. s. 2623) har Domstolens præsident efterkommet denne begæring, på betingelse af, at sagsøgeren stiller en bankgaranti, som accepteres af Kommissionen, og som garanterer betalingen dels af den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved den anfægtede beslutnings artikel 3, dels af eventuelle morarenter, inden for en frist af højst fjorten dage fra tidspunktet for forkyndelsen af nævnte kendelse, og idet afgørelsen om sagens omkostninger blev udsat.

19 Den skriftlige forhandling har i det hele fundet sted for Domstolen.

20 Domstolen har ved kendelse af 15. november 1989 hjemvist denne sag og de tretten andre sager til Retten, jf. artikel 14 i Rådets afgørelse af 24. oktober 1988 om oprettelse af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans (herefter benævnt »Rådets afgørelse af 24. oktober 1988«).

21 Rettens præsident har i henhold til afgørelsens artikel 2, stk. 3, udpeget en generaladvokat.

22 Rettens justitssekretær anmodede ved skrivelse af 3. maj 1990 parterne om at deltage i et uformelt møde med henblik på at tilrettelægge den mundtlige forhandling. Dette møde fandt sted den 28. juni 1990.

23 Ved skrivelse af 9. juli 1990 anmodede Rettens justitssekretær parterne om at fremkomme med deres bemærkninger til, at sagerne T-1/89 — T-4/89 og T-6/89 — T-15/89 eventuelt blev forenet med henblik på den mundtlige forhandling. Ingen af parterne gjorde indsigelse herimod.

24 Retten har herefter ved kendelse af 25. september 1990 besluttet at forene de nævnte sager med henblik på den mundtlige forhandling, idet disse har forbindelse med hinanden, jf. artikel 43 i Domstolens procesreglement, der i henhold til artikel 11, stk. 3, i Rådets afgørelse af 24. oktober 1988 finder tilsvarende anvendelse på proceduren for Retten.

25 Retten har ved kendelse af 15. november 1990 truffet afgørelse vedrørende de anmodninger om fortrolig behandling, der var indgivet af sagsøgerne i sagerne T-2/89, T-3/89, T-9/89, T-11/89, T-12/89 og T-13/89, og har delvis imødekommet disse.

26 Parterne har ved skrivelser indleveret til Rettens Justitskontor i perioden fra den 9. oktober til den 29. november 1990 besvaret de spørgsmål, som Retten havde stillet ved justitssekretærens skrivelser af 19. juli.

27 På grundlag af svarene på spørgsmålene og den refererende dommers rapport har Retten efter at have hørt generaladvokaten besluttet at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisoptagelse.

28 Parterne har afgivet indlæg og besvaret Rettens spørgsmål under den mundtlige forhandling, der fandt sted fra den 10. til den 15. december 1990.

29 Generaladvokaten fremsatte forslag til afgørelse i retsmødet den 10. juli 1991.

Parternes påstande

30 Sagsøgeren, Montedipe, har nedlagt følgende påstande:

1) Kommissionens beslutning af 23. april 1986 (IV/31.149-Polypropylen) annulleres, for så vidt som den er rettet til sagsøgeren.

2) Subsidiært annulleres Kommissionens beslutning af 23. april 1986, for så vidt som den pålægger sagsøgeren en bøde.

3) Mere subsidiært annulleres beslutningen af 23. april 1986, for så vidt som den pålægger sagsøgeren en bøde på 11 mio. ECU, og bøden nedsættes til et symbolsk eller dog rimeligt beløb eller i det mindste et beløb, der tager hensyn til forældelsen.

4) Under alle omstændigheder:

— Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

— Kommissionen tilpligtes at godtgøre sagsøgeren alle omkostningerne i forbindelse med den administrative procedure.

— Kommissionen tilpligtes at erstatte sagsøgeren samtlige tab som følge af, at sagsøgeren har måttet opfylde den anfægtede beslutning eller stille sikkerhed for dens opfyldelse, med renter og opskrivning af de beløb, som sagsøgeren har indbetalt til dens opfyldelse eller som sikkerhed herfor.

Desuden foretages der i forbindelse med sagens opklaring vidneafhøring med hensyn til rigtigheden af de regnskabsmæssige oplysninger, som sagsøgeren har fremført i vedlagte tabeller vedrørende den tabsgivende administration af polypropylenproduktionen.

Vidner:

— den ansvarlige for kontrollen med administrationen af selskabet Montepolimeri i den pågældende periode

— den ansvarlige for industribogholderiet inden for selskabet Montepolimeri i den pågældende periode

— medlemmerne af revisorgruppen inden for selskabet Montepolimeri i den pågældende periode.

Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

— Frifindelse.

— Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Realiteten

31 Retten skal først undersøge sagsøgerens anbringender om, at der er sket tilsidesættelse af retten til kontradiktion, (1) da Kommissionen har udvist upartiskhed ved beslutningens udarbejdelse, (2) idet den har ændret sine oprindelige klagepunkter og (3) idet den har baseret beslutningen på dokumenter, der er proceduren uvedkommende. Retten skal dernæst behandle anbringenderne vedrørende beviset for overtrædelsen. Disse vedrører dels (1) Kommissionens bevismæssige konstateringer, dels (2) anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, på disse faktiske omstændigheder. Det gøres herved gældende, (A) at Kommissionen ikke har kvalificeret overtrædelsen korrekt, (B) at den ikke har vurderet den konkurrencebe-

grænsende virkning og (C) påvirkningen af handelen mellem medlemsstater korrekt, samt (D) at den har undladt at tage hensyn til en række omstændigheder, der kan begrunde sagsøgerens adfærd. For det tredje skal Retten behandle anbringenderne vedrørende tilsidesættelse af forsamlingsfriheden og for det fjerde anbringenderne vedrørende beslutningens begrundelse. Endelig skal Retten behandle anbringenderne vedrørende fastsættelsen af bøden, der (1) hævdes at være delvist forældet og ikke at være passende under hensyn til den påståede overtrædelses (2) varighed og (3) grovhed.

Retten til kontradiktion

1. *Manglende upartiskhed ved udarbejdelsen af beslutningen*

32 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen har tilsidesat sin pligt til at udvise objektivitet og har udvist en forudindtaget holdning under denne sag. Kommissionen har således allerede fra begyndelsen afvist den opfattelse, hvorefter møder mellem polypropylenproducenter kunne have et andet formål end iværksættelse af et kartel. Kommissionen har desuden kun henset til de momenter, der kunne støtte dens opfattelse, og har forbigået de momenter, der talte for det modsatte eller som ikke støttede dens opfattelse. Dette bekræftes af den omstændighed, at Kommissionen allerede inden vedtagelsen af beslutningen havde givet pressen oplysninger herom.

33 Sagsøgeren har tilføjet, at sammenligningen af høringsreferaterne med beslutningen klart viser, at vigtige erklæringer fra høringskonsulenten og Kommissionens repræsentanter ikke finder genklang i beslutningen. Det forholder sig på denne måde med hensyn til den klarhed, hvormed Kommissionen har formuleret sine klagepunkter, eventualiteten af, at Kommissionen kunne frafalde visse af disse, målprisernes rolle og eksistensen af en hård konkurrence i den pågældende periode. Sagsøgeren har derfor i replikken gjort gældende, at Retten bør gennemgå høringskonsulentens rapport for at undersøge, om Kommissionen forsætligt har forbigået momenter, der gik dens opfattelse imod.

34 Sagsøgeren har endelig anført, at Kommissionens manglende objektivitet desuden bekræftes af den omstændighed, at det forslag til beslutning, som blev fremlagt af det kommissionsmedlem, der har konkurrencespørgsmål som ansvarsområde, først kunne vedtages af Kommissionen ved sagens andenbehandling, således som det er blevet refereret i pressen.

35 Kommissionen har bestridt, at den har udvist en forudindtaget holdning, og at den har foretaget en partisk udvælgelse af de beviselementer, der støttede dens opfattelse. Kommissionen har understreget, at det er urigtigt, at den forudgående har afsløret indholdet af beslutningen, og har anført, at oplysningerne i pressen også kan være blevet meddelt af virksomhederne selv. Det drejer sig under alle omstændigheder ikke om et forhold, der kan begrunde beslutningens annullation (dom af 14.2.1978, sag 27/76, United Brands mod Kommissionen, Sml. s. 207, præmis 286, og af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie mod Kommissionen, Sml. s. 1663, præmis 91 og 103).

36 Kommissionen har med hensyn til høringskonsulentens erklæringer gjort gældende, at beslutningen ikke skal genspejle de synspunkter, der er blevet fremført af alle Kommissionens tjenestemænd under den administrative procedure. Kommissionen har tilføjet, at påstanden om fremlæggelse af høringskonsulentens rapport er blevet forkastet af Domstolen i kendelsen af 11. december 1986 (sag 212/86 R, ICI mod Kommissionen, ikke offentliggjort i Samling af Afgørelser). Den har tilføjet, at anbringendet under alle omstændigheder bør forkastes, for så vidt som det først er blevet fremført i replikken.

37 Kommissionen har endelig anført, at den omstændighed, at beslutningen ikke er blevet vedtaget under førstebehandlingen af Kommissionen, under ingen omstændighed kan udgøre et holdepunkt for, at Kommissionen har udvist manglende objektivitet, eller at beslutningen ikke er tilstrækkeligt begrundet.

38 Retten skal for det første fastslå, at den påstand, som sagsøgeren har fremsat i replikken om, at Retten bør gennemgå høringskonsulentens rapport, udgør en ny påstand, der ikke kan antages til realitetsbehandling, jf. artikel 44, stk. 1, i Rettens procesreglement og artikel 40, stk. 1, i Domstolens procesreglement.

39 Det bemærkes indledningsvis, at de relevante bestemmelser om høringskonsulentens mandat, der er medtaget som bilag til *Den Trettende Beretning om Konkurrencepolitikken*, lyder således:

»*Artikel 2*

Høringskonsulenten har til opgave at sikre, at høringen afvikles korrekt, og derigennem at bidrage til, at høringen og den eventuelle efterfølgende beslutning får en objektiv karakter. Han skal især sørge for, at der ved udarbejdelsen af udkastene til Kommissionens beslutninger på konkurrenceområdet tages behørigt hensyn til alle relevante faktiske omstændigheder, hvad enten disse er til fordel eller ugunst for de pågældende. Han skal ved udøvelsen af sine funktioner sørge for, at retten til at varetage sit forsvar bliver respekteret, idet han dog samtidig skal tage hensyn til kravet om, at konkurrencereglerne anvendes effektivt og i overensstemmelse med gældende forordninger og de af Domstolen fastslåede principper.

Artikel 5

Høringskonsulenten underretter generaldirektøren for konkurrence om høringens forløb og om de konklusioner, han drager af høringen. Han fremsætter sine bemærkninger om procedurens videre forløb. Disse bemærkninger kan vedrøre nødvendigheden af at indhente yderligere oplysninger, frafaldelse af visse klagepunkter eller meddelelse af yderligere klagepunkter.

Artikel 6

Høringskonsulenten kan, hvis han anser det for hensigtsmæssigt, under udøvelsen af de i artikel 2 ovenfor fastlagte funktioner fremsætte sine bemærkninger direkte til det medlem af Kommissionen, der har konkurrencespørgsmål som ansvarsområde, når det pågældende kommissionsmedlem får forelagt det foreløbige udkast til beslutning, som er bestemt til forelæggelse for Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål.

Artikel 7

Efter omstændighederne kan det medlem af Kommissionen, der har konkurrencespørgsmål som ansvarsområde, på høringskonsulentens anmodning beslutte at vedlægge dennes endelige udtalelse som bilag til det udkast til beslutning, som fore-

lægges Kommissionen, således at det sikres, at denne er fuldt ud orienteret om samtlige en individuel sags elementer, når den som besluttende myndighed tager stilling til denne sag.«

40 Det fremgår af ordlyden af høringskonsulentens mandat, at hans rapport ikke nødvendigvis skal fremsendes til det rådgivende udvalg eller Kommissionen. Der findes således ikke bestemmelser om fremsendelse af rapporten til det rådgivende udvalg. Høringskonsulenten skal ganske vist underrette generaldirektøren for konkurrence (artikel 5), og han kan, hvis han anser det for hensigtsmæssigt, fremsætte sine bemærkninger direkte til det medlem af Kommissionen, der har konkurrencespørgsmål som ansvarsområde (artikel 6). Endvidere kan kommissionsmedlemmet på høringskonsulentens anmodning vedlægge dennes endelige udtalelse som bilag til det udkast til beslutning, der forelægges Kommissionen (artikel 7). Der findes imidlertid ikke bestemmelser, hvorefter høringskonsulenten, generaldirektøren for konkurrence eller det kommissionsmedlem, som har konkurrencespørgsmål som ansvarsområde, er forpligtet til at fremsende høringskonsulentens rapport til Kommissionen.

41 Sagsøgeren kan derfor ikke gøre gældende, at høringskonsulentens rapport ikke er blevet tilstillet medlemmerne af det rådgivende udvalg eller Kommissionen. Domstolen har i denne forbindelse udtalt, at rapporten kun er vejledende for Kommissionen, der ikke er forpligtet til at rette sig efter denne, og at rapporten derfor ikke har en sådan betydning, at Fællesskabets retsinstanser skal tage hensyn til denne ved udøvelsen af deres kontrolfunktion (kendelse af 11.12.1986, sag 212/86 R, a. st., grund 5-8). Reglerne om kontradiktion er således iagttaget i tilstrækkeligt omfang, når de forskellige instanser, der medvirker ved udarbejdelsen af den endelige beslutning, korrekt er blevet orienteret om virksomhedernes argumentation i deres svar på de klagepunkter, Kommissionen har meddelt dem, og på det bevismateriale, Kommissionen har påberåbt sig til støtte for klagepunkterne (dom af 9.11.1983, sag 322/81, Michelin mod Kommissionen, Sml. s. 3461, præmis 7).

42 Da høringskonsulentens rapport ikke er noget afgørende moment, som Fællesskabets retsinstanser skal tage hensyn til ved udøvelsen af prøvelsesretten, er Kommissionen så meget mindre forpligtet til at tiltræde de betragtninger, som måtte være blevet udtrykt af høringskonsulenten eller af andre repræsentanter for Kommissionen under høringerne, og som dens medlemmer er blevet underrettet om gennem referatet af disse høringer.

43 Det bemærkes endvidere, at selv om de oplysninger vedrørende beslutningen, som er blevet udbredt inden beslutningens vedtagelse, måtte være blevet meddelt pressen af Kommissionen, er der intet element i sagen, som giver holdepunkt for at antage, at beslutningen ville have haft et andet indhold, såfremt disse oplysninger ikke var blevet offentliggjort.

44 Desuden kan den omstændighed, at beslutningen ikke er blevet vedtaget under den første behandling, under ingen omstændigheder betragtes som et indicium for, at Kommissionen eventuelt skulle have udvist mangel på objektivitet.

45 Retten finder, at spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionen traf en forhastet afgørelse på grundlag af forudindtagne meninger, ikke kan adskilles fra spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionens bevismæssige konstateringer i beslutningen underbygges af det bevismateriale, den har fremlagt. Da der er tale om et realitetsspørgsmål, som er knyttet sammen med beviset for overtrædelsen, må det undersøges senere sammen med de øvrige bevismæssige spørgsmål.

2. *Ændring af de oprindelige klagepunkter*

46 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen i beslutningen har opretholdt klagepunkter, som ikke var blevet fremsat i de meddelelser om klagepunkter, som er blevet tilstillet sagsøgeren. Kommissionen er nemlig i disse meddelelser gået ud fra, at adressaterne havde fastsat og overholdt priser, som de havde aftalt, og/eller havde iværksat en samordnet praksis. Kommissionen har dernæst i sin skrivelse af 29. marts 1985 til adressaterne for meddelelsen om klagepunkterne anført, at det ikke var nødvendigt at foretage en retlig kvalifikation af klagepunkterne med hensyn til aftaler eller samordnet praksis, idet den herved henviste til Domstolens dom af 15. juli 1970 (sag 41/69, ACF Chemiefarma mod Kommissionen, Sml. s. 107, præmis 111-114, org. ref.: Rec. s. 661) og af 29. oktober 1980 (forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, Van Landewyck mod Kommissionen, Sml. s. 3125, præmis 86). Kommissionen har endelig i beslutningen anført, at de pågældende virksomheders adfærd opfyldte de elementer, der udgør en egentlig »aftale« efter artikel 85, bortset fra visse marginale aspekter, som snarere henhører under begrebet »samordnet praksis«.

47 Kommissionen har anført, at det fremgår af Domstolens praksis (ovennævnte dom af 15.7.1970, sag 41/69, præmis 91-93, og af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, præmis 68), at beslutningen ikke nødvendigvis skal være en kopi af meddelelsen om klagepunkter, men at den er beføjet til at tilrettelægge og supplere sin argumentation. Kommissionen har imidlertid anført, at den ikke i beslutningen har ændret sin vurdering af kartellets natur.

48 Retten skal fastslå, at den retlige kvalifikation, som Kommissionen har foretaget i beslutningen, således som denne fortolkes af sagsøgeren, ikke er ny, eftersom den allerede var indeholdt i den generelle meddelelse om klagepunkter til sagsøgeren og de andre virksomheder, som beslutningen var rettet til, og navnlig i dens punkter 1 og 128. Meddelelsens punkt 1 havde følgende ordlyd:

»Nærværende meddelelse om klagepunkter vedrører anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, på en flerhed af aftaler og/eller samordnet praksis, hvorved de producenter, der forsyner det fælles marked med polypropylen (et termoplastisk produkt, der sælges 'in bulk') fra ca. 1977 til oktober 1983, regelmæssigt og uafbrudt samordnede deres salgs- og prispolitik, idet de fastsatte og anvendte 'målpriser' og/eller mindstepriser, idet de kontrollerede de mængder, der tilførtes markedet, ved hjælp af aftalte 'salgsmål' og/eller kvoter, og idet de regelmæssigt mødtes for at overvåge udviklingen med hensyn til disse restriktive foranstaltninger«.

Det præciseres i punkt 128:

»Selv om det vedvarende samarbejde mellem deltagerne i forbindelse med disse møder med hensyn til visse spørgsmål og bestemte perioder har kunnet mangle den grad af præcision, som er nødvendig for at der foreligger en egentlig aftale, drejede det sig ikke desto mindre om en samordnet praksis.«

49 Denne opfattelse blev gentaget i den skrivelse, som Kommissionen den 29. marts 1985 tilsendte adressaterne for meddelelsen om klagepunkter, og hvori det anførtes:

»Den grad af enighed, der blev nået med hensyn til priser og mængder... fører til den konklusion, at den ulovlige forståelse mellem deltagerne i møderne kan side-

stilles med en eller flere aftaler efter artikel 85, stk. 1, der har til formål eller til følge at begrænse konkurrencen... Det er tilfældet, hvor arrangementer som følge af forståelsen... kan frembyde de karakteristika, der er særegne såvel for aftaler som for samordnet praksis... I det foreliggende tilfælde har producenterne — selv om visse arrangementer, der blev truffet af de producenter, der deltog under møderne, ikke frembød alle de karakteristika, som er særegne for en detaljeret 'aftale' — ikke desto mindre truffet foranstaltninger med henblik på at samordne deres markedspolitik... Denne særlige form for forståelse kan anses for en samordnet praksis... Kommissionen mener i det væsentlige, at 'den anfægtede hemmelige forståelses præcise karakter kun er af underordnet betydning, og at producenterne har deltaget i et ulovligt kartel, der samtidig indeholder elementer af aftale og samordnet praksis'.«

Formålet med skrivelsen af 29. marts 1985 var således at supplere den generelle meddelelse om klagepunkter med hensyn til overtrædelsens retlige kvalifikation. Det anføres i skrivelsen:

»Par lettre datée du 28 novembre 1984, les conseils de certains producteurs de polypropylène mis en cause ont soutenu que la Commission, dans ses griefs, n'avait pas exposé clairement la position juridique contre laquelle les producteurs avaient à se défendre et qu'elle avait aggravé cette circonstance en modifiant sa position au cours de l'audition. Je ne puis admettre cet argument. Les griefs exposent intégralement les faits; les points de droit y sont exprimés succinctement, mais avec clarté ... Toutefois, pour lever tous les toutes qui subsisteraient et au risque de me répéter, je vous soumets ci-dessous quelques thèmes de réflexion.«

(»Ved skrivelse af 28. november 1984 har advokaterne for nogle af de berørte producenter anført, at Kommissionen i meddelelsen om klagepunkter ikke klart har redegjort for, hvilke retlige synspunkter producenterne skal tage stilling til, og dette er forværret ved, at den under høringen ændrede synspunkt. Jeg kan ikke tiltræde dette synspunkt. I klagepunkterne er der en udtømmende redegørelse for de faktiske omstændigheder. Der er redegjort kort, men præcist, for de retlige problemstillinger... For at fjerne den tvivl, der måtte være, skal jeg — med fare for at gentage mig selv — nedenfor fremkomme med nogle bemærkninger« (herefter følger otte sider med bemærkninger, hvoraf to vedrører den retlige kvalifikation)).

50 Kommissionen har derfor højst tilrettelagt og suppleret sin argumentation i beslutningen, men den har ikke ændret de oprindelige klagepunkter.

51 Anbringendet bør derfor forkastes.

3. *Beslutningen baseret på elementer, der er proceduren uvedkommende*

52 Sagsøgeren har i replikken anført, at Kommissionens repræsentanter under en pressekonference har begrundet beslutningen og bødens størrelse under henvisning til, at virksomhederne under den pågældende periode opnåede en prisforhøjelse på mellem 15 og 40%. Sagsøgeren udleder heraf, at beslutningen er blevet truffet på dette grundlag, ud fra elementer, der ikke er angivet i meddelelsen om klagepunkter, sagsakterne vedrørende den administrative procedure eller i selve beslutningen. Sagsøgeren mener imidlertid, at bøden, i mangel af disse elementer, burde have været klart lavere.

53 Kommissionen har anført, at det drejer sig om et nyt anbringender, der først er blevet fremført i replikken, og har tilføjet, at Domstolen under alle omstændigheder har forkastet dette anbringende i sin ovennævnte kendelse af 11. december 1986 i sagen ICI mod Kommissionen, hvori den afslog at give Kommissionen pålæg om at fremlægge sagsakterne vedrørende den administrative procedure.

54 Retten finder, at de erklæringer, der blev fremsat under den pressekonference, som blev afholdt efter beslutningens vedtagelse, og hvorefter overtrædelsens virkninger bestod i en forhøjelse af det generelle prisniveau på mellem 15 og 40%, er i modstrid med beslutningens betragtninger. De kan derfor kun anvendes til at godtgøre, at beslutningen i virkeligheden hviler på andre betragtninger end dem, som den selv angiver, hvilket ville være udtryk for magtfordrejning (jf. Domstolens ovennævnte kendelse af 11.12.1986, ICI mod Kommissionen, grund 11-16). Det eneste middel, Retten råder over med henblik på at efterprøve eksistensen af magtfordrejning i denne sag, er at undersøge, om beslutningens betragtninger støtter dens dispositive del, navnlig hvad angår bødens størrelse. Dette punkt skal derfor un-

dersøges senere sammen med de øvrige spørgsmål, der er forbundet med konstateringen af overtrædelsen og fastsættelsen af bøden.

Konstateringen af overtrædelsen

55 Ifølge beslutningen (80. betragtning, første afsnit) har de polypropylenproducenter, der leverer til Fællesskabet, fra 1977 deltaget i et kompleks af planer, ordninger og foranstaltninger, der blev vedtaget inden for rammerne af et system med regelmæssige møder og løbende kontakter. Det tilføjes i beslutningen (80. betragtning, andet afsnit), at producenternes overordnede plan var at mødes og nå til enighed i konkrete anliggender.

56 Det skal herefter først undersøges, om Kommissionen har godtgjort sine bevismæssige konstateringer med hensyn til (A) aftalen om mindstepriser, (B) systemet med regelmæssige møder, (C) prisinitiativerne, (D) foranstaltningerne, der skulle lette iværksættelsen af prisinitiativerne og (E) fastsættelsen af mængdemål og kvoter, under hensyn til (a) den anfægtede retsakt, og (b) parternes argumenter, (c) inden de vurderes; der skal derefter foretages en undersøgelse af anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, på disse omstændigheder.

1. *Bevismæssige konstateringer*

A — Aftalen om mindstepriser

a) Den anfægtede retsakt

57 Det anføres i beslutningen (16. betragtning, første, andet og tredje afsnit; jf. også 67. betragtning, første afsnit), at de etablerede producenter i løbet af 1977, efter at syv nye producenter var dukket op på det vesteuropæiske polypropylenmarked, indledte indbyrdes drøftelser med det formål at forhindre et større prisfald og deraf følgende tab. Som et led i disse drøftelser indgik de største producenter, Monte, Hoechst, ICI og Shell, en aftale om mindstepriser, der skulle træde i kraft den 1. august 1977. Den oprindelige aftale indebar ikke nogen form for mængdekontrol, men hvis den viste sig at fungere efter hensigten, var det meningen, at der

skulle indføres mængdebegrænsninger i 1978. Denne aftale skulle i første omgang gælde i fire måneder, og enkelthederne i denne aftale blev meddelt de andre producenter, herunder Hercules, hvis salgsdirektør noterede, at mindstepriserne for de vigtigste kvaliteter i de enkelte medlemsstater var baseret på en markedspris for rafia på 1,25 DM / kg.

58 Det anføres videre i beslutningen (16. betragtning, femte afsnit), at ICI og Shell indrømmede, at man havde kontakter med andre producenter for at drøfte, hvorledes prisfaldet kunne undgås. Ifølge ICI var det muligt, at der blev foreslået et mindsteniveau, som priserne ikke måtte falde ned under. Det bekræftes af ICI og Shell, at drøftelserne ikke blot foregik mellem de »fire store«. Det var ikke muligt nøjagtigt at fastslå, hvorledes mindsteprisaftalen fungerede. I november 1977, da rafia-prisen var faldet til omkring 1,00 DM / kg, bebudede Monte imidlertid en forhøjelse til 1,30 DM / kg fra den 1. december, og den 25. november rapporterede fagpressen i branchen, at de andre tre store fulgte trop med tilsvarende forhøjelser, der skulle træde i kraft samme dato eller senere i december.

59 Ifølge beslutningen (17. betragtning, første afsnit) var det omtrent på dette tidspunkt, at polypropylenproducenterne begyndte at holde regelmæssige møder. Det anføres dog, at ICI har indrømmet, at der før dette tidspunkt var kontakter mellem producenterne, sandsynligvis telefonisk og på ad hoc-basis. Shell har udtalt, at det er muligt, at ledende repræsentanter for Shell »havde drøftelser med Montedison om priser i eller omkring november 1977, og at Montepolimeri foreslog muligheden for prisforhøjelser og ønskede at kende Shell's reaktioner på en prisforhøjelse«. Det anføres i beslutningen (17. betragtning, tredje afsnit), at der ikke er noget direkte bevis for, at der før december 1977 har fundet møder sted mellem selskaberne med det formål at fastsætte priser, men producenterne havde allerede på et møde med en brancheforening for aftagere, European Association for Textile Polyolefins (herefter benævnt »EATP«) i maj og november 1977 underrettet aftagerne om, at man fandt det nødvendigt i fællesskab at hæve priserne. Hercules havde i maj 1977 understreget, at de »traditionelt førende virksomheder« i industrien burde tage initiativet hertil, mens Hoechst havde givet udtryk for, at der var behov for en prisforhøjelse på 30-40%.

60 Det anføres i beslutningen (17. betragtning, fjerde afsnit, 78. betragtning, tredje afsnit, og 104. betragtning, andet afsnit), at et antal producenter, som dog ikke omfattede sagsøgeren, tilkendegav, at de støttede Monte, som i en artikel i fagpressen (*European Chemical News*, herefter benævnt »ECN«) den 18. november 1977 havde bebudet en forhøjelse af rafia-0prisen til 1,30 DM / kg fra den 1. december. Deres indlæg på EATP-mødet den 22. november 1977 viser ifølge mødereferatet, at den pris på 1,30 DM / kg, som Monte havde fastsat, var blevet accepteret af de øvrige producenter som generel »målpris« for hele branchen.

b) Parternes argumenter

61 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen, som bevis for, at der blev indgået en mindsteprisaftale i 1977, kun har fremført et eneste bevis, nemlig et håndskrevet notat fra Hercules' salgsdirektør (bilag 2 til den generelle meddelelse om klagepunkter). Ifølge dette dokument kan det imidlertid højst fastslås, at der blev etableret kontakter mellem seks eller syv producenter, og at de vedrørte fastsættelsen af et prisniveau, der gjorde det muligt at dække produktions- og salgsomkostningerne og således afhjælpe de alvorlige økonomiske vanskeligheder, som virksomhederne stod over for på dette tidspunkt.

62 Sagsøgeren mener, at disse kontakter ikke kan betragtes som bevis for eksistensen af en struktureret detaljeret aftale, og end mindre eksistensen af en plan, der detaljeret fastsatte de opgaver, som blev betroet hver deltager i denne aftale.

63 Sagsøgeren har tilføjet, at der ikke kan etableres nogen forbindelse mellem disse kontakter og de møder, der efterfølgende blev afholdt, for så vidt som det begreb »mindstepriser«, der blev diskuteret i forbindelse med disse kontakter, ikke blev gentaget under de følgende møder.

64 Sagsøgeren har endvidere henvist til den omstændighed, at de priser, som der var tale om under kontakterne i 1977, ikke blev nået på markedet.

65 Kommissionen har heroverfor anført, at sagsøgeren ikke har fremført noget anbringende, der kan rejse tvivl om indholdet af notatet fra Hercules, der, under beskrivelsen af aftalen om mindstepriser (bilag 2 til den generelle meddelelse), angav, at »major producers made agreement«.

66 Kommissionen har tilføjet, at dette notat blev udarbejdet inden for rammerne af kontakterne mellem producenterne i dette tidsrum, og at Shell og ICI havde kendskab hertil.

67 Kommissionen har endvidere anført, at producenterne hver især kunne fastsætte deres dækningspunkt, og at de derfor ikke havde nogen grund til at indgå aftale herom.

c) Rettens vurdering

68 Retten konstaterer, at ordlyden af det af en medarbejder hos Hercules udarbejdede notat (bilag 2 til den generelle meddelelse), som Kommissionen har henvist til, er klar og utvetydig. Det fremgår af notatet:

»Major producers have made agreement (Mont., Hoechst, Shell, ICI) 1. No tonnage control; 2. System floor prices — DOM less for importers; 3. Floor prices from July 1. definitely Aug. 1st when present contracts expire; 4. Importers restrict to 20% for 1 000 tonnes; 5. Floor prices for 4 month period only — alternative is for existing; 6. Com(panies) to meet Oct. to review progress; 7. Subject (of the) scheme working — Tonnage restrictions would operate next year.«

(»De største producenter (Mont., Hoechst, Shell, ICI) er enige om følgende punkter: 1. ingen kontrol med tonnage; 2. system med mindstepriser for DOM (indenlandske producenter) bortset fra importører; 3. mindstepriser fra den 1. juli eller senest den 1. august, når de løbende kontrakter udløber; 4. importørerne begrænser til 20% for 1 000 tons; 5. mindstepriser for en periode af kun fire måneder — der foreligger ikke noget alternativ; 6. selskaberne mødes atter i oktober for at vurdere fremskridt; 7. genstand for den gældende ordning — tonnagerestriktioner skulle gælde næste år«)

(efterfulgt af en prisliste for tre polypropylenkvaliteter udtrykt i fire nationale valutaer, bl.a. 1,25 DM / kg for rafia).

69 Det bemærkes, at sagsøgeren stillet over for dette beviselement intet har fremført, der kan afkræfte den bevisværdi, som Kommissionen tillægger dette notat. Selv om ordet »agreement« (aftale) i givet fald kan give udtryk for et sammenfald af synspunkter, skal det dog bemærkes, at ordet i notatet er en del af udtrykket »made agreement«, der på engelsk kun kan betyde »har aftalt«, og som derfor ud over at udtrykke et sammenfald af synspunkter, beskriver en enighed mellem sagsøgeren og tre andre producenter om mindstepriser.

70 Den omstændighed, at de aftalte mindstepriser ikke kunne nås, modsiger ikke sagsøgerens deltagelse i aftalen om mindstepriser, idet Retten finder, selv om denne omstændighed anses for godtgjort, at den højst ville vise, at mindstepriserne ikke blev iværksat og ikke, at de ikke er blevet aftalt. Det fastslås imidlertid i beslutningen (16. betragtning, sidste afsnit) — som ikke hævder, at mindstepriserne blev nået — at rafia-prisen var faldet til ca. 1,00 DM / kg i november 1977.

71 Retten mener endvidere, at mindstepriserne ikke — henset til deres natur — adskiller sig fra målpriserne, som ifølge beslutningen blev fastsat efterfølgende af polypropylenproducenterne.

72 Det fremgår af det foregående, at Kommissionen har godtgjort, at der i midten af 1977 blev opnået enighed mellem flere polypropylenproducenter, herunder sagsøgeren, om fastsættelse af mindstepriser.

B — Systemet med regelmæssige møder

a) Den anfægtede retsakt

73 Det anføres i beslutningen (17. betragtning), at systemet med periodiske møder mellem polypropylenproducenterne begyndte noget efter slutningen af november 1977. Det anføres, at ICI hævder, at der ikke blev afholdt møder før december 1977 (dvs. efter at Monte havde bebudet prisforhøjelser), men indrømmer, at der før dette tidspunkt var kontakter mellem producenterne.

74 Ifølge beslutningen (18. betragtning, første afsnit) blev der i løbet af 1978 afholdt mindst seks møder mellem de øverste ledere, der havde ansvaret for den samlede ledelse af nogle af producenternes polypropylenaktiviteter (herefter benævnt »chefer«). Dette mødesystem udviklede sig hurtigt til også at omfatte møder på et lavere niveau mellem repræsentanter med mere detaljeret kendskab til markedsføringen (herefter benævnt »eksperter«; der henvises til ICI's svar på begæringen om oplysninger i henhold til artikel 11 i forordning nr. 17, bilag 8 til den generelle meddelelse). Det anføres i beslutningen, at sagsøgeren deltog regelmæssigt i møderne i det mindste indtil udgangen af september 1983 (105. betragtning, fjerde afsnit), og at selskabet varetog formandskabet indtil august 1982 (19. betragtning, andet afsnit).

75 Det fremgår af beslutningen (21. betragtning), at formålet med de regelmæssige møder navnlig var at fastsætte målpriser og salgsmål og at sikre producenternes overholdelse heraf.

76 Ifølge beslutningen (68. betragtning, andet og tredje afsnit) begyndte de »fire store« ved slutningen af 1982 at holde møder med begrænset deltagerkreds dagen før hvert »chef«-møde. Disse »forberedende« møder udgjorde et forum, hvor de fire største producenter kunne enes om en fælles holdning før plenarmødet. Formålet var, at de fire store ved at indtage en fælles holdning kunne få de øvrige producenter til at bane vejen for stabile priser. ICI har indrømmet, at de emner, der blev drøftet på de forberedende møder, var de samme som dem, der blev drøftet på de efterfølgende »chef«-møder; Shell har derimod benægtet, at møderne mellem de »fire store« på nogen måde kunne betragtes som en forberedelse til plenarmøderne, eller at de involverede en samordning af synspunkter mht. de emner, der skulle drøftes på det følgende møde. Det anføres imidlertid i beslutningen, at referaterne af visse møder (oktober 1982 og maj 1983) modbeviser Shell's udtalelse.

b) Parternes argumenter

77 Sagsøgeren bestrider ikke at have deltaget i de regelmæssige møder mellem polypropylenproducenterne. Sagsøgeren har imidlertid gjort gældende, at Kommissionen har fordrejet rækkevidden af disse møder, idet den deri har set bevis for et kartel. Møderne havde i virkeligheden alene til formål at diskutere den katastrofale situation på markedet.

78 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen blindt har anvendt ICI's notater vedrørende producentmøderne til støtte for sin opfattelse, hvorefter disse var forum for indgåelse af pris- og kvoteaftaler. Det drejer sig imidlertid om interne notater indeholdende ophavsmandens personlige betragtninger og vurderinger, som de øvrige producenter hverken havde kendskab til eller havde godkendt.

79 Kommissionen har anført, at de møder, som sagsøgeren deltog i, var en del af et system, som blev stærkere struktureret med tiden.

80 Kommissionen har anført, at formålet med møderne var at aftale prisinitiativer, salgsmål og salgsmængder, sammenligne markedsandele og vedtage følgeforanstaltninger, såsom systemet med kontoledelse. Det drejede sig derfor om at aftale en harmonisering af mødedeltagernes markedsstrategi.

81 Kommissionen har tilføjet, at sagsøgeren ikke har fremført nogen gyldig grund, der kan rejse tvivl om pålideligheden af de dokumenter, som Kommissionen har fremlagt, navnlig hvad angår de af medarbejdere hos ICI udfærdigede mødereferater.

c) Rettens vurdering

82 Retten skal fastslå, at sagsøgeren ikke nægter at have deltaget i de regelmæssige møder mellem polypropylenproducenter, og det må derfor fastslås, at sagsøgeren har deltaget i samtlige de møder, som ifølge beslutningen er blevet afholdt.

83 Det er endvidere med rette, at Kommissionen på grundlag af de oplysninger, som ICI gav i svaret på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), og som underbygges af en række møderefererater (bilag 12, 17 og 23-34 til den generelle meddelelse), fandt, at formålet med møderne navnlig var at fastsætte salgspriser og salgsmål. Det anføres således i svaret:

»Generally speaking however, the concept of recommending 'Target Prices' was developed during the early meetings which took place in 1978«; »'Target prices' for the basic grade of each principal category of polypropylene as proposed by producers from time to time since 1 January 1979 are set forth in Schedule...«;

og

»A number of proposals for the volume of individual producers were discussed at meetings.«

(»Generelt set blev tanken om at befale målpriser udviklet under de første møder, som blev afholdt i 1978; 'målpriser' for hver basiskvalitet af de væsentlige former for polypropylen, som blev foreslået af producenterne med mellemrum efter den 1. januar 1979, fremgår af bilaget«;

og

»En række forslag med hensyn til de forskellige producenters salgsmængder blev diskuteret på møderne«).

84 Dernæst bemærkes, at indholdet af mødereferaterne hidrørende fra ICI bekræftes af forskellige dokumenter, bl.a. en række tabeller vedrørende de forskellige producenters salgsmængder og prisinstrukser, der med hensyn til beløbsangivelser og ikrafttrædelsesdato svarer til de målpriser, som er nævnt i mødereferaterne. Tilsvarende bekræfter svarene fra forskellige producenter på de begæringer om oplysninger, som Kommissionen fremsendte til dem, i det store og hele indholdet af referaterne.

85 Kommissionen kunne derfor lægge til grund, at de mødereferater, der blev fundet hos ICI, tilstrækkeligt objektivt gengav indholdet af møderne, der fra august 1982 blev ledet af forskellige medarbejdere fra ICI, hvilket forøgede behovet for, at de orienterede de medarbejdere fra ICI, der ikke deltog i et givet møde, korrekt om indholdet heraf.

86 Det påhviler under disse omstændigheder sagsøgeren at give en anden forklaring på indholdet af de møder, selskabet deltog i, ved at fremkomme med præcise oplysninger, f.eks. ved at fremlægge dets egne notater fra de møder, det deltog i, eller føre medarbejdere, der deltog i møderne, som vidner. Det må imidlertid fastslås, at sagsøgeren ikke er fremkommet med eller har tilbudt at fremkomme med sådanne oplysninger for Retten.

87 Hertil kommer, at omtalen i ICI's svar på begæringen om oplysninger af, at der — ud over »chef«-møderne — også blev foranstaltet møder for markedsførings-»eksperter« fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979, viser, at drøftelserne vedrørende fastsættelse af målpriser og salgsmål blev mere og mere konkrete og præcise, mens »cheferne« i 1978 alene havde udviklet selve systemet med målpriser.

88 Ud over det allerede citerede anføres det i ICI's svar på begæringen om oplysninger: »Only 'Bosses' and 'Experts' meetings came to be held on a monthly basis« (»Kun 'chef'- og 'ekspert'-møderne blev afholdt månedsvis«). Kommissionen har med rette udledt af dette svar — og af mødernes karakter og formål — at disse var led i et system med regelmæssige møder.

89 For så vidt angår den særlige rolle, som de »fire store« har spillet i systemet med møder, skal det fastslås, at Monte ikke bestrider, at møder mellem de fire store fandt sted den 15. juni 1981 i Hoechst's fravær, den 13. oktober og den 20. december 1982, den 12. januar, den 15. februar, den 13. april, den 19. maj og den 22. august 1983 (tabel 5 til beslutningen samt bilag 64 til den generelle meddelelse).

90 Disse møder mellem de »fire store« fandt fra december 1982 sted dagen forud for »chef«-møderne, og de havde til formål at fastlægge de foranstaltninger, som de herunder kunne træffe i fællesskab med henblik på at opnå en prisforhøjelse, hvilket fremgår af det sammenfattende notat, der er udfærdiget af en medarbejder hos ICI med henblik på at informere sine kolleger om indholdet af et forberedende møde den 19. maj 1983, hvorunder de »fire store« havde deltaget (bilag 101 til den generelle meddelelse). Dette notat omtaler et forslag, som ville blive fremlagt under »chef«-mødet den 20. maj.

91 Kommissionen har herefter ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren deltog fast i de regelmæssige møder for polypropylenproducenter mellem udgangen af 1977 og september 1983, at ledelsen af disse møder blev varetaget af medarbejdere hos sagsøgeren indtil august 1982, at de navnlig havde til formål at fastsætte målpriser og salgsmål, og at møderne var led i et system.

C — Prisinitiativerne

a) Den anfægtede retsakt

92 Det anføres i beslutningen (28.-51. betragtning), at et system med fastsættelse af målpriser blev gennemført ved prisinitiativer, hvoraf seks har kunnet identificeres.

Det første varede fra juli til december 1979, det andet fra januar til maj 1981, det tredje fra august til december 1981, det fjerde fra juni til juli 1982, det femte fra september til november 1982 og det sjette fra juli til november 1983.

93 Vedrørende det første af disse prisinitiativer har Kommissionen i beslutningen (29. betragtning) anført, at den ikke har konkrete beviser for, at der blev afholdt møder eller taget prisinitiativer i første del af 1979. Referatet af et møde, der blev afholdt den 26. og 27. september 1979, viser imidlertid, at der var planer om et prisinitiativ, som var baseret på en rafia-pris på 1,90 DM / kg fra den 1. juli og 2,05 DM / kg fra den 1. september. Kommissionen har fundet prisinstrukser fra visse producenter, herunder Monte, hvoraf det fremgår, at disse havde udsendt ordrer til deres nationale salgskontorer om at anvende dette prisniveau eller et niveau svarende hertil i national valuta fra den 1. september, og de fleste blev udsendt, før den planlagte prisforhøjelse var blevet annonceret i fagpressen (30. betragtning til beslutningen).

94 På grund af vanskeligheder med at forhøje priserne besluttede producenterne imidlertid på mødet den 26. og 27. september 1979 at udskyde iværksættelsen af målprisen flere måneder indtil den 1. december, idet planen nu gik ud på at »holde« prisniveauet i oktober måned med mulighed for i mellemtiden at forhøje prisen til 1,90 eller 1,95 DM / kg i november (beslutningens 31. betragtning, første og andet afsnit).

95 For så vidt angår det andet prisinitiativ anføres det i beslutningen (32. betragtning), at der blev afholdt mindst syv møder mellem producenterne i 1980 (der henvises til tabel 3 i bilaget til beslutningen), selv om der ikke blev fundet referater af møder afholdt i dette år. Skønt fagpressen i begyndelsen af året havde nævnt, at producenterne gik ind for et stærkt prisfremstød i løbet af 1980, faldt markedspriserne kraftigt til 1,20 DM / kg eller mindre, indtil de begyndte at stabilisere sig omkring september. Prisinstrukser fra en række producenter (DSM, Hoechst, Linz, Monte, Saga og ICI) viser, at man for at genoprette prisniveauet fastsatte målpriser for december 1980 og januar 1981 på grundlag af en pris på 1,50 DM / kg for rafia, 1,70 DM / kg for homopolymerisater og 1,95 til 2,00 DM / kg for

copolymerisater. Et internt dokument fra Solvay indeholder en tabel, hvori de »faktiske priser« i oktober og november 1980 sammenlignes med, hvad der betegnes som »listepriserne« for januar 1981 på 1,50/1,70/2,00 DM / kg. Efter den oprindelige plan skulle disse priser iværksættes pr. 1. december 1980. Den 13.-15. oktober blev der afholdt et møde i Zürich, men initiativet blev udsat til den 1. januar 1981.

96 Det anføres endvidere i beslutningen (33. betragtning), at Monte deltog i to møder i januar 1981, hvorunder det viste sig nødvendigt at gennemføre en prisforhøjelse, der i december 1980 var besluttet til den 1. februar 1981, på grundlag af en rafiapris på 1,75 DM / kg i to trin: Målet var fortsat 1,75 DM / kg for februar, og fra den 1. marts skulle målet »uden undtagelse« forhøjes til 2,00 DM / kg. Der blev udarbejdet en tabel i seks nationale valutaer med målpriser på de seks vigtigste polypropylenkvaliteter. Tabellen skulle træde i kraft den 1. februar og den 1. marts 1981.

97 Ifølge beslutningen (34. betragtning) ser planerne om at nå op på 2,00 DM / kg pr. 1. marts imidlertid ikke ud til at være lykkedes. Producenterne nedsatte deres forventninger og håbede nu på en pris på 1,75 DM / kg i marts. Den 25. marts 1981 blev der afholdt et »ekspert«-møde i Amsterdam. Der foreligger ikke referat af dette møde, men umiddelbart efter gav i hvert fald BASF, DSM, ICI, Monte og Shell instrukser om at hæve mål- (eller »liste«-)priserne til, hvad der svarede til 2,15 DM / kg for rafia med virkning fra den 1. maj. Hoechst gav tilsvarende instrukser for 1. maj, men gjorde det først ca. fire uger efter de øvrige. Nogle af producenterne gav deres salgskontorer en vis handlefrihed til at anvende »minimumspriser« eller »bundpriser«, der lå lidt under de vedtagne målpriser. I første del af 1981 steg priserne ret kraftigt, men selv om producenterne gjorde en stor indsats for at få prisforhøjelserne igennem pr. 1. maj, holdt denne udvikling ikke. Ved midten af året ventede producenterne enten en stabilisering af prisniveauet eller endog en vis tilbagegang, efterhånden som efterspørgslen faldt i sommerens løb.

98 Med hensyn til det tredje prisinitiativ anføres det i beslutningen (35. betragtning), at Shell og ICI allerede i juni 1981, da det viste sig, at prisstigningerne i årets

første kvartal begyndte at gå langsommere, forudså et yderligere prisinitiativ for september og oktober 1981. Shell, ICI og Monte mødtes den 15. juni 1981 for at drøfte, hvilken fremgangsmåde der skulle anvendes for at få markedspriserne til at stige. Få dage efter dette møde gav både ICI og Shell deres salgskontorer instruks om at forberede markedet på en større forhøjelse i september på grundlag af en påtænkt forhøjelse af rafia-prisen til 2,30 DM / kg. Også Solvay gav den 17. juli 1981 sine salgskontorer i Benelux instruks om at forberede kunderne på en større prisforhøjelse pr. 1. september, hvis størrelse nærmere skulle fastlægges i sidste uge af juli, idet der var planlagt et »ekspert«-møde til afholdelse den 28. juli 1981. Den oprindelige plan, der gik ud på at tilstræbe en pris på 2,30 DM / kg i september 1981, blev revideret, sandsynligvis på dette møde, således at målet for august blev reduceret til 2,00 DM / kg for rafia. I september skulle prisen være 2,20 DM / kg. I et håndskrevet notat fra Hercules, dateret 29. juli 1981 (dagen efter det møde, som Hercules sandsynligvis ikke deltog i), anføres disse priser som »officielle« priser for august og september, og der henvises i kryptiske vendinger til kilden til disse oplysninger. Der blev afholdt møder igen i Genève den 4. august og i Wien den 21. august 1981. Efter disse møder udsendte producenterne nye instrukser med en målpris på 2,30 DM / kg pr. 1. oktober. BASF, DSM, Hoechst, ICI, Monte og Shell udsendte praktisk taget identiske instrukser om iværksættelse af disse priser i september og oktober.

99 Ifølge beslutningen (36. betragtning) gik planerne nu ud på i løbet af september og oktober 1981 at komme op på en »basispris« for rafia på 2,20 til 2,30 DM / kg. Papirer fra Shell viser, at man oprindeligt påtænkte et yderligere prisforhøjelsestrin til 2,50 DM / kg pr. 1. november, men at dette blev opgivet. Af materialet fra de forskellige producenter fremgår, at priserne steg i løbet af september, og initiativet blev videreført i oktober 1981, hvor man nåede op på en markedspris på ca. 2,00 til 2,10 DM / kg for rafia. Et notat fra Hercules viser, at målprisen på 2,30 DM / kg i løbet af december 1981 blev nedjusteret til en mere realistisk pris på 2,15 DM / kg, men det hedder i notatet, at »man med den fælles målbevidste indsats fik priserne op på 2,05 DM, dvs. det nærmeste nogensinde ved de offentliggjorte (sic) målpriser«. Ved udgangen af 1981 lå de priser, der blev refereret i fagpressen, på 1,95 til 2,10 DM / kg for rafia, altså ca. 0,20 DM under producenternes målpriser. Kapacitetsudnyttelsen androg ca. 80% og blev omtalt som »sund«.

100 Det fjerde prisinitiativ fra juni til juli 1982 blev gennemført, efter at der på markedet var blevet ligevægt mellem udbud og efterspørgsel. Initiativet blev besluttet på producentmødet den 13. maj 1982, som BASF deltog i, og hvorunder der blev udarbejdet en detaljeret målprisliste pr. 1. juni 1982 for hver af de vigtigste polypropylenkvaliteter i de forskellige nationale valutaer (2,00 DM / kg for rafia; beslutningens 37. og 38. betragtning samt 39. betragtning, første afsnit).

101 Mødet den 13. maj 1982 blev fulgt op af prisinstrukser fra ATO, BASF, Hoechst, Hercules, Hüls, ICI, Linz, Monte og Shell, der med få ubetydelige undtagelser svarede til de priser, som var fastsat på mødet (beslutningens 39. betragtning, andet afsnit). Producenterne kunne ved mødet den 9. juni 1982 kun give oplysninger om beskedne forhøjelser.

102 Sagsøgeren deltog ifølge beslutningen (40. betragtning) også i det femte prisinitiativ fra september til november 1982, der blev besluttet på mødet den 20. og 21. juli 1982, og som gik ud på at nå en pris på 2,00 DM / kg pr. 1. september og 2,10 DM / kg pr. 1. oktober, idet selskabet var til stede ved de fleste, om ikke alle, møder, der blev afholdt fra juli til november 1982, og hvor dette initiativ blev planlagt og kontrolleret (45. betragtning til beslutningen). På mødet den 20. august 1982 blev den forhøjelse, der var planlagt til den 1. september, udskudt til den 1. oktober, og denne beslutning blev bekræftet på mødet den 2. september 1982 (41. betragtning til beslutningen).

103 Efter møderne den 20. august og 2. september 1982 gav ATO, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Shell prisinstrukser i overensstemmelse med den målpris, der var fastlagt på møderne (43. betragtning til beslutningen).

104 Ifølge beslutningen (44. betragtning) foretoges der på mødet den 21. september 1982 en gennemgang af de foranstaltninger, der var truffet for at nå den tidligere fastsatte målpris, og der blev givet almindelig tilslutning til et forslag om en prisforhøjelse til 2,10 DM / kg i november — december 1982. Forhøjelsen blev bekræftet på mødet den 6. oktober 1982.

105 Efter mødet den 6. oktober 1982 udsendte BASF, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte, Shell og Saga prisinstrukser med den besluttede forhøjelse (beslutningens 44. betragtning, andet afsnit).

106 Sagsøgeren har i lighed med ATO, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Saga til Kommissionen udleveret de prisinstrukser, de udsendte til deres lokale salgskontorer, og de stemmer ikke blot overens indbyrdes hvad angår beløb og tidspunkt, men også med den målprisliste, der er vedlagt ICI's referat af »ekspert«-mødet den 2. september 1982 (beslutningens 45. betragtning, andet afsnit).

107 Mødet i december 1982 resulterede ifølge beslutningen (46. betragtning, andet afsnit) i en aftale om, at det prisniveau, der var fastsat for november — december, skulle være iværksat inden udgangen af januar 1983.

108 Endelig deltog sagsøgeren ifølge beslutningen (47. betragtning) i det sjette prisinitiativ fra juli til november 1983. På mødet den 3. maj 1983 var der således enighed om, at producenterne skulle stræbe efter en målpris på 2,00 DM / kg i juni 1983. Imidlertid blev det på mødet den 20. maj 1983 besluttet at udskyde det fastlagte mål til september, og der blev fastsat et midtvejsmål pr. 1. juli (1,85 DM / kg). På et møde den 1. juni 1983 gav de tilstedeværende producenter, herunder Monte, udtryk for, at de var fast besluttet på at bringe forhøjelsen på 1,85 DM / kg i anvendelse. Det blev ved denne lejlighed besluttet, at Shell skulle fremstå som officiel anfører i ECN).

109 Det anføres i beslutningen (49. betragtning), at ICI, DSM, BASF, Hoechst, Linz, Shell, Hercules, ATO, Petrofina og Solvay efter mødet den 20. maj 1983 gav deres salgskontorer instruks om at anvende en rafia-pris på 1,85 DM / kg pr. 1. juli. Det tilføjes, at der hos ATO og Petrofina blev fundet fragmentariske prisinstrukser, men de viser, at disse producenter forhøjede deres prisniveau med en vis tidsforskydning for Petrofina's og Solvay's vedkommende. Det anføres imidlertid, at Monte den 17. maj havde givet sine salgskontorer besked på at hæve priserne med

virkning fra juni og videreføre de forhøjede priser i juli. Det konkluderes i beslutningen, at det således kan fastslås, at med undtagelse af Hüls, for hvem der ikke foreligger nogen prisinstrukser for juli 1983, udsendte alle de producenter, der havde deltaget i møderne eller givet tilsagn om at støtte den nye målpris på 1,85 DM / kg, instrukser om at iværksætte den nye pris.

110 Endvidere anføres det i beslutningen (50. betragtning), at der fandt yderligere møder sted den 16. juni, den 6. og 21. juli, den 10. og 23. august samt den 5., 15. og 29. september 1983, hvor alle de faste deltagere var til stede. I slutningen af juli og begyndelsen af august 1983 udsendte BASF, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Solvay, Monte og Saga alle prisinstrukser til deres nationale salgskontorer, der skulle gælde fra den 1. september, og som var baseret på en rafia-pris på 2,00 DM / kg, mens Shell's prisinstrukser for Det Forenede Kongerige i form af et internt notat af 11. august viser, at det britiske datterselskab arbejdede på at »fremme« basispriser, der skulle træde i kraft den 1. september, og som svarede til de af de øvrige producenter fastsatte målpriser. Ved udgangen af måneden gav Shell imidlertid det britiske salgskontor instruks om at vente med hele forhøjelsen, indtil de øvrige producenter var nået op på de ønskede basispriser. Det anføres i beslutningen, at instrukserne var identiske for hver kvalitet og hver national valuta med enkelte ubetydelige undtagelser.

111 Ifølge beslutningen (50. betragtning, sidste afsnit) viser de prisinstrukser, der blev fundet hos producenterne, at det senere blev besluttet at fortsætte prisforhøjelsen fra september, således at rafia-prisen blev forhøjet til 2,10 DM / kg pr. 1. oktober og 2,25 DM / kg pr. 1. november. Det anføres i beslutningen (51. betragtning, første afsnit), at BASF, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Solvay hver især gav deres salgskontorer instrukser om at anvende identiske priser i oktober og november. Hercules fastsatte i første omgang priser, der lå lidt under de øvrige producenters.

112 Endelig anføres det i beslutningen (51. betragtning, tredje afsnit), at et internt notat fra ATO, dateret 28. september 1983, indeholder en tabel med overskriften »Rappel du prix de cota (sic)« med priser på de tre vigtigste polypropylenkvaliteter gældende i september og oktober for de forskellige lande. Priserne var identiske med de af BASF, DSM, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Solvay anvendte priser. Under kontrolundersøgelsen hos ATO i oktober 1983 bekræftede repræsentanter for virksomheden, at salgskontorerne var blevet underrettet om disse priser.

113 Uanset hvornår det sidste møde fandt sted, varede overtrædelsen ifølge beslutningen (105. betragtning, fjerde afsnit) til november 1983, idet der var knyttet retsvirkninger til aftalen mindst til dette tidspunkt. Dette er den seneste måned, for hvilken der vides at være blevet fastsat målpriser og givet prisinstrukser.

114 Afslutningsvis anføres det i beslutningen (51. betragtning, sidste afsnit), at det i fagpressen ved udgangen af 1983 hed, at polypropylenpriserne var blevet styrket med en rafia-pris på 2,08 til 2,15 DM / kg (det fastsatte mål var 2,25 DM / kg).

b) Parternes argumenter

115 Sagsøgeren nægter fuldstændig at have deltaget i alle de prisinitiativer, der er nævnt i beslutningen.

116 Sagsøgeren har for det første anført, at notaterne fra ICI vedrørende møderne ikke kan godtgøre eksistensen af aftaler efter EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, og at disse notater under alle omstændigheder indeholder talrige henvisninger til en manglende enighed mellem de tilstedeværende producenter, således som det er tilfældet med referaterne af møderne den 2. september, den 21. september og den 2. november 1982 eller møderne den 27. maj og den 15. juni 1981, samt referaterne af de bilaterale møder mellem visse producenter (bilag 29, 30, 32, 64, 95 og 99 til den generelle meddelelse).

117 Sagsøgeren har dernæst anført, at manglen på prisaftaler bekræftes af den omstændighed — som er godtgjort af den undersøgelse, der blev udført af det uafhængige revisionsfirma Coopers og Lybrand (herefter benævnt »Coopers og Lybrand-undersøgelsen«) — at næsten samtlige salg, der blev foretaget af de forskellige producenter, herunder navnlig sagsøgeren, blev foretaget til priser, der var væsentligt lavere end dels de målpriser, der hævdes at være blevet indgået mellem producenterne, dels sagsøgerens prisinstrukser, som udgjorde interne teoretiske mål, der var rettet til selskabets egne salgskontorer.

118 Sagsøgeren hævder således at have fremført en række vigtige omstændigheder, som godtgør, at selskabet aldrig følte sig bundet af mødernes resultater eller de herunder fremsatte forslag, og at selskabet har fastlagt sin adfærd på markedet i fuld uafhængighed.

119 Sagsøgeren mener, at Kommissionen ved af den omstændighed, at de nye målpriser blev meddelt efter møderne, at udlede, at der var blevet fastsat målpriser under møderne, har anvendt kriteriet »post hoc ergo propter hoc« og således har tilsidesat Domstolens praksis (dom af 28.3.1984, forenede sager 29/83 og 30/83, Compagnie royale asturienne des mines og Rheinzink mod Kommissionen, Sml. s. 1679). Kommissionen har herved endvidere tilsidesat grundlæggende økonomiske begreber, såsom den omstændighed, at de af producenterne påtænkte priser kun kunne differentieres i ringe grad på grund af den konstante og for samtlige producenter næsten identiske forhøjelse af produktionsomkostningerne og den omstændighed, at de mindre virksomheder fulgte de priser, der anvendtes af den »ledende« virksomhed.

120 Sagsøgeren gør gældende, at prisinitiativerne ikke var et resultat af møder, men af den faktiske situation, som producenterne befandt sig i. Ligevægten mellem omkostninger og indtægter var det eneste formål, og kunne kun opnås ved at forhøje priserne. Når disse forsøg blev gentaget, skyldes det, at de efterhånden blev kuldkastet af bevægelserne på markedet. Ingen virksomhed havde nogen interesse i at forøge sin markedsandel, fordi det blot ville medføre en forøgelse af tabene. Der forelå derfor ikke længere nogen konkurrence på markederne. De regler, der skulle beskytte konkurrencen under sædvanlige omstændigheder, fandt derfor ikke længere anvendelse.

121 Sagsøgeren har anført, at selv om hver virksomhed bør fastlægge sin adfærd uafhængigt, betyder det ikke, at selvstændigheden nødvendigvis skal føre til forskelligartethed. Sagsøgeren benægter derfor, at der i denne sag kan udledes nogen som helst bevisværdi af den omstændighed, at producenternes interne prisinstrukser var parallelle.

122 Sagsøgeren har endelig anført, at producenterne var vidende om, at de var totalt ude af stand til at kontrollere markedskræfterne, hvilket førte dem til på ensartet måde at vurdere de muligheder, som markedet tilbød.

123 Kommissionen har anført, at den på grundlag af bevisdokumenter fastslog eksistensen af producenternes aftale om prisinitiativer og Monte's deltagelse i denne aftale. Henvisningerne til den manglende enighed for så vidt angår andre producenter end Monte og henvisningen til den kritik, der er blevet rettet til disse producenter, viser, at der forelå aftaler, og godtgør navnlig Monte's deltagelse.

124 Kommissionen har tilføjet, at den omstændighed, at de priser, der blev opnået, afveg fra målpriserne, ikke er afgørende, idet en fælles forhandlingsstrategi over for kunderne allerede begrænsede konkurrencen, fordi den — selv om den ikke garanterede fuldstændig identiske faktisk fakturerede priser — fastsatte udgangspunktet for forhandlinger og dermed indirekte forhandlingernes resultat.

125 Kommissionen har anført, at det ikke korrekt, at beslutningen er baseret på den omstændighed, at prisinstrukserne og målpriserne var samtidige og ensartede. Samtidigheden bekræfter kun det skriftlige bevismateriale. Argumentet om »price leadership«, som sagsøgeren har anført, er desuden irrelevant af samme grund.

126 Kommissionen har bestridt Monte's forsøg på at bevise, at virksomhedernes adfærd skyldtes situationen på markedet og ikke var et resultat af møder mellem konkurrerende producenter. Såfremt en virksomhed alene forøger sine priser i tilfælde af overproduktion, sælger den intet og må derfor omgøre sin beslutning. En virksomhed kan derfor kun forvente at forhøje sine priser, hvis den sikrer sig, at dens konkurrenter vil forsøge at gøre det samme.

127 Kommissionen benægter ikke, at målprisen har kunnet være forskellig fra den pris, der faktisk blev anvendt over for kunderne, eller at situationen på markedet har nødvendiggjort forhandlinger med kunderne. Det står ikke desto mindre fast, at den gensidige aftale om at anvende en bestemt pris som udgangspunkt ved forhandlingerne indskrænker forhandlingerne og fører til priser, der faktisk adskiller sig fra dem, der ville have været resultatet af forhandlinger, der ikke berørtes af forudgående aftaler.

c) Rettens vurdering

128 Retten finder, at det fremgår af referaterne af de regelmæssige møder for polypropylenproducenter, at de producenter, der deltog i møderne, dér blev enige om de prisinitiativer, som er nævnt i beslutningen. Det anføres således i referatet af mødet den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse):

»everyone felt that there was a very good opportunity to get a price rise through before the holidays + after some debate settled on DM 2.00 from 1st June (UK 14th June). Individual country figures are shown in the attached table«.

(»Alle mente, at der var meget gode muligheder for at gennemføre en prisforhøjelse inden ferien + efter nogen debat enighed om 2,00 DM fra den 1. juni (Det Forenede Kongerige den 14. juni). Tallene for de enkelte lande fremgår af vedlagte tabel«).

129 Da der er ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren deltog fast i disse møder, kan selskabet ikke gøre gældende, at det ikke tilsluttede sig de prisinitiativer, som blev besluttet, planlagt og kontrolleret dér, uden at fremkomme med indicier til støtte herfor. Da sagsøgeren ikke er fremkommet med sådanne indicier, er der ingen grund til at antage, at selskabet — modsat de andre deltagere — ikke tilsluttede sig initiativerne.

130 Det bemærkes i denne forbindelse, at sagsøgeren til støtte for, at selskabet ved de regelmæssige møder for polypropylenproducenter ikke tilsluttede sig de aftalte prisinitiativer, har fremført to argumenter. Sagsøgeren har gjort gældende, dels at selskabet på ingen måde tog hensyn til resultatet af møderne ved fastlæggelsen af sin adfærd på markedet med hensyn til priser, hvis konkurrenceprægede karakter fremgår af Coopers og Lybrand-undersøgelsen, dels at den økonomiske sammenhæng, hvori prisinstrukserne blev givet, forklarer deres overensstemmelse med de øvrige producenters prisinstrukser.

131 Intet af disse to argumenter kan anses for indicium for, at sagsøgeren — således som selskabet påstår — ikke tilsluttede sig de aftalte prisinitiativer. Det bemærkes, at det første argument, selv om der med hensyn til de faktiske omstændigheder var holdepunkter herfor, ikke ville udelukke, at sagsøgeren havde deltaget i fastsættelsen af prismål ved møderne, men kun ville indebære, at sagsøgeren ikke havde gennemført resultatet af disse møder. Det anføres i øvrigt ikke i beslutningen, at sagsøgeren anvendte priser, der altid svarede til de målpriser, som var aftalt på møderne, og det gøres således heller ikke i den anfægtede retsakt, til støtte for, at sagsøgeren deltog i fastsættelsen af målpriser, gældende, at selskabet gennemførte resultatet af møderne.

132 Endvidere bemærkes, at sagsøgeren ikke kan gøre gældende, at selskabets prisinstrukser var rent interne. Selv om prisinstrukserne ganske vist var interne i den forstand, at de af hovedkontoret blev fremsendt til salgskontorerne, blev de givet med henblik på at blive gennemført og således direkte eller indirekte at medføre virkninger eksternt. Prisinstrukserne mister hermed deres interne karakter.

133 Hvad angår sagsøgerens andet anbringende finder Retten, at den økonomiske sammenhæng, som prisinitiativerne indgår i, ikke gør det muligt at forklare den indbyrdes overensstemmelse mellem de forskellige producenters prisinstrukser og deres overensstemmelse med de målpriser, der blev fastsat under producentmøderne. Sammenfaldet i de byrder, der påhvilede de forskellige producenter, og den krisesituation, som gjaldt på markedet, kan ikke forklare, at deres prisinstrukser i forskellige nationale valutaer var overensstemmende, for så vidt som sammenfaldet i byrderne er begrænset til visse produktionsfaktorer, bl.a. råvarepriserne, men omfattede ikke generalomkostningerne, lønomkostningerne og beskatningsprocenten, og producenternes dækningspunkt var derfor væsentligt forskelligt. Dette viser bl.a. referatet af EATP-mødet den 22. november 1977 (bilag 6 til den generelle meddelelse), hvoraf fremgår, at Hoechst ønskede en pris på 1,85 DM / kg, ICI 1,60 DM / kg, Rhône-Poulenc 3,50 FF / kg og Shell 1,50 DM / kg for at nå dækningspunktet.

134 Disse identiske byrder kan heller ikke forklare, at sagsøgerens og de øvrige producenters prisinstrukser blev udstedt næsten samtidigt.

135 Der kan derfor heller ikke være tale om, at en producent har udøvet nogen som helst form for »price leadership«, idet Kommissionen har godtgjort, at denne producent har deltaget med de andre i en samordning vedrørende priser.

136 Det tilføjes, at Kommissionen med rette har udledt af ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse) — hvori det anføres, at:

»'Target prices' for the basic grade of each principal category of polypropylene as proposed by producers from time to time since 1 January 1979 are set forth in Schedule...«

(»'Målpriser' for hver basiskvalitet af alle de væsentlige former for polypropylen, som blev foreslået af producenterne med mellemrum efter den 1. januar 1979, fremgår af bilaget...«),

at disse prisinitiativer var led i et system med fastsættelse af målpriser.

137 Kommissionen har således ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren var blandt de polypropylenproducenter, der blev enige om de prisinitiativer, som er nævnt i beslutningen, at disse initiativer var led i et system, og at der var knyttet virkninger til disse indtil november 1983.

D — Foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne

a) Den anfægtede retsakt

138 Det anføres i beslutningen [artikel 1, litra c), og 27. betragtning, jf. også 42. betragtning], at sagsøgeren sammen med de øvrige producenter vedtog forskellige

foranstaltninger med det formål at fremme iværksættelsen af målpriserne, såsom midlertidige produktionsbegrænsninger, udveksling af detaljerede oplysninger om leverancer, afholdelse af lokale møder og fra slutningen af september 1982 et »kontostyringssystem« med henblik på gennemførelse af prisforhøjelser over for bestemte kunder.

139 For så vidt angår systemet med »kontostyring« (»account management«), som i den seneste og mest udviklede form fra december 1982 er kendt under navnet »kontoledelse« (»account leadership«), blev sagsøgeren på samme måde som de øvrige producenter udpeget til koordinator (»leader«) for mindst én stor kunde, således at selskabet hemmeligt skulle koordinere kundens forbindelser til dens leverandører. Som led i systemet fandt man frem til kunder i Belgien, Italien, Tyskland og Det Forenede Kongerige, og for hver af disse blev der udpeget en »koordinator«. I december 1982 blev der foreslået en mere generel anvendelse af dette system, idet der for hver større kunde blev udpeget en »kundeadministrator« (»account leader«), som skulle lede, drøfte og organisere prisændringer. Andre producenter, der jævnligt handlede med den pågældende kunde, blev betegnet som »participanter« (»contenders«) og samarbejdede med »administratoren« ved tilbudsgivning til den pågældende kunde. For at beskytte »administratoren« og »participanterne« skulle andre producenter, som kunden rettede henvendelse til, tilbyde priser, der lå over målprisen. ICI hævder, at systemet brød sammen efter nogle måneder, hvor det kun havde fungeret delvis og ineffektivt, men i beslutningen anføres det, at det fremgår af det fuldstændige referat af mødet den 3. maj 1983, at der på det tidspunkt foregik intensive drøftelser om enkelte kunder og om de priser, hver enkelt producent tilbød eller skulle tilbyde dem, samt om de leverede eller bestilte mængder.

140 Endelig anføres det i beslutningen (20. betragtning), at Monte deltog i lokale møder angående iværksættelse på nationalt plan af de foranstaltninger, der var blevet aftalt under plenarmøderne.

b) Parternes anbringender

141 Sagsøgeren har anført, at selskabet ikke har deltaget i systemet med kontoledelse, og at et sådant system ikke blev iværksat, selv om det blev diskuteret. Sagsøgeren

har på grundlag af en gennemgang af referaterne af møderne den 2. september og den 2. december 1982 (bilag 29 og 33 til den generelle meddelelse) anført, at selskabets salg til kunder, der er nævnt i disse mødereferater, og som selskabet hævdes at have været kundeadministrator for, kun repræsenterer mellem 0 og 18% af disses køb. Det har derfor været umuligt, at selskabet har været kundeadministrator i forhold til disse kunder.

142 Sagsøgeren har under henvisning til det i beslutningen nævnte bevismateriale anført, at deltagerne i møderne aftalte at iværksætte systemet med kontoledelse og — selv om det antages, at dette system ikke blev fuldstændigt gennemført — at det ikke desto mindre blev vedtaget under møderne.

c) Rettens vurdering

143 Det bemærkes, at 27. betragtning til beslutningen, sammenholdt med 26. betragtning, andet afsnit, må fortolkes således, at det ikke gøres gældende, at hver producent enkeltvis påtog sig at træffe alle de foranstaltninger, der er nævnt dér, men at de enkelte producenter på forskellige tidspunkter ved møderne sammen med de øvrige producenter vedtog en helhed af foranstaltninger, der er nævnt i beslutningen, og som gik ud på at skabe gunstige betingelser for en prisforhøjelse, navnlig ved kunstigt at reducere udbuddet af polypropylen. Gennemførelsen af de enkelte foranstaltninger i denne helhed blev fordelt i henhold til en aftale mellem de forskellige producenter på grundlag af deres særlige situation.

144 Det må fastslås, at da sagsøgeren deltog i de møder, hvor denne helhed af foranstaltninger blev vedtaget (navnlig mødet den 13.5., den 2. og den 21.9.1982 (bilag 24, 29 og 30 til den generelle meddelelse)), tilsluttede selskabet sig denne, idet det ikke er fremkommet med indicier til støtte for det modsatte. Det fremgår af følgende passage i referatet af mødet den 2. september 1982, at systemet med »kontoledelse« blev vedtaget:

»about the dangers of everyone quoting exactly DM 2.00 A.'s point was accepted but rather than go below DM 2.00 it was suggested & generally agreed that others

than the major producers at individual accounts should quote a few pfs higher. Whilst customer tourism was clearly to be avoided for the next month or two it was accepted that it would be very difficult for companies to refuse to quote at all when, as was likely, customers tried to avoid paying higher prices to the regular suppliers. In such cases producers would quote but at above the minimum levels for October«.

(»med hensyn til faren ved, at alle opgav en pris på 2,00 DM, blev A.'s bemærkning accepteret, men frem for at gå under 2,00 DM blev det foreslået, og der var almindelig enighed om, at producenterne — bortset fra hovedleverandørerne til en bestemt kunde — skal angive en pris, der er få pfennig højere. Mens 'kundeflakkeri' klart skal undgås i den næste måned eller to, var der enighed om, at det vil være meget svært for selskaberne helt at afslå at give tilbud, når kunderne sandsynligvis forsøger at undgå at betale højere priser til de sædvanlige leverandører. I sådanne tilfælde vil producenterne afgive tilbud, men til priser, der ligger over niveauet for oktober«).

Tilsvarende blev det på mødet den 21. september 1982, som sagsøgeren deltog i, udtalt: »In support of the move, BASF, Hercules and Hoechst said they would be taking plant off line temporarily« (»BASF, Hercules og Hoechst sagde, at de for at støtte forhøjelsen midlertidigt ville sætte et anlæg ud af drift«), og ved mødet den 13. maj 1982 udtalte Fina: »Plant will be shut down for 20 days in August« (»Fabrikken vil være lukket 20 dage i august«).

145 For så vidt angår systemet med »kontoledelse« bemærkes, at det fremgår af referatet af møderne den 2. september 1982 (bilag 29 til den generelle meddelelse), den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse) og i foråret 1983 (bilag 37 til den generelle meddelelse), som sagsøgeren deltog i, at de tilstedeværende producenter under møderne tilsluttede sig dette system.

146 Det skal tilføjes, at den undersøgelse, som sagsøgeren har fremlagt, kun vedrører syv kunder, som Kommissionen hævder at Monte har været udpeget til kundead-

ministrator for, nemlig Eurofil, Seal, Sisal, T. Radici, Polymekon, Its Artea og Seeber, mens sagsøgerens navn er anført ud for ni andre kunder i den tabel, der er vedlagt referatet af mødet den 2. september 1982, nemlig Baumhüter, De Magistris, Uco, Bexer, Alfa og Bellotex, og, i den tabel, der er vedlagt referatet af mødet den 2. december 1982, Sekisni, Campanini, De Magistris og Sergal. Retten mener derfor, at denne undersøgelses yderst begrænsede omfang ikke gør det muligt at underbygge de konklusioner, som sagsøgeren har udledt heraf.

147 Iværksættelsen af dette system bekræftes af referatet af mødet den 3. maj 1983 (bilag 38 til den generelle meddelelse), hvori det anføres:

»*Belgium.* A long discussion took place on the 5 Belgian A / Cs... Generally speaking raffia prices appeared to be from (BFR) 32.50 to 34.50 and fibre prices from 37 to 37.50. The point was made that some other accounts were lower than the target customers. It was agreed that contenders would quote BFR 36 ind May with non-contenders offering 38.«

(»*Belgien.* En længere diskussion fandt sted vedrørende de fem belgiske A / Cs. ... Det blev generelt anført, at rafia-priserne androg mellem 32,50 og 34,50 BFR og fiberpriserne mellem 37 og 37,50 BFR. Det blev meddelt, at visse andre kunder lå lavere end målkunderne. Det blev aftalt, at 'contenders' skulle kræve en pris på 36 BFR i maj, mens 'non-contenders' skulle tilbyde 38.«)

»*Denmark.* A long discussion took place on Jacob Holm who is asking for quotations for the 3rd quarter. Is was agreed not to do this and to restrict offers to the end of June. April / May levels were at DKR 6.30 (DM 1.72). Hercules was definitely in and should not have been so. To protect BASF, it was agreed that CWH(üls) + ICI would quote DKR 6.75 from now to end June (DM 1.85) ...«

[»*Danmark.* En længere diskussion fandt sted vedrørende Jacob Holm, der har anmodet om prisnedsættelse for tredje kvartal. Mødedeltagerne besluttede ikke at gøre dette og at begrænse tilbuddene indtil udgangen af juni. I april og maj androg priserne ca. 6,30 DKR (1,72 DM). Det er klart, at Hercules var med og burde

ikke have været det. For at beskytte BASF blev det besluttet, at CWH(üls) + ICI skulle angive en pris på 6,75 DKR fra nu og til udgangen af juni (1,85 DM) ...«]

Denne iværksættelse blev bekræftet ved ICI's besvarelse af begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), hvori der anføres følgende vedrørende mødereferatet:

»In the Spring of 1983 there was a partial attempt by some producers to operate the 'Account Leadership' scheme... Since Hercules had not declared to the 'Account Leader' its interest in supplying Jacob Holm, the statement was made at this meeting in relation to Jacob Holm that 'Hercules were definitely in and should not have been so'. It should be made clear that this statement refers only to the Jacob Holm account and not to the Danish market. It was because of such action by Hercules and others that the 'Account Leadership' scheme collapsed after at most two months of partial and ineffective operation.

The method by which Hüls and ICI should have protected BASF was by quoting a price of DKR 6,75 for the supply of raffia grade polypropylene to Jacob Holm until the end of June.«

(»I foråret 1983 forsøgte nogle producenter at iværksætte systemet med kontoledelse... Da Hercules ikke havde meddelt kundeadministratoren, at selskabet var rede til at sikre leverancerne til Jacob Holm, blev det under dette møde vedrørende Jacob Holm fastslået, at 'det er klart, at Hercules var med og ikke burde have været det'. Det skal understreges, at denne udtalelse kun vedrører kunden Jacob Holm og ikke det danske marked. Det var på grund af en sådan adfærd fra Hercules og andre, at systemet med kontoledelse faldt fra hinanden efter højst to måneder, hvorunder det kun havde fungeret delvist og ineffektivt.

Den metode, hvorved Hüls and ICI skulle have beskyttet BASF, bestod i at citere en pris på 6,75 DKR for levering af polypropylen af rafia-kvalitet til Jacob Holm indtil udgangen af juni.«)

148 Denne iværksættelse bekræftes af referatet af et møde afholdt i foråret 1983 (bilag 37 til den generelle meddelelse), hvori der under overskriften »Key Accounts« er angivet tallene for sagsøgerens leverancer til forskellige virksomheder, som selskabet var blevet udpeget til kundeadministrator for, enten under mødet den 2. september 1982 eller under mødet den 2. december 1982, såsom Baumhüter, Campanini, Polymekon, Eurofil og Bellotex.

149 Retten skal endvidere fastslå, at sagsøgeren ikke specifikt har bestridt at have deltaget i beslutningen om andre foranstaltninger, der skulle lette iværksættelsen af prisinitiativerne.

150 Det følger af det anførte, at Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren var blandt de polypropylenproducenter, som blev enige om de i beslutningen nævnte foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne.

E — Mængdemål og kvoter

a) Den anfægtede retsakt

151 Det anføres i beslutningen (31. betragtning, tredje afsnit), at der på mødet den 26. og 27. september 1979 »var enighed om behovet for en fast kvoteordning«, og der henvises i referatet af mødet til en ordning, der var blevet foreslået eller vedtaget i Zürich, og som gik ud på at begrænse det månedlige salg til 80% af det gennemsnitlige salg i årets første otte måneder.

152 Endvidere anføres det i beslutningen (52. betragtning), at der før august 1982 blev foretaget forskellige former for markedsopdeling. Hver producent fik tildelt en procentvis andel af det anslåede marked, men der fandt på dette stadium ingen systematisk, forudgående begrænsning af den samlede produktion sted. Overslag over det samlede marked måtte derfor løbende revideres, og hver producents salg i absolutte mængder måtte tilpasses den tildelte procentsats.

153 For 1979 blev der for hver enkelt producent fastsat mængdemål (i tons), der i det mindste delvis var baseret på deres faktiske salg i de foregående tre år. Tabeller fundet hos ICI viser det »reviderede mål« for hver enkelt producent for 1979, sammenholdt med de pågældende producenters faktiske salg i Vesteuropa i denne periode (54. betragtning til beslutningen).

154 I slutningen af februar 1980 blev producenterne enige om mål — igen udtrykt i tons — for 1980 på basis af et anslået årligt marked på 1 390 000 tons. Ifølge beslutningen (55. betragtning) blev der hos ATO og ICI fundet en række tabeller med de »fastsatte mål« for hver producent for 1980. Det oprindelige overslag på 1 390 000 tons viste sig at være for optimistisk. Hver producents kvote måtte derfor reduceres, så kvoterne kom til at stemme overens med et samlet forbrug i 1980 på kun 1 200 000 tons. Bortset fra ICI og DSM svarede producenternes faktiske salg i det væsentlige til deres mål.

155 Ifølge beslutningen (56. betragtning) var markedsdelingen for 1981 genstand for lange og komplicerede forhandlinger. Ved møderne i januar 1981 enedes man om, at hver producent som en midlertidig foranstaltning med det formål at lette iværksættelsen af prisinitiativet for februar til marts skulle begrænse sit månedlige salg til 1/12 af 85% af 1980-målet. Med henblik på at få fastlagt en mere permanent ordning oplyste hver producent på møderne, hvilken mængde han håbede at kunne sælge i løbet af 1981. Sammenlagt var disse »ønskede mængder« imidlertid langt større end den forventede efterspørgsel. Trods flere kompromisforslag fra Shell og ICI blev der ikke opnået enighed om en endelig kvoteaftale for 1981. Som en nødløsning gik producenterne ud fra den enkelte producents kvote i det foregående år som teoretisk grundlag og indberettede deres faktiske salg i hver måned på møderne. Det faktiske salg blev således kontrolleret på grundlag af en teoretisk opdeling af det disponible marked, der var baseret på 1980-kvoterne (57. betragtning til beslutningen).

156 Det anføres i beslutningen (58. betragtning), at der for 1982 blev fremsat komplicerede forslag til kvoteordninger, der gik ud på at nå frem til en rimelig afvejning af forskellige faktorer, såsom hidtidige salgsresultater, ønsker og disponibel kapacitet. Det samlede marked, der skulle deles mellem producenterne, blev anslået til

1 450 000 tons. Nogle producenter fremlagde detaljerede planer til markedsdelingsordninger, mens andre nøjedes med blot at oplyse, hvad de forventede at kunne sælge. Monte og ICI forsøgte på mødet den 10. marts 1982 at nå frem til en aftale. Det fremgår imidlertid af beslutningen (58. betragtning, sidste afsnit), at man som i 1981 ikke nåede frem til nogen endelig aftale. I årets første halvdel aflagde hver producent beretning om sin månedlige omsætning på møderne, og omsætningen blev sammenholdt med den pågældendes procentvise andel af salget i det foregående år. Ifølge beslutningen (59. betragtning) fortsatte forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteordning for 1983 på mødet i august 1982, og ICI førte bilaterale forhandlinger med hver af producenterne om denne nye ordning. Indtil der kunne indføres en sådan kvoteordning, blev producenterne opfordret til i anden halvdel af 1982 at begrænse deres månedlige salg til deres faktiske, procentvise andel af det samlede marked i de første seks måneder af 1982. I 1982 havde markedsandelene således for de mellemstore producenters vedkommende nået en vis balance (af ATO betegnet som »quasi-konsensus«); blandt de store havde ICI og Shell fortsat rådet over en andel på ca. 11%, mens Hoechst's andel havde andraget 10,5%. Monte, der var den største producent, havde opnået en markedsandel på 15% i forhold til 14,2% i det foregående år.

157 Ifølge beslutningen (60. betragtning) opfordrede ICI for 1983 alle producenter til at meddele størrelsen af den kvote, de selv ønskede tildelt, og foreslå, hvilken procentdel de øvrige producenter burde have tildelt. Monte, Anic, ATO, DSM, Linz, Saga og Solvay fremsatte hver især detaljerede forslag, ligesom de tre tyske producenter fremsatte et fælles forslag gennem BASF. De forskellige forslag blev behandlet på edb for at få beregnet et gennemsnit, der blev sammenholdt med de enkelte producenters ønskede markedsandel. ICI kunne på grundlag heraf fremsætte forslag til retningslinjerne for en ny rammeaftale for 1983. ICI fandt, at det var af afgørende betydning for udfaldet af enhver ny plan, at de »fire store« indtog en fælles holdning over for de øvrige producenter. Shell's opfattelse — således som den kom til udtryk over for ICI — var, at Shell, ICI og Hoechst hver burde have en kvote på 11%. Ifølge ICI's forslag for 1983 skulle de italienske producenter have 19,8%, Hoechst og Shell skulle hver have 10,9%, og ICI selv skulle have 11,1% (62. betragtning til beslutningen). Disse forslag blev drøftet på møderne i november og december 1982. Ved mødet den 2. december 1982 blev der diskuteret et forslag, der i første omgang kun dækkede årets første kvartal. Det fremgår af referatet af dette møde, der blev udarbejdet af ICI, at ATO, DSM, Hoechst, Hüls, ICI, Monte og Solvay samt Hercules fandt deres tildelte kvote »acceptabel« (63. betragtning til beslutningen). Oplysningerne underbygges af notater fra en telefonsamtale, ICI førte med Hercules den 3. december 1982.

158 Endvidere anføres det i beslutningen (63. betragtning, tredje afsnit), at et dokument, der blev fundet hos Shell, bekræfter, at der blev indgået en aftale, idet selskabet forsøgte ikke at overskride sin kvote. Dokumentet bekræfter endvidere, at en mængdekontrolordning blev videreført i andet kvartal af 1983. For at holde markedsandelen i andet kvartal oppe i nærheden af 11% gav Shell-koncernen således sine nationale salgsselskaber ordre til at reducere salget. Det bekræftes af referatet af mødet den 1. juni 1983, at der fandtes en sådan aftale. Selv om der ikke i referatet nævnes kvoter, anføres det, at »eksperterne« udvekslede oplysninger om hver enkelt producents salg i den foregående måned, hvilket indicerer, at der fandtes en kvoteordning (64. betragtning til beslutningen).

159 Det anføres i beslutningen (65. betragtning), at selv om et system med sanktioner for overskridelse af kvoter aldrig har været i kraft, har den ordning, at hver producent under møderne indberettede, hvad man havde solgt i den foregående måned, med fare for at blive kritiseret af de øvrige producenter, hvis de fandt, at der var blevet solgt for meget, udgjort en tilskyndelse for producenterne til ikke at overskride den tildelte kvote.

b) Parternes anbringender

160 Sagsøgeren erkender, at der ved flere lejligheder fandt diskussioner sted om forskellige forslag vedrørende indførelse af målkvoter. Der blev imidlertid ikke indgået aftale, men blot udvekslet oplysninger, der i øvrigt ikke blev kontrolleret og ofte var løgnagtige, hvilket fremgår af forskellene mellem de tal, der stod til rådighed i henhold til Fides-systemet, og de senere udarbejdede statistikker. Producenterne har altid givet deres egne interesser forrang og har aldrig anset sig for at være bundet. Kommissionen har selv i beslutningen fremsat talrige forbehold, idet den anerkender, at tildelingen af målkvoter ikke var forbundet med nogen sanktionsmekanisme i tilfælde af overskridelse af de påståede kvoter, men den drager ikke desto mindre med urette den konklusion, at der forelå et kvotesystem.

161 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen ikke har bevist, at den påståede samordning havde en virkning på markedet. Der forelå i virkeligheden mærkbare forskelle

mellem de målkvoter, som hævdes at være blevet tildelt Monte, og selskabets senere fastslåede markedsandel. Der kan endvidere iagttages tilsvarende og undertiden større forskelle for så vidt angår de øvrige producenter (bilag 17 til den generelle meddelelse).

162 Sagsøgeren har endvidere forklaret, at de enkelte producenters markedsandele varierede betydeligt i den pågældende periode, hvilket viser, at de hver især førte en uafhængig politik.

163 Sagsøgeren har endelig anført, at enhver producent, når der foreligger en stagnerende efterspørgsel og et overskudsudbud, ved, at han må give afkald på en del af sit salg, hvis han vil forhøje priserne.

164 Kommissionen har derimod anført, at der er blevet indgået kvoteaftaler for 1979, 1980 og 1983. Kommissionen mener ikke, at der er blevet indgået nogen endelig aftale for 1981 og 1982, men at der er blevet vedtaget foreløbige løsninger.

165 For så vidt angår 1979 mener Kommissionen, at det fremgår utvetydigt af tabellen med overskriften »Producers' Sales to West Europe« (bilag 55 til den generelle meddelelse), at Monte har deltaget i en kvoteordning. Tabellen angiver for de forskellige producenter deres omsætning i 1976, 1977 og 1978, der er blevet lagt til grund ved fordelingen af markedsandele i 1979. Tabellen indeholder endvidere en kolonne med overskriften »revised target« for dette år. Kommissionen mener, at målkvoterne for 1979 blev udarbejdet i 1979 og ikke i 1980. Dette dokument bekræftes endvidere af et referat af et producentmøde afholdt den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse), som viser, at der herunder blev drøftet spørgsmålet om salgsmål, og at deltagerne anerkendte, at et strengt kvotesystem var nødvendigt.

166 For så vidt angår 1980 har Kommissionen gjort gældende, at der blev indgået en kvoteaftale. Den har til støtte herfor navnlig henvist til en tabel af 28. februar 1980 med overskriften »Polypropylene — Sales target 1980 (kt)«, der blev fundet hos ATO (bilag 60 til den generelle meddelelse). I denne tabel sammenlignes for alle de vesteuropæiske producenter »1980 target«, »opening suggestions«, »proposed adjustments« og »agreed targets 1980«. Dette dokument viser, hvorledes kvoterne er blevet fastsat. Kommissionens opfattelse underbygges af referatet af to møder i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse), hvorunder salgsmålene blev sammenlignet med de mængder, de enkelte producenter faktisk havde solgt. Kommissionen har understreget, at formålet med kvoteordningen var at stabilisere markedsandelene. Aftalerne er derfor udtrykt i markedsandele, der efterfølgende blev omregnet til mængdemål for at kunne anvendes som referencetal. Var der ikke foretaget en sådan omregning, havde det ikke været muligt at fastslå, fra hvilket tidspunkt en deltager i kartellet skulle bremse sit salg i henhold til aftalerne. Af hensyn hertil var det nødvendigt at fastsætte den totale salgsmængde. Det oprindelige overslag for 1980 viste sig at være for optimistisk, og de totale salgsmængder, der oprindeligt var fastsat, måtte ændres flere gange, således at de mængder, der var tildelt de enkelte virksomheder, blev justeret. Ifølge Kommissionen er der således ført bevis for eksistensen af en kvoteaftale i 1980.

167 Med hensyn til 1981 har Kommissionen erkendt, at der ikke kunne indgås en kvoteaftale for hele året. Producenterne blev dog som en midlertidig foranstaltning enige om i februar og marts at reducere deres månedlige salg til $^1/_{12}$ af 85% af det »mål«, der var aftalt for det foregående år, således som det fremgår af referatet af to møder i januar 1981. For de øvrige måneder var der tale om en ordning med løbende kontrol med de mængder, de forskellige producenter udbød på markedet.

168 For så vidt angår 1982 forelå der samme situation som i 1981. Selv om der ikke var indgået en kvoteaftale, blev der dog foretaget kontrol med de forskellige producenters markedsandele under møder den 9. juni og 20. august 1982 (bilag 25 og 28 til den generelle meddelelse), samt under møder i oktober, november og december

1982 (bilag 31, 32 og 33 til den generelle meddelelse). Kommissionen har anført, at der for denne periode forelå relativt stabile markedsandele. Dette bekræftes af et dokument fundet hos ATO (bilag 72 til den generelle meddelelse), der betegner situationen som værende præget af »quasi-konsensus«. Kommissionen har endvidere henvist til konstateringerne i beslutningens 58. og 59. betragtning.

169 Endvidere har Kommissionen anført, at den er i besiddelse af oplysninger om »ønskede mængder« og forslag, som producenterne efter anmodning fra ICI fremkom med for dem selv og de andre producenter, og som blev meddelt ICI med henblik på indgåelse af en kvoteaftale for 1983 (bilag 74-84 til den generelle meddelelse). Forslagene blev behandlet på edb for at få beregnet et gennemsnit, der blev sammenholdt med de enkelte producenters ønskede mængder (bilag 85 til den generelle meddelelse). Ud over disse dokumenter har Kommissionen henvist til et internt notat fra ICI med overskriften »Polypropylene framework 1983« (bilag 86 til den generelle meddelelse), hvori ICI beskriver de generelle retningslinjer for en fremtidig kvoteaftale, og til et andet internt notat fra ICI med overskriften »Polypropylene framework« (bilag 87 til den generelle meddelelse), hvoraf det fremgår, at ICI anså en kvoteaftale for absolut nødvendig.

170 Kommissionen har anført, at talrige sammenfaldende indicier godtgør eksistensen af en kvoteaftale for første kvartal. Kommissionen har for det første i denne henseende henvist til tabel 2, der var vedlagt referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse). Denne tabel angiver for hver enkelt producent en kvote, der for de fleste af virksomhedernes vedkommende er forsynet med en stjerne, der henviser til ordet »acceptable«, der er anført under tabellen. Det kan heraf udledes, at der var blevet truffet et betydeligt skridt hen imod en kvoteaftale, eftersom samtlige producenter havde godkendt princippet om en sådan aftale, og de fleste af dem havde accepteret den individuelle kvote, som de var blevet tildelt. Det fremgår desuden at et internt notat fra ICI af september 1982 (bilag 35 til den generelle meddelelse), at ICI allerede i begyndelsen af 1983 havde anset udarbejdelsen af en kvoteaftale for nødvendig af hensyn til kartellets gnidningsløse funktion. Disse dokumenter godtgør, at man havde udvist betydelige anstrengelser for at nå frem til en kvoteaftale for første kvartal af 1983.

171 Kommissionen har videre anført, at forslagene førte til, at der blev indgået en aftale. Kommissionen har herved med hensyn til første kvartal henvist til et internt notat fra Shell (bilag 90 til den generelle meddelelse), der viser, at dette selskab tiltrådte en kvoteaftale for 1983, idet det meddelte sine datterselskaber, at de skulle reducere salget for at overholde kvoten (»This compares with W. E. Sales in 1Q of 43 kt: and would lead to a market share of approaching 12% and well above the agreed Shell target of 11%«; »Dette tal skal sammenlignes med et salg i Vesteuropa på 43 kt i første kvartal, og ville føre til en markedsandel, der nærmer sig 12% og ligger en del over Shell's aftalte mål på 11%«). For at en sådan aftale kunne fungere og få tilslutning fra de involverede virksomheder, måtte den ifølge Kommissionen finde anvendelse på alle virksomheder inden for en branche. Monte må derfor nødvendigvis have deltaget i denne aftale.

172 Det samme gælder med hensyn til andet kvartal af 1983, hvilket underbygges af referatet af mødet den 1. juni 1983 (bilag 40 til den generelle meddelelse) og en tabel, hvori »1983 aspirations« fastlægges på grundlag af omsætningen i første halvår af 1982 (bilag 84 til den generelle meddelelse). Disse dokumenter viser ifølge Kommissionen, at udvekslingen af oplysninger om salgsmængder blev anvendt til at kontrollere kvoterne.

173 Kommissionen har anført, at den manglende overholdelse af de fastsatte kvoter ikke kan ophæve overtrædelsen, og at kvoterne i det mindste har virket bremsende på salgene. Kommissionen har konstateret eksistensen af kvoteaftalerne, ikke på grundlag af abstrakte økonomiske følgeslutninger, men i første række på grundlag af de talrige bevisdokumenter, den har fremlagt. Kommissionen har tilføjet, at fastsættelsen af kvoter var et instrument, som gjorde det muligt at forøge priskartellets effektivitet, idet fastsættelsen tilskyndede de forskellige parter til at overholde de aftalte priser og begrænse udbuddet.

174 Kommissionen har tilføjet, at de udvekslede oplysningers løgnagtige karakter bekræfter, snarere end afkræfter, at disse skulle anvendes ved fastsættelsen af kvoterne, thi hvis dette ikke havde været tilfældet, ville talmanipulationen ikke have haft nogen mening.

c) Rettens vurdering

175 Det bemærkes, at sagsøgeren deltog fast i de regelmæssige møder for polypropylenproducenter, hvorunder producenterne drøftede deres salgsmængder og udvekslede oplysninger herom.

176 Samtidig med, at sagsøgeren deltog i møderne, fremgår selskabets navn også af forskellige tabeller (bilag 55-61 til den generelle meddelelse), hvis indhold klart viser, at de skulle anvendes til at fastlægge salgsmål. De fleste sagsøgere har i deres svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten indrømmet, at det ikke havde været muligt at opstille de tabeller, der blev fundet hos ICI, ATO og Hercules, på grundlag af statistikker fra Fides-systemet. ICI har i øvrigt i sit svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse) vedrørende en af disse tabeller oplyst, at »the source of information for actual historic figures in this table would have been the producers themselves« (»kilden til oplysningerne om faktiske historiske tal i denne tabel må have været producenterne selv«). Kommissionen lagde derfor med rette til grund, at oplysningerne i tabellerne var givet af Monte i forbindelse med de møder, selskabet deltog i.

177 Med hensyn til den løgnagtige karakter af disse oplysninger, der hævdes at være godtgjort bl.a. ved forskellene mellem taloplysningerne i disse tabeller og taloplysningerne i Fides-systemet, bemærkes for det første, at det til dels modsiges af angivelsen i tabellen med overskriften »Producers' Sales to West Europe« (bilag 55 til den generelle meddelelse), af en sammenligning mellem de af visse producenter fremlagte tal og tallene i henhold til Fides-systemet. Det bemærkes for det andet, at den eventuelle løgnagtige karakter snarere bekræfter, at de var afgivet med henblik på vedtagelse af en beslutning efter forhandlinger, der tilsigtede at forlige individuelt modstridende, men generelt sammenfaldende interesser.

178 Med det ordvalg, der er anvendt i tabellerne vedrørende 1979 og 1980 (som f.eks. »revised target«, »opening suggestions«, »proposed adjustments« og

»agreed targets«), kan det lægges til grund, at der blev opnået enighed mellem producenterne.

179 Hvad nærmere angår 1979 finder Retten på grundlag af referatet af mødet den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse) og den udaterede tabel med overskriften »Producers' Sales to West Europe«, der blev fundet hos ICI (bilag 55 til den generelle meddelelse), og hvori der for alle de vesteuropæiske polypropylenproducenter er angivet deres omsætning i kilotons for 1976, 1977 og 1978, samt tal i kolonnerne »1979 actual«, »revised target« og »79«, at der ved mødet var enighed om, at kvoteordningen i årets tre sidste måneder måtte strammes op. Det fremgår således af ordet »tight«, sammenholdt med begrænsningen af salget til 80% af 1/12 af det fastsatte årlige salg, at den oprindeligt fastlagte ordning for 1979 måtte strammes op i de tre sidste måneder. Denne fortolkning af referatet underbygges af den nævnte tabel, fordi denne tabel under overskriften »79« i sidste kolonne til højre for kolonnen »revised target« indeholder tal, der må svare til de oprindeligt fastsatte kvoter. Kvoterne måtte begrænses, fordi de var fastlagt på grundlag af en for optimistisk vurdering af markedet, således som det også var tilfældet for 1980. Disse konstateringer påvirkes ikke af, at ICI — som nævnt i beslutningens 31. betragtning, tredje afsnit — henviste til en ordning, »der var blevet foreslået eller vedtaget i Zürich, og som gik ud på at begrænse det månedlige salg til 80% af det gennemsnitlige salg i årets første otte måneder«. Denne henvisning, sammenholdt med 54. betragtning til beslutningen, må netop forstås således, at der tidligere var fastsat salgsmål for det månedlige salg i de første otte måneder af 1979.

180 Hvad angår 1980 finder Retten, at det af den tabel af 26. februar 1980, der blev fundet hos ATO (bilag 60 til den generelle meddelelse), og som indeholder en kolonne med overskriften »agreed targets 1980«, samt af referaterne af møderne i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse), hvorunder producenterne, herunder sagsøgeren, sammenlignede de faktisk solgte mængder (»Actual kt«) med de fastlagte mål (»Target kt«), fremgår, at der for hele året var fastsat salgsmål. Det skal herved fastslås, at den omstændighed, at de tal, der er anført for sagsøgeren som »mål« for 1980, afviger for så vidt angår tabellen af 26. februar 1980, hvor der er angivet 205 kt, og for så vidt angår referatet af møderne i januar 1981, hvor der er angivet 177,6 kt, ikke kan afkræfte denne konstatering, da producenternes for-

udsigelser mht. markedets størrelse i 1980 har måttet nedjusteres i løbet af dette år, hvilket — i samme forhold — førte til en ændring af de kvoter, som var blevet tildelt sagsøgeren og de øvrige producenter. I februar 1980 var de fastlagte kvoter baseret på et marked på 1 390 kt i kolonnen »agreed targets 1980«, mens det i januar 1981 viste sig, at markedet var begrænset til 1 200 kt.

181 Det skal tilføjes, at det fremgår af samme referat af møderne i januar 1981, at Monte har fremlagt salgstal for 1980 med henblik på at sammenligne dem med de for 1980 fastlagte og accepterede salgsmål.

182 Med hensyn til 1981 bemærkes, at det over for producenterne er gjort gældende, at de deltog i forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteaftale for dette år, at de i forbindelse hermed gav meddelelse om deres ønskede salgsmængder, og at de som en midlertidig foranstaltning, indtil der blev indgået en sådan aftale, blev enige om i februar og marts 1981 at reducere deres månedlige salg til $^1/_{12}$ af 85% af det »mål«, der var aftalt for 1980, at de for resten af året påtog sig den samme teoretiske kvote som i det foregående år, at de hver måned gav oplysninger om deres salg ved møderne, og at de kontrollerede, at deres salg lå inden for den tildelte teoretiske kvote.

183 At der fandt forhandlinger sted mellem producenterne med henblik på at indføre en kvoteordning, og at de under disse forhandlinger meddelte deres »ønskede mængder«, bekræftes af forskellige dele af bevismaterialet, bl.a. tabeller, hvori der for hver producent angives faktisk omsætning (»actual«) og »targets« for 1979 og 1980 samt »aspirations« for 1981 (bilag 59, 60 og 61 til den generelle meddelelse), en tabel, der er affattet på italiensk, og hvori der for hver producent angives vedkommendes kvote for 1980, andre producenters forslag med hensyn til, hvilken kvote vedkommende skulle tildeles for 1981, og producentens egne »ambitions« for 1981 (bilag 62 til den generelle meddelelse) samt et internt notat fra ICI (bilag 63 til den generelle meddelelse), hvori der er en beskrivelse af udviklingen i forhandlingerne, og det anføres:

»Taking the various alternatives discussed at yesterday's meeting we would prefer to limit the volume to be shared to no more than the market is expected to reach in 1981, say 1.35 million tonnes. Although there has been no further discussion

with Shell, the four majors could set the lead by accepting a reduction in their 1980 target market share of about 0.35% provided the more ambitious smaller producers such as Solvay, Saga, DSM, Chemie Linz, Anic / SIR also tempered their demands. Provided the majors are in agreement the anomalies could probably be best handled by individual discussions at Senior level, if possible before the meeting in Zurich.«

(»Af de forskellige alternativer, der blev drøftet på mødet i går, vil vi foretrække, at den mængde, der skal fordeles, begrænses til det forventede marked i 1981, dvs. 1,35 mio. tons. Selv om der ikke har været yderligere forhandlinger med Shell, kunne de fire store gå foran og acceptere en reduktion i deres mål for markedsandelen i 1980 på ca. 0,35% under forudsætning af, at de mere ambitiøse blandt de mindre producenter som Solvay, Saga, DSM, Chemie Linz og Anic / SIR også nedsætter deres krav. Såfremt de store er enige, kan problemerne sikkert bedst løses ved individuelle drøftelser på chef-niveau, helst inden mødet i Zürich.«)

Dette dokument er vedlagt en opstilling med forslag til kompromis, hvori den enkelte producents resultat sammenlignes med 1980 (»% of 1980 target«).

184 Det fremgår af referatet af møderne i januar 1981, at det som en midlertidig foranstaltning blev vedtaget, at det månedlige salg i februar og marts 1981 skulle reduceres til $^1/_{12}$af 85% af det mål, der var aftalt for det foregående år. Det anføres således i referatet:

»In the meantime (February-March) monthly volume would be restricted to $^1/_{12}$ of 85% af the 1980 target with a freeze on customers.«

(»I mellemtiden (februar — marts) reduceres det månedlige salg til $^1/_{12}$ af 85% af målet for 1980, og der lukkes for tilgang af kunder.«)

185 Det forhold, at producenterne for resten af året påtog sig den samme teoretiske kvote som i det foregående år og kontrollerede, at deres salg lå inden for denne

kvote ved hver måned at udveksle oplysninger om deres salg, er bevist ved tre dokumenter i sammenhæng. Det drejer sig for det første om en tabel af 21. december 1981 (bilag 67 til den generelle meddelelse), hvori der for hver producent er angivet salget opdelt på måneder, og de sidste tre kolonner vedrørende november og december samt årets samlede salg er tilføjet i hånden. Endvidere drejer det sig om en udateret tabel, der er affattet på italiensk, med overskriften »Scarti per società« (»Fravigelser opdelt på selskaber« (bilag 65 til den generelle meddelelse)). I tabellen, der blev fundet hos ICI, sammenlignes for hver producent for perioden januar — december 1981 tallene for faktisk salg (»actual«) med de teoretiske tal (»theoretic«). Endelig drejer det sig om en udateret tabel, der blev fundet hos ICI (bilag 68 til den generelle meddelelse). Heri sammenlignes den enkelte producents omsætning og markedsandel i perioden januar — november 1981 med de tilsvarende tal for 1979 og 1980, og på grundlag heraf er der udarbejdet en prognose for slutningen af året.

186 Den første tabel viser således, at producenterne udvekslede oplysninger om deres månedlige salg. Når dette sammenholdes med sammenligningerne mellem disse tal og de faktiske tal for 1980 — som foretages i de to andre tabeller, der vedrører samme periode — underbygger det forhold, at producenterne på denne måde udvekslede oplysninger, som en erhvervsdrivende normalt behandler strengt fortroligt, beslutningens konklusioner.

187 At sagsøgeren deltog i disse forskellige handlinger fremgår dels af, at selskabet deltog i møder, hvorunder disse handlinger blev foretaget, navnlig møderne i januar 1981, dels af, at selskabets navn nævnes i de ovennævnte dokumenter. Det bemærkes i øvrigt, at ICI i sit svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten — som andre sagsøgere har henvist til i deres svar — om nogle af tallene i disse tabeller har oplyst, at det ikke havde været muligt at udlede dem af statistikkerne fra Fides-systemet.

188 For så vidt angår 1982, bemærkes, at det over for producenterne er gjort gældende, at de deltog i forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteaftale for dette år, at de i forbindelse hermed gav meddelelse om deres ønskede salgsmængder, at de — da der ikke blev indgået en endelig aftale — ved møderne

orienterede om deres månedlige omsætning i første halvår, som blev sammenlignet med den procentvise andel af salget i det foregående år, og at de i andet halvår bestræbte sig på at begrænse deres månedlige salg til den procentvise markedsandel i årets første halvdel.

189 Det forhold, at der fandt forhandlinger sted mellem producenterne med henblik på at indføre en kvoteordning, og at de i forbindelse hermed udvekslede oplysninger om deres ønsker, bekræftes for det første af et dokument med overskriften »Scheme for discussions 'quota system 1982'« (bilag 69 til den generelle meddelelse), hvori der for alle de virksomheder, beslutningen er rettet til, med undtagelse af Hercules, er angivet den mængde, som de hver især mente at have ret til, og for nogle producenter (alle med undtagelse af Anic, Linz, Petrofina, Shell og Solvay) den mængde, der efter deres opfattelse skulle tildeles de andre producenter. For det andet drejer det sig om et notat fra ICI med overskriften »Polypropylene 1982, Guidelines« [bilag 70, litra a), til den generelle meddelelse], hvori ICI analyserer de igangværende forhandlinger. For det tredje er der tale om en tabel af 17. februar 1982 [bilag 70, litra b), til den generelle meddelelse], hvori de forskellige forslag til fordeling af salget sammenlignes. I det ene af disse forslag, der har overskriften »ICI Original Scheme«, foretages der af Monte i en anden, håndskrevet tabel mindre ændringer i en kolonne med overskriften »Milliavacca 27/1/82« [det er navnet på en medarbejder hos Monte; bilag 70, litra c), til den generelle meddelelse]. Endelig er der tale om en tabel, der er affattet på italiensk (bilag 71 til den generelle meddelelse), og som indeholder et komplekst forslag (beskrevet i beslutningens 58. betragtning, tredje afsnit i. f.).

190 Der er ført bevis for de foranstaltninger, der blev truffet i første halvår, ved referatet af mødet den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse), hvori det anføres:

»To support the move a number of other actions are needed a) limit sales volume to some agreed prop. of normal sales.«

[»For at støtte prisforhøjelsen må der træffes en række andre foranstaltninger a) begrænse salget til en vis aftalt del af det normale salg.«]

Sagsøgeren har desuden under samme møde erklæret:

»Now taking 10% of Feluy output but no problems as strikes in Italy have restricted output & they have increased overseas sales. Stocks low with particular problems on copolymer. Could be further industrial trouble in July when Government announces decisions on Enoxy / MP.«

(»Tager nu 10% af produktionen af Feluy, men ingen problemer, eftersom strejker i Italien har begrænset produktionen, og de har forøget de oversøiske salg. Lagerbeholdningerne er små med særlige problemer med hensyn til copolymerisater. Der kan indtræde nye industrielle problemer i juli, når regeringen bebuder sine beslutninger vedrørende Enoxy / MP.«)

191 At disse foranstaltninger blev gennemført, bekræftes af referatet af mødet den 9. juni 1982 (bilag 25 til den generelle meddelelse), der er vedlagt en tabel, hvori der for hver producent er angivet det faktiske tal (»actual«) for salget i januar — april 1982, sammenlignet med et teoretisk tal »based on 1981 av[erage] market share«, af referatet af mødet den 20. og 21. juli 1982 (bilag 26 til den generelle meddelelse) for så vidt angår perioden fra januar — maj 1982, og af referatet af mødet den 20. august 1982 (bilag 28 til den generelle meddelelse) for så vidt angår perioden fra januar — juli 1982.

192 De foranstaltninger, der blev truffet for andet halvår, er bevist ved referatet af mødet den 6. oktober 1982 (bilag 31 til den generelle meddelelse), hvori det anføres: »In October this would also mean restraining sales to the Jan / June achieved market share of a market estimated at 100 kt« og »Performance against target in September was reviewed« (»I oktober vil dette indebære, at salget begrænses til den markedsandel, der blev opnået fra januar til juli, på grundlag af et forventet marked på 100 kt«) og (»De resultater, der var opnået i september, blev vurderet i forhold til målet«). Dette referat er vedlagt en tabel med overskriften »September provisional sales versus target (based on Jan-June market share applied to demand est(imated) at 120 kt)« (»Foreløbigt salg i september i forhold til målet (beregnet på grundlag af markedsandelen i januar til juni ud fra en forventet efterspørgsel på 120 kt)«). Det bekræftes af referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse), at disse foranstaltninger blev opretholdt. Referatet er vedlagt en tabel, hvori det faktiske salg i november 1982 (»Actual«) sammenlignes med teoretiske tal (»Theoretical«) beregnet på grundlag af »J-June % of 125 kt«.

193 For så vidt angår 1981 og de to halvår af 1982 finder Retten, at Kommissionen af det forhold, at der ved de regelmæssige møder var en gensidig kontrol af, at der blev gennemført et system med begrænsning af det månedlige salg på grundlag af salget i en tidligere periode, med rette har udledt, at dette system var vedtaget af mødedeltagerne.

194 For så vidt angår 1983 bemærkes, at det fremgår af de dokumenter, Kommissionen har fremlagt (bilag 33, 85 og 87 til den generelle meddelelse), at polypropylenproducenterne i slutningen af 1982 og begyndelsen af 1983 drøftede en kvoteordning for 1983, at sagsøgeren deltog i de møder, hvor disse drøftelser fandt sted, og at selskabet i denne forbindelse gav oplysninger om sit salg, samt at der i tabel 2, som er vedlagt referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse) er anført ordet »acceptable« ved siden af den kvote, som er anført ud for sagsøgerens navn.

195 Sagsøgeren deltog således i forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteordning for 1983.

196 Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt forhandlingerne faktisk førte til et resultat med hensyn til de to første kvartaler af 1983, således som det anføres i beslutningen (63. betragtning, tredje afsnit, og 64. betragtning), bemærkes, at det fremgår af referatet af mødet den 1. juni 1983 (bilag 40 til den generelle meddelelse), at sagsøgeren ved mødet oplyste sin omsætning i maj måned på samme måde som ni andre virksomheder. Endvidere anføres følgende i referatet af et internt møde i Shell-koncernen den 17. marts 1983 (bilag 90 til den generelle meddelelse):

»... and would lead to a market share of approaching 12% and well above the agreed Shell target of 11%. Accordingly the following reduced sales targets were set and agreed by the integrated companies«.

(»... og ville føre til en markedsandel, der nærmer sig 12% og ligger en del over Shell's aftalte mål på 11%. Følgende reducerede salgsmål blev fastsat af og aftalt med selskaberne i koncernen«).

De nye mængder er angivet, og herefter anføres følgende:

»this would be 11.2% of a market of 395 kt. The situation will be monitored carefully and any change from this agreed plan would need to be discussed beforehand with the other PIMS members«.

(»dette vil svare til 11,2% af et marked på 395 kt. Situationen følges nøje, og enhver ændring i den aftalte plan skal først drøftes med de andre PIMS-medlemmer«).

197 Retten finder, at Kommissionen ved at sammenholde disse to dokumenter med rette har udledt, at forhandlingerne mellem producenterne førte til indførelse af en kvoteordning. Det interne notat fra Shell-koncernen viser således, at virksomheden anmodede sine nationale salgsselskaber om at begrænse deres salg, ikke for at begrænse Shell-koncernens samlede salgsmængde, men for at begrænse koncernens samlede markedsandel til 11%. En sådan begrænsning, der er udtrykt i form af markedsandel, kan kun forklares med, at der fandtes en kvoteordning. Endvidere indeholder referatet af mødet den 1. juni 1983 et yderligere indicium for en sådan ordning, idet formålet med udveksling af oplysninger om producenternes månedlige salg først og fremmest må være at kontrollere, at de påtagne forpligtelser overholdes.

198 Endvidere bemærkes, at de 11% ikke kun optræder som Shell's markedsandel i selskabets interne notat, men også i to andre dokumenter: et internt notat fra ICI, hvori dette selskab anfører, at Shell foreslår denne andel for sig selv, Hoechst og ICI (bilag 87 til den generelle meddelelse), og et af ICI udarbejdet referat af et møde den 29. november 1982 mellem ICI og Shell, hvorunder nævnte forslag blev omtalt på ny (bilag 99 til den generelle meddelelse).

199 Desuden er den omstændighed, at sagsøgerens salg ikke altid svarede til de tildelte kvoter, uden relevans, eftersom den anfægtede retsakt ikke lægger vægt på sagsøgerens faktiske iværksættelse af kvotesystemet på markedet med henblik på at godtgøre selskabets deltagelse i systemet.

200 Det tilføjes, at Kommissionen med rette kunne antage, at de forskellige foranstaltninger til begrænsning af salget var led i en kvoteordning, idet disse havde samme formål, nemlig at begrænse presset på priserne som følge af udbudsoverskuddet.

201 Kommissionen findes herefter at have ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren var blandt de polypropylenproducenter, der blev enige om de salgsmål for 1979, 1980 og første halvår af 1983 og i 1981 og 1982 om den begrænsning af deres månedlige salg på grundlag af salget i en tidligere periode, som er nævnt i beslutningen, og som var led i en kvoteordning.

F — Sammenfatning

202 Det fremgår af det foregående, at Kommissionen i tilstrækkeligt omfang har godtgjort de bevismæssige konstateringer, som den har foretaget mod sagsøgeren i den anfægtede retsakt, og at Kommissionen ikke har foretaget en forhastet bedømmelse på grundlag af en forudindtagen opfattelse.

2. *Anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1*

A — Retlig kvalifikation

a) Den anfægtede retsakt

203 Det anføres i beslutningen (81. betragtning, første afsnit), at hele det kompleks af planer og ordninger, der blev vedtaget inden for rammerne af systemet med regelmæssige og institutionaliserede møder, må betragtes som en enkelt uafbrudt »aftale« efter artikel 85, stk. 1.

204 I den foreliggende sag deltog producenterne ved at tilslutte sig en fælles plan om at regulere priser og leverancer på polypropylenmarkedet i en overordnet rammeaftale, der blev udmøntet i en række mere detaljerede delaftaler, som blev udarbejdet fra tid til anden (beslutningens 81. betragtning, tredje afsnit).

205 Det anføres videre i beslutningen (82. betragtning, første afsnit), at der ved den detaljerede udmøntning af den overordnede plan på mange områder blev opnået udtrykkelig enighed, som f.eks. ved de individuelle prisinitiativer og de årlige kvoteordninger. I nogle tilfælde nåede producenterne måske ikke til bred enighed om en definitiv ordning, f.eks. for så vidt angår kvoterne for 1981 og 1982. Deres vedtagelse af midlertidige foranstaltninger, herunder udveksling af oplysninger og sammenligningen af det faktiske månedlige salg med resultaterne i en tidligere referenceperiode, må dog ikke blot betragtes som en udtrykkelig aftale om at indføre og gennemføre sådanne foranstaltninger, men også som en stiltiende aftale om så vidt muligt at opretholde producenternes respektive stilling på markedet.

206 Endvidere anføres det i beslutningen, at den omstændighed, at producenterne naturligvis ikke alle kunne være til stede ved samtlige møder, ikke ændrer ved den konklusion, at der her er tale om én uafbrudt aftale. Alle »initiativer« måtte nødvendigvis planlægges og iværksættes over flere måneder, og hvad angår den enkelte producents deltagelse i disse initiativer gør det ingen større forskel, om vedkommende var til stede ved alle møder eller ej (beslutningens 83. betragtning, første afsnit).

207 Ifølge beslutningen (86. betragtning, første afsnit) måtte iværksættelsen af kartellet anses for en »aftale« i henhold til artikel 85, stk. 1, eftersom det var baseret på en fælles, detaljeret plan.

208 »Aftaler« og »samordnet praksis« er ifølge beslutningen (86. betragtning, andet afsnit) to forskellige begreber, men der kan være tilfælde, hvor der i en hemmelig forståelse indgår elementer af begge former for ulovligt samarbejde.

209 Det anføres videre, at »samordnet praksis« er en form for samarbejde mellem virksomheder, der — uden at have nået det stadium, hvor en egentlig aftale er indgået — bevidst erstatter den risiko, der er forbundet med normal konkurrence, med et praktisk samarbejde (beslutningens 86. betragtning, tredje afsnit).

210 Ifølge beslutningen (87. betragtning, første afsnit) blev det særskilte begreb »samordnet praksis« indføjet i traktaten for at forhindre, at virksomheder omgår artikel 85, stk. 1, ved at foretage en form for konkurrencebegrænsende samordning, der ikke kan betragtes som en egentlig aftale, f.eks. ved forinden at underrette hinanden om, hvilken holdning de hver især vil indtage, således at hver enkelt part i sin kommercielle adfærd kan handle ud fra sin viden om, at konkurrenterne vil følge samme adfærd (jf. Domstolens dom af 14.7.1972, sag 48/69, ICI mod Kommissionen, Sml. s. 151, org. ref.: Rec. s. 619).

211 Domstolen fastslog i dom af 16. december 1975 (forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st.), at de kriterier for koordinering og samarbejde, som den har opstillet i sin praksis, og hvorefter det på ingen måde kræves, at der udarbejdes en egentlig »plan«, skal forstås ud fra den grundtanke, der ligger bag traktatens konkurrencebestemmelser, og hvorefter enhver virksomhed uafhængigt skal tage stilling til den politik, den vil føre på det fælles marked. Selv om dette krav om uafhængighed ganske vist ikke udelukker, at virksomhederne kan foretage de nødvendige tilpasninger til deres konkurrenters konstaterede eller forventede adfærd, forhindrer det imidlertid enhver direkte eller indirekte kontakt mellem virksomheder, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents adfærd på markedet eller at informere denne om den adfærd, som den pågældende virksomhed selv har besluttet sig til — eller påtænker — at indtage på markedet (beslutningens 87. betragtning, andet afsnit). En konkret adfærd kan således — som en form for »samordnet praksis« — være omfattet af artikel 85, stk. 1, selv om parterne ikke forinden er nået til enighed om en fælles plan, der fastlægger deres nærmere adfærd på markedet, men vedtager eller tilslutter sig fælles foranstaltninger, der fremmer koordineringen af deres kommercielle adfærd (beslutningens 87. betragtning, tredje afsnit, første pkt.).

212 Endvidere anføres det i beslutningen (87. betragtning, tredje afsnit, tredje pkt.), at det i et komplekst kartel desuden er muligt, at nogle producenter på et givet tids-

punkt ikke giver udtryk for en egentlig tilslutning til en bestemt foranstaltning, der er vedtaget af de andre, men ikke desto mindre udtrykker generel støtte til den pågældende plan og indretter deres adfærd herefter. I visse henseender kan det vedvarende samarbejde og den vedvarende forståelse mellem producenterne om gennemførelse af den overordnede plan derfor have nogle af de kendetegn, der er karakteristiske for samordnet praksis (beslutningens 87. betragtning, tredje afsnit, femte pkt.).

213 Betydningen af begrebet »samordnet praksis« beror således ifølge beslutningen (87. betragtning, fjerde afsnit) i mindre grad på en sondring mellem dette begreb og begrebet »aftale« end på en sondring mellem de former for samordning, der er omfattet af artikel 85, stk. 1, og den simple parallelle adfærd, der ikke er forbundet med nogen samordning. I denne sag er det derfor mindre væsentligt at fastslå samarbejdets præcise karakter.

214 Endelig anføres det i beslutningen (88. betragtning, første og andet afsnit), at de fleste af producenterne under den administrative procedure hævdede, at deres adfærd i forbindelse med de påståede prisinitiativer ikke beroede på nogen aftale efter artikel 85 (jf. 82. betragtning til beslutningen), og at der heller ikke ud fra deres adfærd var grundlag for at fastslå, at der var tale om en samordnet praksis. Dette begreb forudsætter ifølge producenterne »åbenlyse handlinger« på markedet, og i den foreliggende sag er der slet ikke tale om sådanne handlinger, da der aldrig blev udsendt prislister eller »målpriser« til kunderne. Dette argument afvises i beslutningen. Havde det i denne sag været nødvendigt at påberåbe sig beviser for en samordnet praksis, ville kravet om, at deltagerne skulle have taget visse skridt for at nå deres fælles mål, fuldt ud være opfyldt. De forskellige prisinitiativer er klart dokumenteret. Det kan heller ikke benægtes, at de enkelte producenter traf parallelle foranstaltninger for at iværksætte dem. De skridt, producenterne tog såvel individuelt som samlet, fremgår klart af det foreliggende bevismateriale: møde referater, interne memoranda, instrukser og rundskrivelser til salgskontorer samt skrivelser til kunder. Det er helt irrelevant, om de »offentliggjorde« prislister. Prisinstrukserne er i sig selv ikke blot det bedste bevis for de foranstaltninger, de enkelte producenter traf for at virkeliggøre det fælles mål, men ud fra deres indhold og tidspunktet for deres udsendelse er de også bevis for en forståelse mellem dem.

b) Parternes anbringender

215 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen ikke har bevist, at producenterne har indgået en aftale efter EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Selv om sagsøgeren erken-

der, at det, for at der foreligger en aftale, ikke er nødvendigt, at der eksisterer en retligt bindende kontakt, mener sagsøgeren imidlertid, at det er nødvendigt, at parterne utvetydigt tilkendegiver deres vilje til at forpligte sig, og at de eventuelt iværksatte handlinger er et nøjagtigt udtryk for denne vilje (Domstolens ovennævnte dom af 15.7.1970, sag 41/69, præmis 111-114). Ifølge teorien og ordlyden af EØF-traktaten forudsætter begreberne »aftale« og »samordnet praksis«, at der foreligger enighed og en viljestilkendegivelse. Alle skriftligt nedfældede former for forståelse skal henføres under den første kategori, mens udtrykket »samordnet praksis« også dækker stiltiende handlinger på grundlag af en principaftale. Når der først er ført bevis for eksistensen af en aftale, indgået skriftligt eller mundtligt, angivende detaljer eller principper, er det tilstrækkeligt til, at den kan anfægtes, at den er forbudt ved artikel 85.

216 Sagsøgeren har derimod gjort gældende, at eksistensen af en praksis af en art, som artikel 85 skal afskære, ikke er tilstrækkeligt til at forfølge dens ophavsmænd, såfremt det ikke er bevist, at den er resultatet af en forudgående samordning.

217 Sagsøgeren har desuden anført, at Kommissionen har gjort gældende, at der foreligger en aftale, når en virksomhed befinder sig i en situation, hvori den kan foranlediges til at tøve med at følge en adfærd, der er til fordel for dens egne interesser på grund af et tidligere engagement, uden hensyn til den omstændighed, om dette engagement er placeret på et retligt, socialt eller moralsk plan, og at der foreligger en »samordnet praksis«, når der fortsat består et faktisk samarbejde, som derfor ikke antages at være følgen af en enkelt plan eller samordning.

218 Sagsøgeren mener derfor, at såfremt Kommissionen nægter at foretage en sondring mellem disse begreber, skyldes det, at den vil skjule sin egen forsømmelighed med hensyn til bevisførelsen, idet den successivt har gjort gældende, når der ikke foreligger bevis for en praksis, at det »er uden betydning, om der er indgået en aftale«, og at det, når der ikke foreligger bevis for en aftale, er »uden betydning, om der foreligger en faktisk adfærd«.

219 Kommissionen har derimod anført, at det er af underordnet betydning, om en forståelse eller et kartel retligt kvalificeres som en aftale eller en samordnet praksis i henhold til EØF-traktatens artikel 85, og om dette samarbejde indeholder elementer fra det ene eller det andet. Kommissionen har i denne forbindelse anført, at ordene »aftale« og »samordnet praksis« omfatter de forskellige typer af adfærd, hvorved konkurrenter påtager sig en gensidig begrænsning i deres handlefrihed på markedet med udgangspunkt i direkte eller indirekte kontakter mellem dem i stedet for helt selvstændigt at fastlægge deres fremtidige konkurrencepolitik.

220 Kommissionen har videre anført, at formålet med at anvende de forskellige begreber i artikel 85 er at forbyde enhver form for samarbejde og ikke at angive, at de skal behandles forskelligt. Det er derfor uden betydning at fastlægge, hvor skillelinjen skal drages mellem de forskellige begreber, der skal omfatte enhver form for forbudt adfærd. Grunden til, at begrebet »samordnet praksis« er medtaget i artikel 85, er, at bestemmelsen — ud over aftaler — skal omfatte de former for samarbejde, som kun er udtryk for en form for faktisk samordning eller praktisk forståelse, men som alligevel kan virke konkurrencefordrejende (Domstolens dom af 14.7.1972, sag 48/69, a. st., præmis 64, 65 og 66).

221 Kommissionen har gjort gældende, at det fremgår af Domstolens praksis (dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., præmis 173 og 174), at hensigten er at forbyde enhver direkte eller indirekte kontakt mellem virksomheder, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents adfærd på markedet eller at informere denne om den adfærd, som den pågældende virksomhed selv har besluttet sig til — eller påtænker — at indtage på markedet. Der kan således foreligge en samordnet praksis, allerede fordi der er kontakt mellem konkurrenter, selv om denne kontakt endnu ikke har givet sig udslag i nogen adfærd på markedet.

222 Det er Kommissionens opfattelse, at der er tale om samordnet praksis, når der er en samordning med det formål at begrænse virksomhedernes selvbestemmelsesret i forhold til hinanden, også selv om der ikke er konstateret en faktisk adfærd på markedet. Det er i virkeligheden et spørgsmål om betydningen af ordet »praksis«.

Kommissionen kan ikke støtte den opfattelse, at dette ord skal forstås snævert som »adfærd på markedet«. Efter Kommissionens opfattelse kan der ved ordet forstås den blotte deltagelse i kontakter, når disse har til formål at begrænse virksomhedernes selvbestemmelsesret.

223 Kommissionen har videre anført, at hvis det, for at der er tale om en samordnet praksis, er en forudsætning, at begge forhold foreligger — samordning og adfærd på markedet — vil mange former for praksis, som har til formål, men ikke nødvendigvis til følge at fordreje konkurrencen på det fælles marked, falde uden for artikel 85's anvendelsesområde. Dette fører således til, at man ophæver virkningen af en del af artikel 85. Hertil kommer, at sagsøgerens opfattelse ikke er i overensstemmelse med Domstolens praksis vedrørende begrebet samordnet praksis (dom af 14.7.1972, sag 48/69, a. st., præmis 66, af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73 -56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., præmis 26, og af 14.7.1981, sag 172/80, a. st., præmis 14). Når der i disse domme i alle tilfælde nævnes praksis på markedet, er der ikke tale om det forhold, der udgør overtrædelsen — således som sagsøgeren har anført — men om det forhold, hvoraf der kan udledes en samordning. Ifølge Domstolens praksis kræves der ikke en faktisk adfærd på markedet. Det kræves kun, at virksomhederne har taget kontakt med hinanden på en sådan måde, at de giver afkald på den nødvendige selvbestemmelsesret.

224 Ifølge Kommissionen er det således ikke en nødvendig forudsætning for, at der foreligger en overtrædelse af artikel 85, at virksomhederne i deres praksis har gennemført det, de er blevet enige om. Gerningsindholdet i artikel 85, stk. 1, er fuldt ud realiseret, når virksomhederne har til hensigt at erstatte den risiko, der er forbundet med normal konkurrence, med et samarbejde, og denne hensigt er udmøntet i en samordning, således at der ikke nødvendigvis efterfølgende skal være konstateret en vis adfærd på markedet.

225 For så vidt angår beviset har Kommissionen heraf udledt, at aftalen og den samordnede praksis kan bevises ved hjælp af direkte eller indirekte beviser. Det er i denne sag ikke nødvendigt at benytte indirekte beviser, som f.eks. parallel adfærd på markedet, idet Kommissionen har direkte bevis for en hemmelig forståelse, navnlig i møderefera terne.

226 Kommissionen har anført, at det fremgår klart af betragtningerne til beslutningen, at den har fastslået eksistensen af en rammeaftale, hvortil kommer de elementer, der er særegne for enkeltstående aftaler og samordnet praksis, idet det hele udgør en sammensat situation, der i beslutningens artikel 1 er defineret ved ordene »aftale« og »samordnet praksis«.

227 Kommissionen har afslutningsvis konkluderet, at den var berettiget til at kvalificere den konstaterede overtrædelse principalt som en aftale og subsidiært, for så vidt der er behov herfor, som en samordnet praksis.

c) Rettens vurdering

228 Det bemærkes, at Kommissionen — i modsætning til, hvad sagsøgeren har anført — har kvalificeret hvert af de forhold, der er påberåbt over for sagsøgeren, enten som aftale eller som samordnet praksis i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Det fremgår således af beslutningens 80. betragtning, andet afsnit, jf. 81. betragtning, tredje afsnit, og 82. betragtning, første afsnit, at Kommissionen principalt har kvalificeret hvert af forholdene som »aftale«.

229 Tilsvarende fremgår det af beslutningens 86. betragtning, andet og tredje afsnit, jf. 87. betragtning, tredje afsnit, og 88. betragtning, at Kommissionen subsidiært har kvalificeret de forskellige elementer i overtrædelsen som »samordnet praksis«, enten fordi det på grundlag af disse ikke kunne fastslås, at parterne forinden var nået til enighed om en fælles plan, der fastlagde deres nærmere adfærd på markedet, men dog at de havde vedtaget eller tilsluttet sig samordnede foranstaltninger, der skulle fremme koordineringen af deres politik, eller fordi det på grundlag af disse og som følge af kartellets komplekse karakter med hensyn til nogle af producenterne ikke kunne anses for bevist, at de på et givet tidspunkt havde givet udtryk for en egentlig tilslutning til en bestemt foranstaltning, der var vedtaget af de andre, men ikke desto mindre havde udtrykt generel støtte til den pågældende plan og indrettet deres adfærd herefter. Det konkluderes således i beslutningen, at det vedvarende samarbejde og den vedvarende forståelse mellem producenterne om gennemførelsen af den overordnede plan derfor i visse henseender kunne have nogle af de kendetegn, der er karakteristiske for samordnet praksis.

230 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens praksis, at det, for at der er tale om en aftale i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, er tilstrækkeligt, at de pågældende virksomheder har givet udtryk for en fælles vilje til at optræde på markedet på en bestemt måde (jf. dom af 15.7.1970, sag 41/69, a. st., Sml. s. 107, præmis 112, og af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, a. st., præmis 86). Kommissionen kunne derfor med rette anse enigheden mellem sagsøgeren og andre polypropylenproducenter, som der er ført tilstrækkeligt bevis for, og som omfattede mindstepriser i 1977, prisinitiativer, foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne, salgsmål for 1979 og 1980 og første halvdel af 1983 samt foranstaltninger med henblik på at begrænse det månedlige salg på grundlag af salget i en tidligere periode i 1981 og 1982, for aftaler i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1.

231 Da Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for, at virkningerne af prisinitiativerne fortsatte til november 1983, er det med rette, at den fastslog, at overtrædelsen mindst vedvarede til november 1983. Det fremgår således af Domstolens praksis, at artikel 85 også finder anvendelse på aftaler, der ikke længere er i kraft, men som stadig har virkninger efter det tidspunkt, hvor de formelt er ophørt (dom af 3.7.1985, sag 243/83, Binon, Sml. s. 2015, præmis 17).

232 Med hensyn til definitionen af begrebet »samordnet praksis« henvises til Domstolens praksis, hvoraf fremgår, at de kriterier om koordination og samarbejde, som den tidligere har opstillet, skal forstås ud fra den grundtanke, der ligger bag traktatens konkurrencebestemmelser, og hvorefter enhver erhvervsdrivende uafhængigt skal tage stilling til den politik, han vil føre på det fælles marked. Selv om dette krav om uafhængighed ganske vist ikke udelukker, at virksomhederne kan foretage de nødvendige tilpasninger til deres konkurrenters konstaterede eller forventede adfærd, forhindrer det imidlertid enhver direkte eller indirekte kontakt mellem virksomheder, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents adfærd på markedet eller at informere denne om den adfærd, som den pågældende virksomhed selv har besluttet sig til — eller påtænker — at indtage på markedet (dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., præmis 173 og 174).

233 Sagsøgeren har i denne sag deltaget i møder, der havde til formål at fastsætte målpriser og salgsmål, og der blev under møderne udvekslet oplysninger mellem konkurrenter om de priser, de ønskede på markedet, om deres forventede priser, om deres dækningspunkt, om de begrænsninger i salgsmængderne, de anså for nødvendige, om deres omsætning og om navne på kunder. Sagsøgeren har ved sin deltagelse i disse møder sammen med sine konkurrenter deltaget i en samordning med det formål at påvirke deres adfærd på markedet og at informere hinanden om, hvorledes den enkelte producent forventede at ville optræde på markedet.

234 Sagsøgerens formål var således ikke kun på forhånd at fjerne den usikkerhed, der var med hensyn til konkurrenternes fremtidige adfærd, men selskabet må nødvendigvis have taget hensyn — direkte eller indirekte — til de oplysninger, det fik ved disse møder, ved fastlæggelsen af den politik, det agtede at føre på markedet. På samme måde må selskabets konkurrenter — direkte eller indirekte — have taget hensyn til de oplysninger, som sagsøgeren gav dem, vedrørende den adfærd, selskabet havde besluttet eller påtænkte at indtage på markedet, ved fastlæggelsen af den politik, de agtede at føre.

235 Det er således med rette, at Kommissionen — på grund af mødernes formål — subsidiært har kvalificeret de regelmæssige møder for polypropylenproducenter, som sagsøgeren deltog i fra et tidspunkt mellem slutningen af 1977 og september 1983, som samordnet praksis i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1.

236 For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionen var berettiget til at fastslå, at der var tale om en enkelt overtrædelse, som i beslutningens artikel 1 kvalificeres som »en aftale og samordnet praksis«, bemærkes, at den samordnede praksis, der er konstateret, og de indgåede aftaler på grund af deres sammenfaldende formål indgår som led i systemer med regelmæssige møder, fastsættelse af målpriser og kvoter.

237 Det må understreges, at disse systemer var led i de pågældende virksomheders bestræbelser på at nå et bestemt økonomisk mål, nemlig at fordreje den normale prisudvikling på polypropylenmarkedet. Det ville derfor være unaturligt at opdele denne sammenhængende adfærd, der havde ét formål, i forskellige særskilte overtrædelser. Sagsøgeren deltog således i flere år i et integreret hele med systemer, der tilsammen udgør en enkelt overtrædelse, og denne overtrædelse blev gradvis udmøntet dels i aftaler, dels i ulovlig, samordnet praksis.

238 Endvidere bemærkes, at Kommissionen ligeledes var berettiget til at kvalificere denne ene overtrædelse som »en aftale og samordnet praksis«, idet overtrædelsen samtidig indeholdt elementer, der må kvalificeres som »aftaler«, og elementer, som må kvalificeres som »samordnet praksis«. Da der er tale om en kompleks overtrædelse, må Kommissionens dobbelte kvalifikation i beslutningens artikel 1 forstås ikke som en kvalifikation, der forudsætter, at der samtidigt og kumulativt føres bevis for, at de faktiske omstændigheder hver for sig indeholder de elementer, der er forudsætningen for, at der foreligger en aftale og en samordnet praksis, men som en tilkendegivelse af, at der er tale om et kompleks, som indeholder faktiske omstændigheder, hvoraf nogle er kvalificeret som aftaler og andre som samordnet praksis, jf. EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Det fremgår ikke af denne bestemmelse, at der skal ske en specifik kvalifikation for en sådan kompleks overtrædelse.

239 Sagsøgerens anbringende må således forkastes.

B — Konkurrencebegrænsende virkning

a) Den anfægtede retsakt

240 Det anføres i beslutningen (90. betragtning, første og andet afsnit), at det i betragtning af aftalens åbenlyst konkurrencebegrænsende formål ikke er strengt nødvendigt, at der kan påvises en negativ virkning på konkurrencen, for at artikel 85, stk. 1, kan anvendes. I den foreliggende sag tyder det imidlertid på, at aftalen rent faktisk havde mærkbare virkninger for konkurrencevilkårene.

b) Parternes anbringender

241 Sagsøgeren har anført, at de forskellige undersøgelser, som sagsøgeren har fremlagt, viser, at de påståede aftaler og samordnede praksis ikke har haft indvirkning på konkurrencen, der har fungeret uindskrænket under hele deres varighed, og at sagsøgeren selv har udvist en konkurrencemæssig adfærd på markedet.

242 Kommissionen bestrider, at de polypropylenproducenter, der har deltaget i kartellet, ikke har tilpasset deres adfærd på markedet efter aftalerne og de kontakter, der var blevet etableret med dem, og at disse ikke har haft indvirkning på konkurrencen. Alle de prisinstrukser, der foreligger med hensyn til sagsøgeren, ligger fuldt ud på linje med de aftaler, der blev indgået under møderne, og der er intet holdepunkt for at antage, at det skulle have forholdt sig anderledes for de perioder, for hvilke man ikke rådede over sådanne instrukser. Denne adfærd har ikke altid kunnet føre til det forventede resultat, men selv i disse tilfælde har producenterne baseret deres forhandlinger med kunderne på de aftalte priser.

243 Kommissionen har anført, at det væsentlige moment ikke er så meget de aftalte initiativers succes, som den tilsigtede konkurrencebegrænsning i henhold til disse initiativer. Det forholder sig på samme måde med kvoteaftalerne, hvilket fremgår af tabel 8 til beslutningen. Selv om Kommissionen erkender, at kartellet ikke altid har haft til virkning at begrænse konkurrencen, mener den dog, at det med hensyn til anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, er uden betydning, eftersom det er tilstrækkeligt, at kartellet har haft til formål at fremkalde en konkurrencebegrænsning.

c) Rettens vurdering

244 Det bemærkes, at sagsøgerens argumentation går ud på at påvise, at selskabets deltagelse i de regelmæssige møder for polypropylenproducenter ikke er omfattet af traktatens artikel 85, stk. 1, for så vidt som selskabets og de andre producenters adfærd på markedet viser, at denne deltagelse ikke havde nogen konkurrencebegrænsende virkning.

245 Ifølge EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, er alle aftaler mellem virksomheder og alle former for samordnet praksis, der kan påvirke handelen mellem medlemsstater, og som har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for det fælles marked, uforenelige med denne og forbudt, navnlig sådanne som består i direkte eller indirekte fastsættelse af købs- eller salgspriser eller af andre forretningsbetingelser og i opdeling af markeder eller forsyningskilder.

246 Retten henviser i denne forbindelse til, at det fremgår af dens vurdering vedrørende Kommissionens bevismæssige konstateringer, at de møder, sagsøgeren deltog i sammen med konkurrenter, havde til formål at begrænse konkurrencen på det fælles marked, navnlig ved fastsættelse af målpriser og salgsmål, og sagsøgerens deltagelse i disse møder var således ikke uden et konkurrencebegrænsende formål i den i EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, forudsatte betydning.

247 Anbringendet må derfor forkastes.

C — Påvirkning af handelen mellem medlemsstater

a) Den anfægtede retsakt

248 Det anføres i beslutningen (93. betragtning, første afsnit), at aftalen mellem producenterne var egnet til mærkbart at påvirke samhandelen mellem medlemsstater.

249 Der var ifølge beslutningen (93. betragtning, tredje afsnit) i den foreliggende sag tale om et meget omfattende samarbejde, der dækkede praktisk taget al handel i hele Fællesskabet (og andre vesteuropæiske lande) med et vigtigt industriprodukt, og som derfor i sig selv kunne føre til, at samhandelen udviklede sig på en anden måde, end hvis aftalen ikke havde eksisteret. Det anføres videre i beslutningen (93. betragtning, fjerde afsnit), at da producenterne ved aftale fastsatte priserne på et kunstigt niveau i stedet for at overlade det til markedet selv at finde balancen,

hæmmede de konkurrencen i hele Fællesskabet. Virksomhederne havde ikke længere noget øjeblikkeligt behov for at tilpasse sig markedet og løse problemerne med den konstaterede overkapacitet.

250 Endelig anføres det i beslutningen (94. betragtning), at fastsættelsen af målpriser for hver enkelt medlemsstat, der dog måtte tilpasses de herskende lokale forhold — hvilket blev drøftet i enkeltheder på nationale møder — må have fordrejet handelsmønstret og de virkninger, effektivitetsforskelle mellem de enkelte producenter ville have haft for priserne. Systemet med »kundeledelse«, der førte til, at kunderne blev ledt hen til bestemte, navngivne producenter, forstærkede prisordningernes virkninger. Kommissionen har anerkendt, at producenterne ved fastsættelsen af kvoter og mål ikke foretog nogen nærmere specificering af den mængde, der måtte afsættes i det enkelte land eller den enkelte region. Selve eksistensen af en kvote eller et mål begrænsede imidlertid de muligheder, en producent rådede over.

b) Parternes argumenter

251 Sagsøgeren har anført, at der ikke er sket nogen skade for samhandelen mellem medlemsstaterne, og at Kommissionen fuldstændigt har undladt at undersøge dette punkt, som er vigtigt under hensyn til Domstolens praksis (jf. bl.a. dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, Musique Diffusion française mod Kommissionen, Sml. s. 1825, præmis 86 ff.).

252 Kommissionen har anført, at den har undersøgt betingelsen om skaden for samhandelen mellem medlemsstaterne i beslutningens 93. og 94. betragtning og har fastslået, at denne betingelse var opfyldt i denne sag.

c) Rettens vurdering

253 Det bemærkes, at Kommissionen — i modsætning til, hvad sagsøgeren har anført — ikke var forpligtet til at påvise, at sagsøgerens deltagelse i en aftale eller samordnet praksis havde en mærkbar virkning på samhandelen mellem medlemsstater. I henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, er det således tilstrækkeligt, at kon-

kurrencebegrænsende aftaler og samordnet praksis kan påvirke handelen mellem medlemsstater. Det må i denne forbindelse fastslås, at de konstaterede konkurrencebegrænsninger kunne dreje handelsstrømmene bort fra den retning, de ellers ville have taget (Domstolens dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, a. st., præmis 172).

254 Det følger heraf, at Kommissionen i den 93. og 94. betragtning til beslutningen har ført tilstrækkeligt bevis for, at den overtrædelse, sagsøgeren deltog i, kunne påvirke handelen mellem medlemsstaterne, uden at det er nødvendigt, at Kommissionen godtgør, at sagsøgerens individuelle deltagelse har påvirket handelen mellem medlemsstater.

255 Sagsøgerens anbringende må derfor forkastes.

D — Omstændigheder der begrundede sagsøgerens adfærd

256 Sagsøgeren har anført, at EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, ikke finder anvendelse i denne sag på grund af de omstændigheder, hvorunder de virksomheder, som er adressater for beslutningen, har måttet handle.

1) Krisens økonomiske baggrund

257 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen burde undersøge aftalernes indhold med henblik på den økonomiske sammenhæng, som de indgår i, nemlig den omstændighed, at samtlige polypropylenproducenter havde en tabsgivende produktion. Kommissionen har anvendt en ren formalistisk opfattelse af konkurrenceretten, som om bestemmelsen i EØF-traktatens artikel 85 i sig selv var tilstrækkelig og skulle anvendes og fortolkes »per se«, i stedet for at betragte den som en bestemmelse, der skal iværksætte målene i præamblen til EØF-traktaten og gennemføre de principper, som er opregnet i dennes første del.

258 Sagsøgeren har i replikken anført, at selv om fortolkningen af visse af EØF-traktatens bestemmelser med henblik på at forfølge en vis adfærd ikke er uforenelige med de generelle formål og principper, der er opregnet i traktatens præambel og første del, skal der under alle omstændigheder ske anvendelse af »rule of reason«, hvorefter det egentlige kriterium for en restriktiv praksis' lovlighed er, om den begrænsning, som den indebærer, påvirker konkurrencen eller endog fremmer den, eller om den har til virkning at ophæve den. Ved afgørelsen af dette spørgsmål skal Retten normalt undersøge de særlige forhold inden for den sektor, som rammes af begrænsningen, situationen før og efter indførelsen af begrænsningen, begrænsningens art og dens faktiske eller sandsynlige virkninger.

259 Sagsøgeren har anført, at såfremt Kommissionen havde anvendt »rule of reason« i denne sag, måtte den nødvendigvis være nået til den konklusion, at den omstændighed, at producenterne forsøger at overleve i en situation, hvor markedet kollapser, svarer til at beskytte konkurrencen og ikke at begrænse den. Sagsøgeren har på grundlag af en gennemgang af De Forenede Staters Supreme Court's og Domstolens retspraksis anført, at forbuddene i EØF-traktatens artikel 85 ikke kan defineres abstrakt, men skal vurderes på baggrund af den økonomiske sammenhæng, hvori de indgår. Det påhviler derfor Kommissionen at indsamle alle de oplysninger, som skal godtgøre — da markedets struktur faktisk er blevet ændret — at fordelene for forbrugerne er blevet begrænset, og at den effektive konkurrence på det fælles marked og samhandelen inden for Fællesskabet er blevet ændret.

260 Kommissionen har anført, at påberåbelsen af »rule of reason« udgør et nyt anbringende, og at det tilkommer Retten at træffe afgørelse om, hvorvidt det kan antages til realitetsbehandling.

261 Kommissionen har bestridt sagsøgerens analyse med hensyn til den amerikanske og fællesskabsretlige retspraksis om »rule of reason«. Kommissionen erkender, at anvendelsen af artikel 85, stk. 1, kræver en undersøgelse af den økonomiske sammenhæng, som kartellet indgår i, samt de sandsynlige eller faktiske følger af dette. Denne undersøgelse er anført i beslutningens 2.-13. og 89.-94. betragtning.

262 Kommissionen har dog tilføjet, at et kartel, der som i denne sag vedrører de priser, som hver enkelt virksomhed anvender ved salg af sine egne produkter, udgør en overtrædelse »per se« af EØF-traktaten, også selv om »rule of reason« fortolkes meget vidt.

263 Retten finder — under hensyn til den økonomiske og teleologiske argumentation i stævningen — at påberåbelsen af »rule of reason« i replikken ikke udgør et nyt anbringende, men blot supplerer den argumentation, der er fremført i stævningen.

264 Det bemærkes, at Kommissionen har godtgjort, at de konstaterede aftaler og former for samordnet praksis havde til formål at begrænse konkurrencen, jf. EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Relevansen af spørgsmålet om, hvorvidt de har haft en konkurrencebegrænsende virkning, er derfor begrænset til vurderingen af bødens størrelse og skal undersøges i forbindelse hermed.

265 Det skal endvidere understreges, at den åbenlyse karakter af overtrædelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, navnlig litra a), b) og c), under alle omstændigheder udelukker anvendelsen af »rule of reason«, også selv om det antages, at denne regel kan anvendes i forbindelse med de fællesskabsretlige konkurrenceregler, idet den i dette tilfælde skal anses for en overtrædelse »per se« af konkurrencereglerne.

266 Sagsøgerens anbringende må derfor forkastes.

2) Anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 3

267 Sagsøgeren har i replikken anført — således som det fremgår af beslutning 84/387/EØF af 19. juli 1984 angående en aftale om omstrukturering mellem ICI og BP (beslutning BPCL-ICI, EFT L 212, s. 1) — at Kommissionen var fuldt ud

oplyst om krisesituationen inden for den petrokemiske sektor, som, da den var karakteriseret ved overskydende produktionskapacitet og en stærk konkurrence fra tredjelande, led betydelige tab og måtte nedskære sin produktionskapacitet.

268 Sagsøgeren har anført, at polypropylensektoren frembyder de samme særegenheder og er kendetegnet ved de samme vanskeligheder, som Kommissionen havde opregnet i beslutningen (6.-11. betragtning). Sagsøgeren har endvidere anført, at selskabets salg i 1973/1974 — 1983/1984 lå på samme niveau trods inflationen. Disse særegenheder blev imidlertid fundet utilstrækkelige med henblik på at begrunde indgåelsen af en aftale i sagen om syntetiske fibre (beslutning af 4.7.1984, syntetiske fibre, EFT L 207, s. 17) og i sagen BPCL-ICI. De foranstaltninger, som Kommissionen tillod virksomhederne at iværksætte i de to ovennævnte sager, er i virkeligheden de samme, som polypropylenproducenterne havde for øje (begrænsning af den kontrollerede produktion). Sagsøgeren har anført, at overensstemmelsen med de momenter, som førte Kommissionen til at godkende de aftaler, der blev indgået i de to sager, og de momenter, der foreligger i denne sag, burde have foranlediget Kommissionen til at indtage samme synspunkt.

269 Kommissionen har anført, at argumentet om forskelsbehandling i forhold til andre karteller, der er blevet aftalt i krisesituationer, udgør et nyt anbringende, og at det tilkommer Retten at træffe afgørelse om, hvorvidt det kan antages til realitetsbehandling.

270 Kommissionen har med hensyn til sagens realitet anført, at sagsøgeren ikke kan påberåbe sig fritagelse i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 3, eftersom den pågældende aftale ikke er blevet anmeldt til Kommissionen. Når der ikke blev foretaget anmeldelse skyldtes det, at det var klart, at kartellet frembød karakteristika, der adskilte det grundlæggende fra de aftaler, som Monte har henvist til, og udelukkede enhver mulighed for at opnå en beslutning fra Kommissionen med hensyn til fritagelse. Dette gælder især prisfastsættelsen, som Kommissionen i de tidligere beslutninger havde erklæret, at den under ingen omstændigheder kunne godkende.

271 Retten skal fastslå, at sagsøgeren ikke kan gøre gældende, at de aftaler, som selskabet har indgået, og de former for samordnet praksis, som selskabet har deltaget i, burde have været omfattet af EØF-traktatens artikel 85, stk. 3. Artikel 4, stk. 1, i forordning nr. 17 bestemmer: »Aftaler, vedtagelser og samordnet praksis af den i traktatens artikel 85, stk. 1, omhandlede art, som kommer i stand efter denne forordnings ikrafttræden, og med hensyn til hvilke deltagerne agter at påberåbe sig bestemmelserne i traktatens artikel 85, stk. 3, skal anmeldes til Kommissionen. Så længe de ikke er anmeldt, kan der ikke afgives nogen erklæring i henhold til traktatens artikel 85, stk. 3«. Sagsøgeren har imidlertid ikke anmeldt de konstaterede aftaler og former for samordnet praksis.

272 Sagsøgeren kan derfor ikke hævde at være offer for en forskelsbehandling i forhold til virksomheder, hvis aftaler er blevet fritaget i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 3.

273 Sagsøgerens anbringende bør derfor forkastes.

3) De gunstige virkninger af de foranstaltninger, som producenterne har truffet

274 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen selv har anerkendt de ekstraordinært gunstige virkninger af de foranstaltninger, som producenterne har truffet. Der er således sket en forøgelse af salget i og uden for Europa, en forøgelse af produktionen og et fald i indførslerne. Disse virkninger har kostet producenterne store tab, hvilket viser, at deres adfærd hverken havde til formål eller til følge at begrænse eller fordreje konkurrencen. Sagsøgeren har heraf udledt, at den funktion, som Domstolen har tildelt konkurrencen med hensyn til priser i sin ovennævnte dom af 14. juli 1972 (sag 48/69), er blevet fuldt ud opfyldt, selv om sagsøgeren har anført, at Domstolen har fastslået, at priskonkurrencen ikke må ophøjes til en »fetich« (dom af 25.10.1977, sag 26/76, Metro mod Kommissionen, Sml. s. 1875, og af 25.10.1983, sag 107/82, AEG mod Kommissionen, Sml. s. 3151). I de tilfælde, hvor prisen er blevet umulig, fordi den ikke længere kunne dække omkostningerne, er der ikke længere grund til at tale om beskyttelse af konkurrencen.

275 Sagsøgeren har anført, at såfremt kartellet, således som Kommissionen har anført, faktisk tilsigtede at regulere nye producenters ankomst, har virksomhederne ikke udvist en konkurrencebegrænsende adfærd. Disse har tværtimod let kunnet hindre nye producenters indtrængen på markedet. Virksomhedernes adfærd må derfor betragtes som udtryk for en egentlig konkurrerende adfærd.

276 Kommissionen har for det første anført, at aftalerne ikke kan have de gunstige virkninger, som Monte har hævdet, og at den positive udvikling på markedet, såfremt den har foreligget, ikke er kommet i stand på grund af aftalerne, men til trods for dem.

277 Kommissionen har derefter understreget, at Domstolens praksis forbyder enhver aftalt begrænsning af intrabrand-konkurrencen med hensyn til priser (ovennævnte dom af 14.7.1972, sag 48/69), og at de domme, som Monte har henvist til, vedrører vertikale aftaler og en intrabrand-konkurrence.

278 Kommissionen har endelig anført, at kartellet navnlig havde til formål at regulere den massive ankomst af nye producenter samt at minimere konsekvenserne for priserne af den overskudskapacitet, som var resultatet heraf.

279 Retten skal fastslå — selv om det antages, at den positive markedsudvikling, som sagsøgeren har beskrevet, skal anses for godtgjort, og selv om det antages, at en sådan udvikling har nogen som helst relevans i denne sag — at sagsøgeren under alle omstændigheder ikke har godtgjort, at denne udvikling skyldtes de aftaler, som selskabet havde indgået, og de former for samordnet praksis, som selskabet deltog i.

280 Det skal herved bemærkes, at sagsøgerens argument, hvorefter de producenter, der var etableret på markedet, kunne have hindret nye producenters indtrængen på markedet, ikke tager hensyn til den omstændighed, at disse nytilkomne var små virksomheder, som kunne tillade sig at lide endog store tab i flere år, for at trænge ind på polypropylenmarkedet, idet de var aktive inden for andre sektorer, hvilket gjorde det muligt for dem at udligne disse tab.

281 Sagsøgerens anbringende må derfor forkastes.

4) Princippet om solidaritet og fordeling af byrder

282 Sagsøgeren har bestridt, at Kommissionen med føje kan hævde, at en nødsituation ikke kan lovliggøre virksomhedernes adfærd. Virksomhederne har i denne sag anvendt princippet om solidaritet og fordeling af byrder. Dette princip, som gælder for stålvirksomheder i henhold til EKSF-traktaten (artikel 58), må også antages at gælde i henhold til EØF-traktaten. Da EØF-traktaten ikke indeholder en bestemmelse svarende til EKSF-traktatens artikel 58, tilkommer det virksomhederne at træffe sådanne selvbegrænsende foranstaltninger.

283 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen i strid med ovennævnte dom af 28. marts 1984 (forenede sager 29/83 og 30/83) opstiller konkurrence og solidaritet som modsætninger. Sagsøgeren mener i lyset af denne dom, at selv om polypropylenvirksomhederne havde mødtes — hvilket de ikke gjorde — ved et bord og havde indgået en kontrakt, hvorved de forpligtede sig til at gøre alt, hvad der er muligt for at sælge til priser, der gør det muligt at dække deres omkostninger, og, når dette mål var blevet nået, hver havde fulgt deres egen vej, ville deres adfærd ikke have kunnet kritiseres i henhold til EØF-traktatens artikel 85.

284 Kommissionen har anført, at den omstændighed, at EØF-traktaten ikke indeholder en bestemmelse svarende til EKSF-traktatens artikel 58, ikke betyder, at fællesskabslovgiver har givet virksomhederne beføjelse til at give princippet om solidaritet og fordeling af byrder en konkret form.

285 Kommissionen har anført, at sagsøgeren tillægger Domstolens ovennævnte dom af 28. marts 1984 (forenede sager 29/83 og 30/83) et praktisk taget modsat indhold af, hvad den i virkeligheden har. Denne dom bekræfter ulovligheden af en kontrakt om gensidige leverancer mellem virksomheder, idet Domstolen dog tog forbehold med hensyn til aftaler om gensidige leverancer i tilfælde af force majeure. Dette forbehold er imidlertid irrelevant i denne sag. Kommissionen har anført, at konkurrence og solidaritet er modstridende begreber, og at alene offentlige myndigheder undertiden kan gribe ind for at forlige dem.

286 Retten skal fastslå, at princippet om fordeling af byrder mellem virksomheder i henhold til fælles aftale er i strid med den konkurrence, som EØF-traktatens artikel 85 har til formål at bevare. Det tilkommer derfor ikke virksomhederne, men alene Fællesskabets myndigheder, i givet fald efter anmodning fra virksomhederne, at forlige dem i undtagelsestilfælde og efter de procedurer, der med henblik herpå er fastsat i EØF-traktaten.

287 Det tilkommer derfor ikke virksomhederne at iværksætte dette princip uden at rette henvendelse til vedkommende myndighed og uden at overholde de procedurer, der er fastsat med henblik herpå. Det bemærkes navnlig, at sagsøgeren og otte andre polypropylenproducenter i juli 1982 anmodede Kommissionen om at deltage i et møde vedrørende problemet om omstrukturering af den plastiske industri, at der blev nedsat en arbejdsgruppe og udarbejdet en rapport, samt at virksomhederne herefter fandt, at et krisekartel ikke var begrundet.

288 Anbringendet må derfor forkastes.

5) Illoyal konkurrence

289 Sagsøgeren har anført, at EØF-traktatens artikel 85 tilsigter opretholdelsen af en effektiv konkurrence mellem virksomheder (Domstolens dom af 5.4.1984, forenede sager 177/82 og 178/82, Van de Haar og Kaveka de Meern, Sml. s. 1797) og ikke kan føre til, at virksomhederne tvinges til at indføre eller indbyrdes opretholde illoyale konkurrenceforhold.

290 Sagsøgeren har anført, at den adfærd, som udvises af virksomheder, der systematisk sælger til en pris, der er lavere end kostprisen, for at bevare deres markedsandele eller under alle omstændigheder for at overleve, henhører under illoyal gensidig konkurrence ifølge samtlige medlemsstaters retsprincipper, og at illoyal konkurrence tilsigter at begrænse konkurrencevilkårene. En sådan situation med tabsgivende salg henhører ifølge sagsøgeren under »predatory pricing«. Der kan derfor ikke foreligge en konkurrencebegrænsning efter artikel 85, stk. 1, når begrænsnin-

gerne for konkurrencen er indført ud fra loyalitetsprincippet, og så meget mindre, når den påståede overtrædelse tilsigter at muliggøre selve virksomhedens eller en af dens aktivitetsgrenes eksistens (Domstolens dom af 30.6.1966, sag 56/65, Maschinenbau Ulm, Sml. 1965-1968, s. 211, org. ref.: Rec. s. 337). Kommissionen har åbenlyst begået magtfordrejning ved at anvende sin kompetence til at modsætte sig et forsøg på at sanere en industriel sektor, idet der herved er opstået risiko for at fremkalde sektorens ødelæggelse.

291 Kommissionen mener, at grundene til, at polypropylenproducenterne er mødtes så ofte, er de samme som dem, der har foranlediget dem til at indgå aftaler om selvbegrænsning. Disse grunde, som er lovlige i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, havde sit udspring i deres vilje til at erstatte den økonomiske rationalitet og den handelsmæssige loyalitet med jungleloven. I denne sag har virksomheder, der befandt sig i en situation med kroniske tab, og som var tvunget til at anvende selvødelæggende priser, anstrengt sig for gradvist at reducere deres passiver uden at aftale at følge en bestemt adfærd hverken nu eller i fremtiden. Artikel 85 tilsigter imidlertid at sikre opretholdelsen af normale markedsvilkår og ikke at opretholde en konkurrence, som kuldkaster disse vilkår (Domstolens ovennævnte dom af 14.7.1981, sag 172/80).

292 Kommissionen er rede til at antage, at den aftale, hvorved virksomhederne forpligtede sig til ikke at anvende visse former for illoyal konkurrence, ikke er forbudt ved artikel 85, dog på den betingelse, at den fører til en konkurrencebegrænsning. Problemet beror på definitionen af begrebet illoyal konkurrence. Det er imidlertid ikke korrekt, at salg til priser under kostprisen i sig selv udgør en form for illoyal konkurrence.

293 Kommissionen har anført, at der skal sondres mellem salg til priser under kostprisen som instrument til erhvervelse af et monopol (der alene kan kvalificeres som »predatory pricing«) og salg til priser under kostprisen som følge af en uventet ændring af markedssituationen. Da det andet fænomen ikke er en form for illoyal konkurrence, er et kartel, som tilsigter at bringe det til ophør, omfattet af forbuddet i artikel 85. Sagsøgerens anbringende om, at kartellet er lovligt, eftersom det har til formål at udelukke salg til priser under kostprisen, er ugrundet, hvilket også gælder sagsøgerens sammenligning med hensyn til selvbegrænsning.

294 Kommissionen har endvidere tilføjet, at det er urigtigt at anføre, at artikel 85 ikke beskytter konkurrencen, når udbud og efterspørgsel ikke er i ligevægt. Henvisningen i ovennævnte dom af 14. juli 1981 (sag 172/80) til normale markedsvilkår må derfor ikke forstås som et marked i »ligevægt«, men snarere som et marked, der ikke er »kunstigt« fordrejet.

295 Retten skal fastslå, at salg til priser under kostprisen kan udgøre en form for illoyal konkurrence, såfremt det tilsigter at styrke en virksomheds konkurrencesituation til skade for virksomhedens konkurrenter. Der kan ikke være tale om illoyal konkurrence, såfremt salg til en pris lavere end kostprisen er et resultat af forholdet mellem udbud og efterspørgsel, således som det var tilfældet i denne sag, hvilket sagsøgeren har anerkendt.

296 Følgelig kan deltagerne i et kartel, der tilsigter at forhøje priser, der ligger under kostpriserne, til en pris, som svarer til eller er højere end denne, ikke gøre gældende, at dette kartel havde til formål at bringe en illoyal konkurrence til ophør, med henblik på at retfærdiggøre deres adfærd.

297 Anbringendet bør derfor forkastes.

6) Ligheden med lovlige karteller vedrørende råstoffer

298 Sagsøgeren har henvist til sammenslutninger af producenter og/eller forbrugere af råstoffer, som — bortset fra OPEC's ulyksalige tilfælde — har udført et rosværdigt arbejde med henblik på at stabilisere markederne, og mod hvem der aldrig er blevet indledt sag i henhold til konkurrencebestemmelserne. Sagsøgeren har understreget, at Fællesskabet i øvrigt er deltager i visse af disse aftaler.

299 Sagsøgeren har anført, at nødvendigheden af en konstant udveksling af oplysninger og hyppige møder mellem polypropylenproducenterne er en typisk særegenhed for dette produkt, som er et kvasi-lignede råstof. Den katastrofeagtige situation inden for sektoren var derfor ikke den eneste faktor, der lå til grund for denne nødvendighed.

300 Kommissionen har anført, at de internationale aftaler, som Monte har henvist til, vedrører den offentlige markedsregulering og ikke virksomheders adfærd.

301 Retten finder, at den sammenligning, som sagsøgeren har foretaget, er uden grundlag, eftersom de aftaler, som sagsøgeren har henvist til, udgør offentlige markedsregulerende foranstaltninger, som ikke kan sammenlignes med de aftaler, som polypropylenproducenterne har indgået.

302 Anbringendet bør derfor forkastes.

7) Den juridiske, politiske og sociale sammenhæng i Italien

303 Sagsøgeren har anført, at medlemsstaterne kan regulere markedet på en sådan måde, at konkurrencen bliver udvandet (Domstolens ovennævnte dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73), og at det derfor ikke har nogen mening at tale om virksomhedens normale adfærd. Monte var således i dette tilfælde bundet af en faglig overenskomst om opretholdelse af beskæftigelse og underkastet lov nr. 675 af 12. august 1977 vedrørende foranstaltninger til koordinering af industripolitikken, der navnlig havde til følge, at det ikke var muligt at foretage de afskedigelser, som sagsøgeren havde planlagt.

304 Sagsøgeren har i replikken anført, at selskabet er udsat for afpresning fra »røde brigader«, som pralede af at ville standse »planen om omstrukturering ved at afsløre de katastrofale følger for arbejderklassen«.

305 Ifølge sagsøgeren stod Monte derfor over for følgende alternativ: enten af følge den af Kommissionen kritiserede adfærd eller at foretage en omstrukturering af virksomheden med de risici, som dette indebar, under hensyn til angrebene fra de »røde brigader« (to af Monte's ledere er blevet myrdet af sidstnævnte med den begrundelse, at de var ansvarlige for omstruktureringsplaner).

306 Kommissionen bestrider sagsøgerens opfattelse, hvorefter selskabet ikke kunne undgå at træffe aftale med andre polypropylenproducenter, fordi det var forpligtet hertil i henhold til italiensk ret. De forpligtelser, som påhviler selskabet i henhold til national ret, kan ikke erstatte forpligtelserne i henhold til artikel 85 (Domstolens dom af 16.11.1977, sag 13/77, GB-Inno, Sml. s. 2115, præmis 34 og 35, og af 17.1.1984, forenede sager 43/82 og 63/82, VBVB og VBBB mod Kommissionen, Sml. s. 19, præmis 40).

307 Kommissionen har anført, dels at de forpligtelser, som hævdes at påhvile Monte i henhold til italiensk ret, først gjaldt fra 1981, mens kartellet blev indgået i 1977, dels at Monte frivilligt har påtaget sig disse forpligtelser både med hensyn til den faglige overenskomst og lov nr. 675/77, der som betingelse for ydelse af støtte foreskrev opretholdelse af beskæftigelse.

308 Det bemærkes, at Domstolen i ovennævnte dom af 29. oktober 1980 i sagen Van Landewyck, og af 10. december 1985 (forenede sager 240/82-242/82, 261/82, 262/82, 268/82 og 269/82, Stichting Sigarettenindustrie mod Kommissionen, Sml. s. 3831) fastslog, at konkurrencebegrænsninger var så meget mere alvorlige, som konkurrencen allerede var blevet begrænset ved offentlig regulering.

309 Kommissionen har anført, at anbringendet om »røde brigader« er et nyt anbringende, og at Retten bør træffe afgørelse om, hvorvidt det kan antages til realitetsbehandling. Kommissionen har tilføjet, at når beslutningen ikke omhandler dette

spørgsmål, skyldes det, at det aldrig blev drøftet under den administrative procedure. Kommissionen har endelig anført, at mordet på Monte's generaldirektør skete i 1981, mens kartellet blev indgået i 1977.

310 Retten skal fastslå, at de forpligtelser, som sagsøgeren påstår at være underkastet i henhold til italiensk lovgivning, alle blev indført mere end tre år efter indgåelsen af aftalen om mindstepriser. Den faglige overenskomst, der afskar sagsøgeren fra at foretage afskedigelser, blev indgået den 19. februar 1981, og sagsøgeren blev erklæret kriseramt den 26. marts 1981, hvilket gjorde det muligt for virksomheden at oppebære støtte i henhold til lov nr. 675 af 12. august 1977, der som betingelse herfor foreskrev opretholdelse af beskæftigelse.

311 Det skal endvidere understreges, at både den faglige overenskomst og den italienske regerings erklæring om, at sagsøgeren var kriseramt, er retsakter, som sagsøgeren har accepteret for at opnå de fordele, som modsvaredes af de forpligtelser, som selskabet påtog sig.

312 Sagsøgeren kan derfor ikke hævde, at forpligtelserne i henhold til italiensk ret har placeret sagsøgeren i en situation, som uundgåeligt førte til dets deltagelse i aftaler og samordnet praksis i strid med EØF-traktatens artikel 85, stk. 1.

313 Retten finder endvidere, at argumentet om den afpresning, som »røde brigader« skulle have udøvet mod sagsøgeren, er et nyt argument efter artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement og artikel 42, stk. 2, i Domstolens procesreglement, og derfor ikke kan antages til realitetsbehandling. Dette anbringende er nemlig baseret på en faktisk omstændighed i 1981, dvs. længe inden den foreliggende procedure.

314 Sagsøgerens anbringender bør derfor forkastes.

3. *Sammenfatning*

315 Det følger af det anførte, at konstateringen af overtrædelsen alene hviler på de i beslutningen indeholder betragtninger, og at sagsøgerens anbringender vedrørende Kommissionens bevismæssige konstateringer og anvendelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, i den anfægtede retsakt i det hele må forkastes.

Forsamlingsfriheden

316 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen mener, at producentmøder, udveksling af oplysninger og oprettelse af en sammenslutning er skadelige for konkurrencen uanset disse aktiviteters formål. Efter at have konstateret et af disse møders eller en af disse kontakters formål er Kommissionen nået til den opfattelse, at alle andre kontakter eller møder havde samme formål. Monte har herom gjort gældende, at Kommissionen har fastlagt mødernes formål under hensyn til ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), men har fordrejet det fuldstændigt. Kommissionen har endvidere betegnet disse møder som »hemmelige« med den eneste begrundelse, at deres afholdelse ikke forud var blevet godkendt af nogen kompetent myndighed.

317 Ifølge sagsøgeren udgør dette forhold en tilsidesættelse af den i samtlige medlemsstaters forfatninger anerkendte ret for virksomhederne til at holde møder og udveksle synspunkter og oplysninger. Dette er så meget mere tilfældet, når det for virksomhederne drejer sig om at sikre, at en industrisektor kan overleve, og overholde forpligtelser med hensyn til beskæftigelse, som er blevet indgået i forhold til regeringsmyndigheder.

318 Kommissionen har heroverfor anført, at problemet ikke er, om der er sket tilsidesættelse af de af sagsøgeren påberåbte frihedsrettigheder, men om der foreligger en tilsidesættelse af artikel 85. Sagsøgeren kan ikke benægte, at polypropylenproducenternes møder havde de formål, som Kommissionen har anført. Formålene fremgår klart af de talrige bevisdokumenter og ICI's svar på begæringen om oplysnin-

ger (bilag 8 til den generelle meddelelse), hvilket svar Kommissionen på ingen måde har fordrejet. Kommissionen har tilføjet, at det er klart godtgjort, at møderne var hemmelige.

319 Retten skal fastslå, at forsamlingsfriheden har til formål at gøre det muligt for personer frit at mødes. Den har ikke til formål at lovliggøre samtlige overtrædelser, som kan begås under eller efter møderne.

320 Det bemærkes, at mødedeltagerne under de i beslutningen omhandlede møder har tilsidesat EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, fordi de herunder navnlig har indgået aftaler om priser og kvoter.

321 Anbringendet bør derfor forkastes.

Begrundelse

322 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen uden tilstrækkelig begrundelse har forkastet samtlige de beviser, som parterne har fremlagt med hensyn til det påståede kartels manglende virkninger på markedet: Det drejer sig om Coopers og Lybrand-undersøgelsen, en økonometrisk undersøgelse vedrørende det tyske marked udført af professor Albach ved Bonn's Universitet samt forskellige dokumenter, der beskriver de forskellige virksomheders adfærd.

323 Kommissionen har anført, at beslutningens begrundelse med hensyn til de punkter, som Monte har henvist til, er klar og udtrykkelig (beslutningens 72., 73. og 74. samt 90.-94. betragtning), og at sagsøgeren ikke har forklaret, i hvilken henseende begrundelsen er utilstrækkelig.

324 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens faste praksis (jf. bl.a. dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, a. st., præmis 66, og af 10.12.1985, forenede sager 240/82-242/82, 261/82, 262/82, 268/82 og 269/82, a. st., præmis 88), at selv om Kommissionen i henhold til EØF-traktatens artikel 190 er forpligtet til at begrunde sine beslutninger og herved anføre de faktiske og ret-

lige omstændigheder, som er afgørende for foranstaltningens lovlighed, samt de betragtninger, der har ført til dens beslutning, kræves det ikke, at den imødegår samtlige faktiske og retlige indsigelser, der er rejst af hver enkelt berørt under den administrative procedure. Kommissionen er derfor ikke forpligtet til at tage stilling til de punkter, den anser for at være helt uden betydning.

325 Det bemærkes, at det fremgår af Rettens vurdering af Kommissionens bevismæssige konstateringer og anvendelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, i den anfægtede retsakt, at Kommissionen fuldt ud har taget hensyn til sagsøgerens argumenter vedrørende kartellets virkninger på markedet, og at den på overbevisende måde i beslutningen (72., 73. og 74. samt 89.-92. betragtning) har angivet de grunde, der førte den til at antage, at de slutninger, som sagsøgte udledte af Coopers og Lybrand-undersøgelsen og professor Albach's undersøgelse, var ubegrundede.

326 Anbringendet bør derfor forkastes.

Bøden

327 Sagsøgeren har anført, at beslutningen tilsidesætter artikel 15 i forordning nr. 17, idet den ikke i tilstrækkeligt omfang har vurderet varigheden og grovheden af den overtrædelse, der gøres gældende mod selskabet.

1. *Forældelse*

328 Sagsøgeren har anført, at selv om der var blevet indgået en mindsteprisaftale i 1977, er den omfattet af forældelsen på fem år i henhold til artikel 1 i Rådets forordning (EØF) nr. 2988/74 af 26. november 1974 om forældelse af adgangen til at pålægge økonomiske sanktioner inden for Det Europæiske Økonomiske Fællesskabs transport- og konkurrenceret og af adgangen til tvangsfuldbyrdelse af disse sanktioner (EFT L 319, s. 1, herefter benævnt »forordning nr. 2988/74«), for så vidt som Kommissionen — på grund af den forskellige natur af mindsteprisaftalen og de aftaler, der, hvilket Kommissionen anerkender, blev afholdt efter december 1977 — ikke kan gøre gældende, at overtrædelsen var af vedvarende eller gentagen karakter, jf. forordningens artikel 1, stk. 2.

329 Kommissionen har anført, at der ikke er indtrådt forældelse for den i 1977 indgåede aftale, eftersom der foreligger en klar forbindelse med hensyn til forhold og omstændigheder mellem alle de arrangementer, der blev vedtaget i hele den periode, hvor kartellet blev anvendt, og at der derfor foreligger en samlet, fortsat overtrædelse. Begrebet »mindstepriser« adskiller sig nemlig ikke fra begreberne »maksimumspriser« eller »målpriser«.

330 Det bemærkes, at i henhold til artikel 1, stk. 2, i forordning nr. 2988/74 regnes den femårige forældelse af Kommissionens beføjelse til at pålægge bøder ved vedvarende eller gentagne overtrædelser først fra den dag, overtrædelsen ophørte.

331 I denne sag fremgår det af Rettens vurdering af beviset for overtrædelsen, at sagsøgeren deltog i en enkelt overtrædelse, der begyndte i midten af 1977 med indgåelsen af aftalen om mindstepriser og varede til november 1983.

332 Sagsøgeren kan således ikke påberåbe sig, at bøderne er forældet.

2. *Overtrædelsens varighed*

333 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen ikke har været i stand til at godtgøre datoen for overtrædelsens begyndelse eller datoen for dens ophør, og at Kommissionen derfor ikke kan gøre gældende, at overtrædelsen vedvarede i en periode på syv år.

334 Kommissionen har anført, at overtrædelsens relativt lange varighed — den fandt sted fra midten af 1977 til, i det mindste, november 1983 — begrunder hårde sanktioner.

335 Kommissionen hævder at råde over beviser med hensyn til eksistens af møder før 1979 samt med hensyn til kartellets virkninger indtil november 1983, idet der blev givet prisinstrukser i september for oktober og november.

336 Det bemærkes, at Retten har fastslået, at Kommissionen korrekt har vurderet varigheden af sagsøgerens overtrædelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1.

337 Anbringendet må således forkastes.

3. *Overtrædelsens grovhed*

A — Kommissionens nye bødepolitik

338 Sagsøgeren erkender, at Kommissionen har et skøn med hensyn til fastsættelsen af de bøder, der skal pålægges, men at den ikke kan udøve dette skøn vilkårligt (Domstolens dom af 16.11.1983, sag 188/82, Thyssen mod Kommissionen, Sml. s. 3721, og af 17.5.1984, sag 15/83, Denkavit, Sml. s. 2171). Ved udøvelsen af dette skøn skal Kommissionen ikke alene vurdere, om overtrædelsen foreligger, men også den sammenhæng, hvori den indgår.

339 Sagsøgeren mener, at Kommissionen med urette har hævdet, at den bedst er i stand til at vurdere samtlige relevante faktorer. Sagsøgeren har som bevis herfor henvist til en række domme afsagt af Domstolen, hvori denne har annulleret eller nedsat de bøder, som virksomhederne er blevet pålagt (dom af 15.3.1967, forenede sager 8/66-11/66, Cimenteries CBR mod Kommissionen, Sml. 1965-1968, s. 337; org. ref.: Rec. s. 93, af 13.2.1979, sag 85/76, Hoffmann-La Roche mod Kommissionen, Sml. s. 461, af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, a. st., og af 10.12.1985, forenede sager 240/82-242/82, 261/82, 262/82, 268/82 og 269/82, a. st.).

340 Sagsøgeren har anført, at bødens afskrækkende virkning ikke er et af de momenter, der skal tages i betragtning ved fastsættelsen af bøden i medfør af artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17. Kommissionens »vigtigste pligt« er således ikke »på ethvert tidspunkt og i alle sager at anvende effektive sanktioner med henblik på at sikre anvendelsen af fællesskabsretten«, således som Kommissionen har anført på grund af sin uacceptable »per se«-teori, som ser bort fra den udviste adfærds formål og sammenhæng og ikke tager hensyn til omstændighedernes grovhed.

341 Sagsøgeren har endvidere anført, at beslutningen er klart diskriminerende i forhold til tidligere kommissionsbeslutninger, navnlig i forhold til beslutningen i Meldocsagen vedrørende den nederlandske mejeriindustri (beslutning af 26.11.1986, Meldoc, EFT L 348, s. 50). Sagsøgeren mener, at denne forskelsbehandling er så meget desto mere af betydning, som der i denne sag foreligger langt flere grunde, der burde have foranlediget Kommissionen til at undlade at pålægge en bøde, såsom nødsituationen og nødværge, forpligtelserne i forhold til den italienske stat om ikke at foretage afskedigelser, manglen på negative virkninger, tilstedeværelsen af betydelige fordele for markedet samt bevismaterialets ubestrideligt lapidariske karakter.

342 Kommissionen har anført, at den ved pålæggelse af sanktionerne i denne sag har handlet i overensstemmelse med sin faste politik og de principper, Domstolen har fastlagt med hensyn til bøder. Fra 1979 har det været dens politik at sikre overholdelsen af konkurrencereglerne ved at pålægge mere byrdefulde sanktioner, navnlig med hensyn til de former for overtrædelser, der er klart definerede i konkurrenceretten, og særligt grove overtrædelser som den foreliggende med henblik på at øge sanktionernes præventive virkning. Denne politik er anerkendt af Domstolen (dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, a. st., præmis 106 og 109), som i flere tilfælde har udtalt, at der ved fastsættelsen af sanktioner skal tages hensyn til en lang række faktorer (dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, a. st., præmis 120, og af 8.11.1983, forenede sager 96/82-102/82, 104/82, 105/82, 108/82 og 110/82, IAZ mod Kommissionen, Sml. s. 3369, præmis 52).

343 Kommissionen er i særlig grad egnet til at foretage en sådan vurdering, som kun kan tilsidesættes, hvis der foreligger en væsentlig faktisk eller retlig vildfarelse.

Endvidere har Domstolen fastslået, at Kommissionen efter sagernes karakter kan foretage en forskellig vurdering af de sanktioner, den anser for nødvendige, også selv om de forhold, der foreligger i de forskellige sager, er sammenlignelige (dom af 12.7.1979, forenede sager 32/78 og 36/78-82/78, BMW Belgium mod Kommissionen, Sml. s. 2435, præmis 53, og af 9.11.1983, sag 322/81, a. st., præmis 111 ff.).

344 Kommissionen har anført, at det grundlæggende element i dens nye bødepolitik var indtagelsen af et strengere standpunkt ved vurderingen af grovheden af begåede overtrædelser og ved fastsættelsen af den grad af forebyggelse, der er nødvendig for at hindre gentagelse begået af samme eller andre virksomheder. Kommissionen har anført, at den i sin *Trettende Beretning om Konkurrencepolitikken* særligt har henledt opmærksomheden på dens hensigt om at styrke bødernes forebyggende virkning gennem en forhøjelse af deres generelle niveau i tilfælde af grove overtrædelser, og at den i detaljer havde fastsat de typer af overtrædelser, der ville blive betragtet som særligt grove, samt de faktorer, der ville blive taget hensyn til ved fastsættelsen af bøderne.

345 Kommissionen har endelig gjort gældende, at sagsøgerens argumentation vedrørende forskelsbehandling i forhold til tidligere sager indebærer en sammenligning af ting, der ikke er sammenlignelige. Kommissionen har navnlig anført, at Meldocsagen var fuldstændig forskellig fra den foreliggende sag, eftersom den drejede sig om et regionalt kartel mellem små virksomheder vedrørende et landbrugsprodukt.

346 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens praksis, at Kommissionens kompetence til at pålægge de virksomheder bøder, som forsætligt eller uagtsomt overtræder traktatens artikel 85, stk. 1, er et af de midler, som Kommissionen har fået tildelt, for at den kan udføre sin tilsynsopgave ifølge fællesskabsretten. Denne opgave indebærer ikke blot, at individuelle overtrædelser skal efterforskes og forfølges, men også en pligt til at føre en generel politik med det formål, at der på konkurrenceområdet anvendes de i traktaten fastlagte principper, og at virksomhedernes adfærd påvirkes i denne retning. Domstolen har derfor fastslået, at når en overtrædelses grovhed skal vurderes med henblik på fastsættelse af bødens størrelse, skal Kommissionen ikke blot tage hensyn til særlige omstændigheder i det foreliggende tilfælde, men også til den sammenhæng, overtrædelsen indgår i, og

påse, at den trufne forholdsregel er af tilstrækkelig forebyggende karakter, især for så vidt angår den type overtrædelser, som i særlig grad kan bringe gennemførelsen af Fællesskabets formål i fare. Endvidere har Domstolen udtalt, at Kommissionen frit kan tage hensyn til det forhold, at denne form for adfærd stadig — skønt dens ulovlighed allerede blev fastslået i begyndelsen af den fælles konkurrencepolitik — er forholdsvis hyppig på grund af den fortjeneste, som visse virksomheder kan opnå herved, og følgelig skønne, at det var nødvendigt at pålægge større bøder for således at forstærke deres forebyggende virkning. Den omstændighed, at Kommissionen tidligere har pålagt bøder af en bestemt størrelsesorden i tilfælde af visse typer overtrædelser, kan af samme grund ikke berøve den muligheden for at forhøje dette niveau inden for de i forordning nr. 17 angivne rammer, hvis det er nødvendigt for at gennemføre Fællesskabets konkurrencepolitik (dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, a. st., præmis 105-109).

347 På grundlag af disse bemærkninger finder Retten, at Kommissionen med rette har kvalificeret fastsættelsen af målpriser og salgsmål samt vedtagelsen af foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af målpriserne, med henblik på at fordreje den normale prisudvikling på polypropylenmarkedet som særdeles grove og åbenbare overtrædelser.

348 Anbringendet bør derfor forkastes.

B — Begrundelsen for bøden

349 Sagsøgeren har anført, at beslutningen ikke er tilstrækkeligt begrundet med hensyn til bøden. Selv om Kommissionen korrekt har defineret de principper, der skal anvendes ved fastsættelsen af bøden, har den totalt undladt at begrunde anvendelsen af disse principper i denne sag. Sagsøgeren har tilføjet, at det fremgår af Domstolens praksis (dom af 26.11.1975, sag 73/74, Papier Peints, Sml. s. 1491, og af 15.3.1967, forenede sager 8/66-11/66, a. st.), at Kommissionens beslutninger på konkurrenceområdet skal begrundes med så meget mere omhu, såfremt de ikke ligger på linje med en række tidligere ensartede beslutninger. Dette er imidlertid tilfældet med den anfægtede beslutning, hvilket Kommissionen også har erkendt.

350 Kommissionen har anført, at beslutningen indeholder en tilstrækkelig begrundelse for bøden i 107. betragtning ff.

351 Det bemærkes, at Kommissionen ved fastsættelsen af den bøde, der er pålagt sagsøgeren, dels har fastlagt kriterier for fastsættelse af det generelle niveau for de bøder, der er pålagt de af beslutningen berørte virksomheder (108. betragtning til beslutningen), dels har fastlagt kriterier med henblik på at foretage en rimelig udmåling af de bøder, der blev pålagt den enkelte virksomhed (109. betragtning til beslutningen).

352 Retten finder, at de kriterier, der er nævnt i 108. betragtning til beslutningen, fuldt ud begrunder det generelle bødeniveau, som er anvendt over for de virksomheder, beslutningen er rettet til. Der henvises i denne forbindelse specielt til, at overtrædelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, navnlig litra a), b) og c), var åbenbar, hvilket polypropylenproducenterne, der handlede forsætligt og i dybeste hemmelighed, ikke var uvidende om.

353 Retten finder ligeledes, at de fire kriterier, der er nævnt i 109. betragtning til beslutningen, er relevante og tilstrækkelige som grundlag for en rimelig udmåling af de bøder, der blev pålagt den enkelte virksomhed.

354 Hvad angår de to første kriterier, der er nævnt i 109. betragtning til beslutningen, nemlig den rolle, virksomhederne hver især spillede i samarbejdet, og det tidsrum, hvori de deltog i overtrædelsen, bemærkes, at da begrundelserne med hensyn til fastsættelsen af bøderne må ses i sammenhæng med alle beslutningens begrundelser, har Kommissionen i tilstrækkelig grad redegjort for, hvorledes der konkret vedrørende sagsøgeren er taget hensyn til disse kriterier.

355 For så vidt angår de to sidste kriterier, nemlig producenternes respektive leverancer af polypropylen inden for Fællesskabet og deres omsætning, finder Retten på

grundlag af de tal, den har anmodet Kommissionen om, og hvis rigtighed sagsøgeren ikke har bestridt, at disse kriterier ikke er anvendt på en urimelig måde ved udmålingen af den bøde, der er pålagt sagsøgeren, i forhold til de bøder, der er pålagt andre producenter.

356 Anbringendet må derfor forkastes.

C — Overtrædelsens iboende grovhed

357 Sagsøgeren mener, at den forsætlige karakter af overtrædelsen af artikel 85 ikke kan udgøre en skærpende omstændighed ved fastsættelsen af bøden, eftersom det drejer sig om den første betingelse for at pålægge en bøde. For det første er det overtrædelsen og ikke adfærden, der skal være forsætlig, dvs. at der skal foreligge en forsætlig overtrædelse af fællesskabsretten (Domstolens dom af 13.11.1975, sag 26/75, General Motors mod Kommissionen, Sml. s. 1367).

358 Sagsøgeren har understreget, at Kommissionen ikke kan anvende mødernes hemmelige karakter som indicium for, at producenternes adfærd var forsætlig, eftersom målpriserne blev offentliggjort i fagpressen, der fandt kontakter sted mellem virksomhederne og Kommissionen med henblik på at drøfte situationen på markedet, og eftersom de første møder fandt sted på EATP's generalforsamling. Med hensyn til overtrædelsens påståede åbenlyse karakter har sagsøgeren anført, at dette heller ikke kan udgøre en skærpende omstændighed ved bødens fastsættelse.

359 Kommissionen har anført, at overtrædelsen af artikel 85 var planlagt og forsætlig, og at de horisontale prisfastsættelser og de horisontale markedsopdelinger længe har været betragtet som de alvorligste former for tilsidesættelse af konkurrenceretten. Desuden var overtrædelsen åbenlys i den forstand, at den var klar og åbenbar. Virksomhedernes adfærd var forsætlig, og det er ifølge Domstolens praksis uden betydning, om overtrædelsen var begået uagtsomt, og om sagsøgeren havde til

hensigt at overtræde forbuddet i artikel 85 (dom af 1.2.1978, sag 19/77, Miller mod Kommissionen, Sml. s. 131; Kommissionen har understreget, at generaladvokat Mayras' forslag til afgørelse i ovennævnte sag 26/75 — i modsætning til det af sagsøgeren anførte — går i samme retning). Aftalerne var hemmelige og var ikke kendt hverken af fagpressen eller af Kommissionen, eftersom der alene blev offentliggjort priser, og idet der i forbindelse med Kommissionens kontakter med virksomhederne ikke blev nævnt noget om deres aftaler.

360 Kommissionen har endvidere anført, at overtrædelsen er så meget grovere, som praktisk taget samtlige Fællesskabets polypropylenproducenter deltog heri, og at deltagernes størrelse, økonomiske magt og samlede markedsandel derfor var af usædvanlig betydning.

361 Det må imidlertid fastslås, at det fremgår af Rettens vurdering vedrørende beviset for overtrædelsen, at Kommissionen korrekt har ført bevis for sagsøgerens rolle i overtrædelsen i den periode, selskabet deltog heri. Kommissionen har derfor i beslutningen med rette taget hensyn til denne rolle ved udmålingen af den bøde, der er pålagt sagsøgeren.

362 Endvidere finder Retten, at de faktiske omstændigheder, der er ført bevis for — navnlig vedrørende fastsættelsen af målpriser og salgsmål — er særdeles belastende, og dette viser, at sagsøgeren ikke handlede uforsigtigt eller uagtsomt, men forsætligt.

363 Det bemærkes i denne forbindelse, at de virksomheder, der deltog i den overtrædelse, som er fastslået i beslutningen, besad næsten hele markedet. Det er derfor oplagt, at den overtrædelse, de begik i fællesskab, kunne begrænse konkurrencen.

364 Anbringendet må derfor forkastes.

D — Hensyntagen til overtrædelsens virkninger

365 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen burde have taget hensyn til Monte's faktiske adfærd på markedet, både med hensyn til priser og mængder, og at kartellet ikke havde nogen som helst indvirkning på markedet og samhandelen mellem medlemsstaterne.

366 Sagsøgeren har tilføjet, at den fulgte adfærd ikke har påført kunderne skade, og at disse i øvrigt ikke har fremsat nogen protester eller klager mod adfærden. Disse kunder har i øvrigt haft meget positive resultater i den pågældende periode til forskel fra polypropylenproducenterne, hvis sektor var ødelagt, og hvoraf størstedelen ville være forsvundet, såfremt de ikke havde truffet de anfægtede initiativer.

367 Kommissionen har anført, at Monte's indsigelser med hensyn til kartellets manglende indvirkning er irrelevante, dels fordi kartellet har haft en faktisk indvirkning på priserne, dels fordi Kommissionen ved fastsættelsen af bøderne har taget hensyn til den omstændighed, at prisinitiativerne ikke fuldt ud har nået deres mål (108. betragtning til beslutningen). Kommissionen er i øvrigt herved gået videre, end den var forpligtet til, eftersom der ifølge EØF-traktatens artikel 85 ikke blot skal skrides ind over for karteller, der har til følge, at konkurrencen hindres, men også over for karteller, der har et sådant formål. Kommissionen har i øvrigt henvist til sine bevismæssige konstateringer og argumentationen vedrørende overtrædelsens indvirkning på konkurrencen og påvirkningen af handelen mellem medlemsstater.

368 Kommissionen hævder, at sagsøgeren ikke uden at modsige sig selv kan hævde, at kartellet ikke har haft nogen indvirkning på priserne og samtidig hævde, at det har haft fordelagtige følger for hele polypropylensektoren, som kartellet har gjort det muligt at redde.

369 Det bemærkes, at Kommissionen har sondret mellem to former for virkninger forårsaget af overtrædelsen. Den første form går ud på, at producenterne — efter de møder, hvor der blev fastsat målpriser — gav deres salgsafdelinger instruktion om at iværksætte dette prisniveau, således at »målpriserne« var udgangspunkt for prisforhandlinger med kunderne. Kommissionen fastslog med rette på grundlag heraf, at alt tyder på, at aftalen påvirkede konkurrenceforholdene mærkbart (beslutningens 74. betragtning, andet afsnit, med henvisning til 90. betragtning). Den anden form for virkninger går ud på, at en sammenligning mellem udviklingen i fakturerede priser med de målpriser, der blev fastsat i forbindelse med konkrete prisinitiativer, bekræfter rigtigheden af den fremstilling, som er givet i de papirer, der blev fundet hos ICI og andre producenter angående gennemførelsen af prisinitiativerne (beslutningens 74. betragtning, sjette afsnit).

370 Retten finder, at Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for den første form for virkninger på grundlag af de talrige prisinstrukser, som producenterne gav, og som svarer til hinanden og til de målpriser, der blev fastsat ved møderne. Disse priser skulle afgjort tjene som grundlag for prisforhandlinger med kunderne.

371 For så vidt angår den anden form for virkninger bemærkes for det første, at Kommissionen i beslutningens 108. betragtning, sidste led, har angivet, at den som formildende omstændighed har taget hensyn til, at prisinitiativerne kun delvis virkede efter hensigten, og at der i sidste instans ikke fandtes foranstaltninger, hvorved en producent kunne tvinges til at overholde kvoterne eller andre ordninger.

372 De begrundelser i beslutningen, der vedrører fastsættelsen af bøden, må ses i sammenhæng med de øvrige begrundelser i beslutningen, og på grundlag heraf må det fastslås, at Kommissionen med rette fuldt ud har taget hensyn til den første form for virkninger og til det begrænsede omfang af den anden form for virkninger. Det bemærkes i denne forbindelse, at sagsøgeren ikke har angivet, i hvilken udstrækning Kommissionen har undladt at tage tilstrækkeligt hensyn til det begrænsede omfang af den anden form for virkninger som en formildende omstændighed.

373 Det fremgår af det foregående, at beslutningens betragtninger underbygger dens dispositive del, både med hensyn til konstateringen af overtrædelsen i forhold til sagsøgeren og med hensyn til rækkevidden af de virkninger af overtrædelsen, der er taget i betragtning ved fastsættelsen af bøderne. Der er derfor ikke noget holdepunkt for den antagelse, at Kommissionen skulle have begrundet sin beslutning på en hensyntagen til videregående virkninger end dem, der er anført i beslutningens betragtninger, i modsætning til det, som sagsøgeren har anført under henvisning til kommentarer fremsat af tjenestemænd ved Kommissionen i forbindelse med en pressekonference vedrørende beslutningen. Det følger heraf, at beslutningen ikke er blevet vedtaget på grundlag af andre betragtninger end dem, som den angiver, og at der derfor ikke kan være tale om magtfordrejning.

374 Sagsøgerens anbringende bør derfor forkastes.

E — Utilstrækkelig hensyntagen til den økonomiske krise

375 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen ikke har taget hensyn til den åbenlyse krisesituation, som forelå inden for polypropylenindustrien, og heller ikke til de væsentlige tab, som denne krise har medført. Sagsøgeren har med hensyn til størrelsen af sine tab krævet, at der ved vidneafhøring føres bevis for rigtigheden af de talmæssige oplysninger, som selskabet har fremlagt. Sagsøgeren mener, at Kommissionen burde have taget hensyn til disse tab i det mindste som formildende omstændighed (Domstolens dom af 14.2.1978, sag 27/76, a. st.).

376 Sagsøgeren har tilføjet — idet selskabet har understreget, at bøden ikke oversteg den grænse på 10% af omsætningen, der er fastsat i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 — at Kommissionen har undladt at tage i betragtning, at denne teoretiske grænse ikke kan finde anvendelse på virksomheder, der har lidt væsentlige tab.

377 Kommissionen har anført, at den som en formildende omstændighed har taget hensyn til, at producenterne i en længere periode led store tab på deres polypropylenaktiviteter, selv om den ikke mener, at den var forpligtet til at tage hensyn hertil.

378 Kommissionen mener, at sanktionerne kan fastsættes forholdsmæssigt efter omsætningen, ikke blot, når virksomhederne har opnået fortjeneste, men også når de har lidt tab.

379 Det bemærkes, at Kommissionen i beslutningens 108. betragtning, sidste led, udtrykkeligt har angivet, at den har taget hensyn til de betydelige tab, virksomhederne havde lidt på deres polypropylenaktiviteter i en længere periode. Dette viser, at Kommissionen ikke blot tog hensyn til tabene, men dermed også til de dårlige økonomiske vilkår i branchen (Domstolens dom af 9.11.1983, sag 322/81, a. st., præmis 111 ff.) — ud over de øvrige kriterier, der er nævnt i 108. betragtning — da den fastsatte det generelle niveau for de bøder, der blev pålagt de berørte virksomheder.

380 I øvrigt udgør den grænse på 10% af omsætningen, som er fastsat i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, ikke et kriterium for fastsættelse af bøder, men en maksimumsgrænse, der under alle omstændigheder gælder herfor.

381 Retten skal endelig fastslå, at sagsøgerens begæring om vidneafhøring med henblik på at bevise rigtigheden af de talmæssige oplysninger, som selskabet har fremlagt, er genstandsløs, for så vidt som det fastslås, at Kommissionen i tilstrækkeligt omfang har taget hensyn til disse oplysninger, hvis rigtighed Kommissionen ikke bestrider.

382 Anbringendet bør derfor forkastes.

F — Hensyntagen til formildende omstændigheder

383 Sagsøgeren har gjort gældende, at de forskellige omstændigheder, som sagsøgeren har påberåbt sig, og som bl.a. vedrører de politiske og sociale forhold i Italien eller kartellets gunstige virkninger, ikke er blevet taget i betragtning som formildende omstændigheder.

384 Vedrørende situationen i Italien har Kommissionen anført, at de momenter, som sagsøgeren har påberåbt sig, i det væsentlige ligger efter kartellets vedtagelse, og at de derfor er retligt irrelevante.

385 Det bemærkes, at de forskellige omstændigheder, som sagsøgeren har påberåbt sig som begrundelse for sin adfærd, ikke kan ophæve den ulovlige karakter af sagsøgerens adfærd, eftersom deltagelse i et ulovligt kartel ikke kan anses for et middel til nødværge. Kommissionen har således højst på tidspunktet for fastsættelsen af bøden eventuelt kunnet tage hensyn til disse omstændigheder som formildende omstændigheder uden dog at være forpligtet hertil.

386 For så vidt som sagsøgeren har anmodet Retten om at udøve sin fulde prøvelsesret, skal Retten bemærke, at kriterierne i beslutningens 108. betragtning fuldt ud begrunder det generelle niveau for de bøder, som er blevet pålagt de virksomheder, der er adressater for beslutningen, navnlig når henses til den begåede overtrædelses klart åbenlyse karakter.

387 Sagsøgerens anbringende bør derfor forkastes.

G — Sammenfatning

388 Den bøde, der er pålagt sagsøgeren, findes herefter at være rimelig under hensyn til varigheden og grovheden af den overtrædelse af Fællesskabets konkurrenceregler, som det kan fastslås, at selskabet har begået. Da Kommissionens beslutning ikke er behæftet med nogen som helst ulovlighed eller fejl, kan Kommissionen ikke ifalde ansvar.

Genåbning af den mundtlige forhandling

389 Ved skrivelse indgivet til Rettens Justitskontor den 6. marts 1992 har sagsøgeren anmodet Retten om at genåbne den mundtlige forhandling og anordne bevisoptagelse på grund af de erklæringer, som Kommissionen fremsatte under retsmødet i de forenede sager T-79/89, T-84/89 — T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-102/89 og T-104/89, og under den pressekonference, som Kommissionen afholdt den 28. februar 1992, efter at der var blevet afsagt dom i nævnte sager.

390 Retten finder, efter atter at have hørt generaladvokaten, at det er ufornødent at genåbne den mundtlige forhandling i overensstemmelse med procesreglementets artikel 62 og at foranstalte bevisoptagelse.

391 Det bemærkes, at dommen i ovennævnte sager (dom af 27.2.1992, forenede sager T-79/89, T-84/89 — T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-102/89 og T-104/89, BASF m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 315), ikke i sig selv kan begrunde genåbningen af den mundtlige forhandling i denne sag. Retten skal nemlig konstatere, at en meddelt og offentliggjort retsakt må formodes at være gyldig. Det påhviler derfor den person, som påberåber sig manglende formel gyldighed eller nullitet af en retsakt, at forsyne Retten med de grunde, der gør det muligt for denne at gå bag om den tilsyneladende gyldighed af den formelt meddelte og offentliggjorte retsakt. I denne sag har sagsøgeren ikke fremlagt noget bevis, som kan godtgøre, at den meddelte offentliggjorte retsakt ikke var blevet godkendt og vedtaget af Kommissionens medlemmer som kollegial enhed. Navnlig har sagsøgeren i modsætning til PVC-sagerne (dom af 27.2.1992, forenede sager T-79/89, T-84/89 — T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-102/89 og T-104/89, a. st., præmis 32 ff.) ikke fremført noget som helst bevis for, at princippet om, at der ikke må ændres i en udstedt retsakt, er blevet tilsidesat gennem en ændring af beslutningens ordlyd efter det kommissionsmøde, hvorunder den blev vedtaget.

Sagens omkostninger

392 I henhold til artikel 87, stk. 2, i Rettens procesreglement, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Da sagsøgeren har tabt sagen, og Kommissionen har nedlagt påstand om, at sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger, pålægges det selskabet at betale disse, herunder omkostningerne i forbindelse med den for Domstolen i henhold til artikel 83 i Domstolens procesreglement indledte procedure.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RETTEN (Første Afdeling)

1) Sagsøgte frifindes.

2) Sagsøgeren bærer sagens omkostninger, herunder omkostningerne i forbindelse med den for Domstolen i henhold til artikel 83 i Domstolens procesreglement indledte procedure.

Cruz Vilaça Schintgen

Edward Kirschner Lenaerts

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 10. marts 1992.

H. Jung
Justitssekretær

J. L. Cruz Vilaça
Præsident